

SLOVAK
FOREIGN
POLICY
ASSOCIATION
SPPA

Energetika

VODIČI KROZ EU POLITIKE

Energetika

Projekat se realizuje u saradnji sa
Istraživačkim centrom Slovačke asocijacije za spoljnu politiku RC SFPA
i uz podršku
Slovačke agencije za međunarodnu razvojnu pomoć SlovakAid

Energetika

***Vodič kroz politike EU – Energetika** predstavlja pregled politike i zakonodavstva (**acquis**) EU u oblasti energetike i obaveza Republike Srbije u ispunjavanju uslova za članstvo u EU. Pored definicija osnovnih pojmova, kratkog istorijskog pregleda razvoja ove, sve značajnije, politike EU, Vodič daje pregled srodnih oblasti, uputstvo za detaljnije upoznavanje sa propisima EU, iskustvo Republike Slovačke, kao i pogled na značaj neophodnih reformi.*

Predgovor

Studija „Vodič kroz EU politike - Energetika” je prva u seriji od pet publikacija koje priprema Evropski pokret u Srbiji, u saradnji sa Istraživačkim centrom Slovačke asocijacije za spoljnu politiku i uz podršku Slovačke agencije za međunarodnu razvojnu pomoć. Osnovna namera je da se javnosti u Srbiji, pogotovo onoj koja je uključena u brojne i sve šire procese vezane za evropsku integraciju, na što jednostavniji i prihvatljiviji način predstavi veoma kompleksna materija politika Evropske unije u pet oblasti: energetika, poljoprivreda, zaštita okoline, trgovina i unutrašnji poslovi. U okviru ovog dvogodišnjeg projekta Evropski pokret u Srbiji će preostale oblasti sukcesivno obrađivati i objaviti u vidu publikacije do kraja 2011. godine.

Zašto upravo ovih pet politika? Naša procena je da se upravo na njima prelamaju neke od osnovnih, ključnih tema, ali i izazova evropskih integracija, bilo da su najsloženije, najobimnije ili pod pretpostavkom da će njihova realizacija zahtevati posebno velike promene u Srbiji kako u

smislu prilagođavanja zakonodavstva, tako i kada je reč o implementaciji i integrisanju u evropsko okruženje u zahtevnom i složenom procesu pristupanja Srbije EU.

Nekoliko dodatnih argumenata objašnjava zašto smo krenuli upravo sa Vodičem u oblasti energetike. Ukoliko ostavimo po strani činjenicu da je energija u samim korenima evropskih integracija (preko Zajednice za uglj i čelik kao zametka savremene EU), na prvom mestu je rastući značaj ove teme za sve nacionalne politike u svetu, pa i u EU. Bilo da je reč o energetske bezbednosti, energetske efikasnosti ili obnovljivim izvorima energije jasno je da se radi o temi koja će u predstojećim vremenima biti u samom vrhu agende EU, njenih država članica, ali i aspiranata na članstvo među kojima je i Srbija. Kao i u drugim oblastima energetska politika EU je „pokretna meta”. Karakterišu je stalne promene, teško i sporo usaglašavanje i značajni otpori nacionalnih politika koje se teško odriču mita o „energetskom suverenitetu”. Ovaj *Vodič* daje pregled evropske politike u ovoj oblasti do maja 2010. godine. Poslednji regulatorni talas je upravo zapljusnuo briselsku administraciju i države članice kroz otpočinjanje veoma zahtevnog posla na uobličavanju energetske strategije EU za period 2012-2020.

Kada se govori o Srbiji, momenat je zaista vredan pažnje. Ne radi se samo o presudnoj fazi naših evropskih integracija i priželjkivanju statusa kandidata, već i o oblasti kojom se bavi ovaj *Vodič*. Srbija bi do kraja godine trebalo da usvoji promene postojeće Energetske strategije Republike Srbije do 2015. godine, ali i da dopuni Zakon o energetici, kao osnovni pravni akt koji reguliše ovu oblast. Za očekivati je da Srbija osnovne postavke iz Strategije i odredbe Zakona prilagodi usvojenim načelima i propisima energetske politike EU.

Paralelno, u našoj javnosti sve su prisutnije teme vezane za energetiku. Bilo da se radi o energetske efikasnosti, povećanoj pažnji koja se posvećuje obnovljivim izvorima energije ili najavljenim, velikim investicijama u ukupni energetske sektor i prateću infrastrukturu, energetika je tema koja se nakon nekoliko decenija zapostavljenosti vraća u sam fokus privrednog i političkog života u Srbiji. U takvom kontekstu šira saznanja o evropskim propisima i praksi, ali i primeri i iskustva iz ove oblasti koji su predočeni kroz iskustva Slovačke mogu biti samo od koristi. Ovo je podjednako važ-

no kada se radi o izvršnoj ili zakonodavnoj grani vlasti u Srbiji, tako i široj zainteresovanoj javnosti.

Vodič sadrži i jasan prikaz uloge i značaja koji za Srbiju ima Energetska zajednica kao forma sektorskog integrisanja Srbije u EU. To naravno ne može biti nikakav supstitut aspiracijama za članstvo niti se radi o klasičnoj formi integracije u EU. Međutim, Energetska zajednica predstavlja svojevrsnu vežbu i dobru praksu. Takođe, svedoči o značaju koji Brisel pridaje ovoj oblasti i pripremi država kandidata i potencijalnih kandidata za članstvo. Primena odredbi ovog Ugovora će u svakom slučaju olakšati i ubrazati put Srbije do Brisela.

Naravno, urednici su svesni kompleksnosti ove, ali i tema koje slede, kao i mogućnosti da je u obilju materijala nešto ili promaklo ili da je na momente previše „suvoparno”. Ipak, izazov pionirskog napora autora i tima koji je angažovan na projektu je prilika i zadatak koji će se, po našem uverenju, višestruko valorizovati. Uostalom, Evropska unija je „konstrukcija” koja počiva na normama-obim propisa je odavno premašio 150 hiljada stranica raznih direktiva, uredbi i normi. Upravo zbog toga je neophodno da se što pre počne savladavanje osnova politike u pojedinim oblastima rada EU. Pogotovo kada se radi o budućem okviru našeg rada, angažovanja i života, odnosno o našoj budućnosti.

U Beogradu, 2010.

Tanja Mišćević, Milan Simurđić

Sadržaj

1.	Uvod	11
2.	Pojam pristupanja Evropskoj uniji	13
2.1	Nastale, predstojeće i očekivane obaveze iz procesa pristupanja	19
2.2	Predviđanje promena u obuhvatu i karakteru obaveza	20
2.3	Problem razvoja energetske politike	23
3.	Nastale obaveze iz procesa pristupanja	31
3.1	Ugovor o osnivanju Energetske zajednice	31
3.2	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju	35
4.	Pregled pravnog okvira u oblasti energetike	37
4.1	Električna energija	47
4.2	Prirodni gas	61
4.3	Nafta	77
4.4	Energetska efikasnost	83
4.5	Obnovljivi izvori	90
4.6	Sigurnost snabdevanja	96
5.	Oblasti koje su povezane sa oblastima energetike	99
5.1	Zaštita životne sredine	99
5.2	Konkurencija	109
5.3	Standardizacija	114
5.4	Socijalna dimenzija	117
5.5	Investicije	121

6.	Zaključak	123
6.1	Značaj integracija u oblasti energetike za proces pristupanja u ostalim sektorima	123
6.2	Integracija Srbije u oblasti energetike i mogući uticaj tog procesa na zaposlenost i konkurentnost privrede	125
6.3	Prilike za razvoj dobre uprave	127
7.	Iskustvo Slovačke	131
8.	Prilozi	165
8.1	Propisi koje je neophodno implementirati na osnovu ugovora o osnivanju energetske zajednice i odluke ministarskog saveta energetske zajednice (član 100. UEnZ)	165
8.2	Propisi Evropske unije koji će biti obavezni – predstojeće obaveze	172
8.3	Propisi Evropske unije koji će biti obavezni – potencijalne obaveze	178
9.	Skraćenice	181
10.	Pojmovnik	183

1. Uvod

Proces evropskih integracije Srbije u oblasti energetike je kompleksan, dugoročan i neophodno planiran poduhvat za svaku državu koja ima energetske sektor utemeljen na korišćenju prirodnih resursa. Veza između kvaliteta upravljanja korišćenjem prirodnih resursa i kvaliteta državne uprave čini osnovu ovog procesa.

Razvoj energetske tržišta i na tome zasnovano upravljanje korišćenjem prirodnih resursa u energetici značajno doprinosi kvalitetu državne uprave. Ukoliko država nema drugih konkurentnih prirodnih resursa, ovo može da predstavlja i okosnicu celog procesa pristupanja Evropskoj uniji (EU). To je bio slučaj sa mnogim državama Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope koje su postale članice EU.

Moment kada će energetska infrastruktura i kvalitet uprave ostvariti neophodan nivo pouzdanosti i kvaliteta da bi se država kvalifikovala za članstvo u EU je „pokretna meta”. Države članice stalno unapređuju energetska

tržišta, uvećavaju stepen integracije i pouzdanosti, primenjujući pri tome sve modernije tehnologije. Načelo najbolje raspoložive tehnologije nije samo tehnološki zahtev pri izboru opreme ili karaktera objekata već i opšte načelo energetske politike i kvaliteta državne vlasti.

Moderne energetske tehnologije su znatno pogodnije za životnu sredinu i otvorenije za učešće javnosti, kako u komercijalnom tako i u socijalnom smislu. Učešće javnosti u donošenju odluka u oblasti energetske politike i korišćenja javnih dobara u oblasti energetike se smatra neophodnim preduslovom za održiv razvoj. Drugim rečima, društveni sistem koji omogućava učešće civilnog društva u demokratskim procesima donošenja kritičnih razvojnih odluka i formulaciji prioriteta, uz uvažavanje interesa međunarodnih partnera i regionalnu saradnju, nije postignuće koje se samo po sebi podrazumeva. To je rezultat aktivnog rada mnogobrojnih zainteresovanih učesnika. U tome iskustvo država članica EU sažeto u regulativi koja je kratko predstavljena u ovom Vodiču i mnoge druge, predstavlja pomoć od neprocenjive vrednosti. Samo pristupanje EU je, dakle, alat kojim se smanjuju rizici i poboljšava održivost sistema u kome živimo.

2. Pojam pristupanja Evropskoj uniji

Pristupanje Evropskoj uniji može se posmatrati kao proces usklađivanja domaćih propisa i njihove primene sa pravnim tekovinama EU, odnosno kao prilagođavanje unutrašnjih odnosa domaće infrastrukture standardima koji su usvojeni u EU. Ovo podrazumeva promene u domaćem pravnom okviru, u određenim modelima ponašanja komercijalnih i društvenih odnosa kao i promene u fizičkoj infrastrukturi. Proces pristupanja EU sadrži kako promene modela ponašanja, takozvane „meke promene”, tako i promene u infrastrukturi, objektima i načinu funkcionisanja tehničkih sistema, što znači - praktične promene. Oba ova procesa su jednako važna i međusobno uslovljena.

Smatra se da proces promena zakonodavstva ima za cilj da utiče na postojeći tehnički sistem u određenom vremenu. Drugim rečima, promena propozicija za korišćenje objekata ili investiranja u nove objekte tokom godina treba da dovede do toga da se postojeći objekti koriste na bolji način, odnosno da se novi objekti grade prema izvesnim proverenim tehničkim

standardima i da se nadalje koriste na poboljšani način. Da bi promene imale efekta potrebno je da dolazi do komercijalnih događaja u kojima te promene mogu da budu primenjene.

To dalje ukazuje da pojam pristupanja EU zahteva i takav set društvenih odnosa, političkih institucija, državnih institucija, pravnog sistema, vladavine prava, vlasničkih odnosa i raznih drugih okolnosti koje omogućavaju uredno odvijanje komercijalnih odnosa: investicionih odluka, investicija,

¹ 1993. godine, usvojeni su Kopenhagenski kriterijumi, o čijoj ispunjenosti EU vodi računa. To su : 1) politički kriterijumi: stabilnost demokratskih i se izdrži konkurencija i snage tržišta unutar EU; 3) usvajanje pravne tekovine EU – *acquis communautaire*; kao i 4) postojanje administrativnog kapaciteta za usvajanje i sprovođenje pravnih tekovina.

kupovine i prodaje i povlačenja investicija¹. U zemlji u kojoj su investicije neobično male, broj komercijalnih transakcija je sveden na minimum, pa shodno tome određene pravne promene neće biti odmah primenjene u redovnom ekonomskom životu. To znači da je potrebno da prođe izvesno vreme da bi se obavile komercijalne transakcije u kojima bi eventualno moglo doći do primene ovih novih pravila.

Međutim, propisane praktične promene na postojećim objektima se moraju desiti u onim rokovima koji su propisani Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju koji je posle pregovora i potpisan sa EU, drugim pravnim aktima potpisanim između države koje je u procesu pristupanja EU i same EU i drugim aktima koji iz toga proizilaze. Privremeni sporazum je stupio na snagu 1. februara, 2010. godine. Ovo podrazumeva da je potrebno da se na terenu primeni određena procedura, tehnologija ili da dođe do promene načina korišćenja određenog objekta.

Usklađivanje sa propisima EU, u smislu uređenja domaćih odnosa i zakonodavstva, ima smisla samo ukoliko se propisi primenjuju, odnosno, ukoliko domaći komercijalni i društveni život ima odgovarajuću dinamiku. S druge strane, jasno definisane obaveze, čine donošenje i izvršavanje investicionih odluka praktično neizbežnim. To je razlog da zemlje koje nemaju potpuno razvijene strukture odlučivanja i učešća javnosti u odlučivanju mogu imati probleme da usvoje i primene napredni pravni okvir EU. Tek kombinovani razvoj pravnog okvira i njegova praktična primena uz razvoj demokratskih institucija, profesionalnih udruženja, udruženja potrošača, organizacija za zaštitu životne sredine i drugih organizacija

civilnog društva i njihovo stvarno učešće u procesima stvarnog ostvarenja obaveza iz procesa pristupanja EU čini celinu koja kvalifikuje jednu državu za punopravno članstvo.

EU propisuje odgovarajuće promene u pravnom okviru u oblasti energetike. Prilagođavanje domaćeg prava tom pravnom okviru smatra se harmonizacijom domaćeg prava u odnosu na pravo energetike Evropske unije. Međutim, pored neposrednih propisa koje je donela EU postoje i propisi koji su šireg međunarodnog karaktera, koji se takođe smatraju sastavnim delom evropskog pravnog okvira. Drugim rečima, očekuje se da država kandidat za članstvo u EU sagleda i primeni i ove međunarodne standarde, da ih uvede u svoj unutrašnji pravni sistem i obezbedi njihovu primenu.

Ovo se naročito odnosi na odgovarajuće propise i konvencije Ujedinjenih nacija ili evropskih organizacija koje imaju šire članstvo od neposrednog članstva EU. Ovde spadaju Ugovor o Energetskoj Povelji (The Energy Charter Treaty), zatim Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (Organization for Economic Co-operation and Development – OECD), Međunarodna agencija za energiju (International Energy Agency – IEA) i druge slične organizacije. Naročitu pažnju treba posvetiti standardima i konvencijama koje su proizišle tokom godina delovanja Komisije Ujedinjenih nacija za Evropu (United Nation Economic Commission for Europe - UNECE). Ovi standardi i konvencije su mahom prihvaćeni od svih država članica EU i transponirani u njene propise.

Unapređenje domaćeg pravnog okvira i njegova harmonizacija sa odgovarajućim propisima EU podrazumeva sagledavanje tih propisa u ovom, širem kontekstu. Sam kontekst ne mora uvek biti potpuno konzistentan i države pronalaze različite načine kako će primeniti odgovarajuće propise EU, odnosno ovih međunarodnih konvencija koje su izvan njenog neposrednog okvira. Ono što je zajedničko, jeste da se propisi prenose u domaće pravo, «u dobroj veri» i sa namerom da zaista budu primenjeni. Ta okolnost – demonstracija «dobre vere» i namere da se propisi zaista primenjuju – posebno je važna dimenzija razvoja domaćeg pravnog okvira. Ona daje ostalim partnerima, sadašnjim članovima EU, uverenje da država kandidat zaista ima nameru da primenjuje i razvija evropsko pravo zajedno sa njima, na način koji je kompatibilan sa onim što oni rade u svojim pravnim sistemima.

Ovo ima poseban značaj za one oblasti pravnog okvira, koje nisu neposredno regulisane evropskim propisima i odgovarajućim međunarodnim konvencijama. Prema tome, očekuje se da pored neposrednih propisa kojima se prenose ili primenjuju propisi Evropske unije i drugi propisi koji nisu neposredno vezani, odnosno koji se ne odnose neposredno za njene propise, takođe budu usaglašeni sa opštim principima pravnog okvira koji razvija Evropska unija.

Pored toga, u ovom procesu mogu biti od koristi opšta načela EU od vladavine prava, poštovanja ljudskih prava, zaštite životne sredine do odgovarajućih odredbi zaštite potrošača, prava na stanovanje, prava na privatnu imovinu i tako dalje. Pored neposredno propisanih okolnosti treba imati u vidu da se te okolnosti primenjuju uz poštovanje osnovnih načela evropskog prava, odgovarajućih povelja i političkih dokumenata. Karakteristično je da se ova opšta načela uzimaju vrlo ozbiljno i da ih sama EU i sve zemlje članice primenjuju ceneći ponašanje, kako među sobom tako i u odnosu na zemlje u procesu pridruživanja, shodno tim osnovnim načelima.

Proces pristupanja EU podrazumeva i jedan broj praktičnih preduslova. Ne radi se samo o tome da se određeni propis donese nego i o tome da se taj propis primeni na postojeće objekte i na postojeću infrastrukturu na način kojim bi se ti objekti ili ta infrastruktura promenili i ostvarili određene tehničke karakteristike, u okviru odgovarajućeg pravnog sistema. Ovo se posebno odnosi na tehničke parametre uticaja objekata na životnu sredinu odnosno parametre mogućnosti upravljanja raspoloživim objektima i infrastrukture.

Treba imati u vidu da sve promene na objektima i tehničkoj infrastrukturi u energetsom sektoru zahtevaju vreme koje se najčešće meri godinama. Od momenta donošenja odgovarajućih investicionih odluka do momenta naručivanja opreme, instalacija opreme, izgradnje objekta i konačno puštanja objekta u pogon može da prođe i više od pet godina. Pored toga, odgovarajuće odluke treba da budu donesene opet u skladu sa osnovnim propozicijama prava EU, u pravcu postizanja cilja koji je utvrđen njenim propisima. Shodno tome samo donošenje odluka takođe zahteva protek vremena.

Izvođenje promena na fizičkom objektu ili infrastrukturi obuhvata i uključuje niz komercijalnih transakcija. Onog trenutka kada se započne donošenje odluka i izvođenje ovih transakcija, celokupna struktura evropskog prava nalazi svoju primenu. Da bi se donele investicione odluke, izvršile nabavke opreme, ostvarili procesi instalacije i puštanje u pogon te opreme i kasnije organizovali korišćenje objekta mora se primeniti odgovarajući pravni okvir koji naravno uključuje, kao što je ranije rečeno, sve propozicije prava EU i odgovarajuće propozicije međunarodnih konvencija ugovora i drugih akata. Shodno tome ostvarenje praktičnih preduslova ima značaj ne samo u smislu postizanja konkretnih tehničkih parametara nego i u smislu primene odgovarajućeg pravnog okvira u praksi. Drugim rečima, na ovaj način se postiže da zemlja kandidat ne samo usvoji nominalno određena pravila, određeni pravni okvir i određene procedure nego i da te procedure zaista neposredno primeni.

Pored toga, izgradnja novih objekata ili pak intervencije na postojećoj infrastrukturi podrazumevaju i primenu određenih tehničkih standarda. Ovi standardi ne moraju biti bezuslovno neposredno propisani u pravnom okviru EU, već se mogu naći u nizu sporazuma o standardizaciji i standardima koji su na snazi u državama članicama EU. Ovde može doći do niza tehničkih problema unutar interakcije između opreme pribavljene ranijih decenija pod raznim drugim tehničkim standardima i nove opreme koja se sada dobavlja i izrađuje po standardima EU. EU kao celina i većina njenih članica imaju i razvijenu međunarodnu saradnju u oblasti tehničkih standarda u energetici. Ovo se posebno odnosi na procese saradnje iz okvira Međunarodne agencije za energiju (IEA) i na sporazume koje EU ima sa Sjedinjenim Američkim Državama. Ovim sporazumima i procesima saradnje usaglašavaju se tehnički standardi za opremu u oblasti energetike i obezbeđuje zamenljivost opreme unutar velikog ekonomskog prostora Evropske unije i SAD i naravno mnogih drugih zemalja koje su tim sporazumima pristupili. To je dopunjeno odgovarajućim propisima iz okvira evropskog pravnog okvira kojima se garantuje jednako pravo pristupa procesima javne nabavke za sve privredne subjekte iz EU i eventualno trećih zemalja.

Ostvarenje praktičnih preduslova isto tako podrazumeva i odgovarajuće komercijalne i finansijske tokove. I ti tokovi će biti izvedeni shodno propisi-

ma EU. Dakle, očekuje se da finansijski tokovi budu izvedeni, uz poštovanje osnovnih načela solidnog finansijskog upravljanja.

Na kraju, treba skrenuti pažnju na odgovarajuću praksu o učešću javnosti u donošenju investicionih odluka u oblasti energetike. Učešće javnosti u donošenju investicionih odluka definisano je Arhuskom konvencijom i odgovarajućim propisima EU kojima se operacionalizuje primena ove konvencije. Naročito je važno uočiti da učešće javnosti u donošenju odluka počinje sa stavljanjem odgovarajućih podataka na uvid javnosti pre nego što su definisane alternative, moguća rešenja ili donete bilo kakve odluke u tom pokretu. Javnost ima pravo da bude obavještena o svim relevantnim parametrima funkcionisanja energetske infrastrukture, njenih uticaja na životnu sredinu i njenih tehničkih i ekonomskih parametara.

Ovo se naročito odnosi na infrastrukturu koja se smatra javnom i za koju važi pravo pristupa treće strane u skladu sa propisima EU. Sagledavajući problem dostupnosti podataka uočava se da taj problem ima dve strane: sa jedne strane potrebno je da raspoloživi podaci budu dostupni javnosti, sa druge strane potrebno je da se u setu raspoloživih podataka nađu svi relevantni podaci. Drugim rečima, potrebno je da sistem funkcionisanja infrastrukture i objekata od javnog značaja bude tako uređen da se neophodni parametri mere, registruju i tako dobijeni podaci uredno objavljuju. Nije dovoljno obezbediti javnost raspoloživih podataka, već je potrebno da raspoloživi podaci imaju relevantnu strukturu, istoriju, ali i odgovarajuću obuhvatnost.

Praktični preduslovi o kojima se ovde govori mogu se izvesti na više različitih načina. Raspoloživa tehnologija i postojeći ekonomski odnosi stavljaju na raspolaganje čitav niz različitih alternativa kojima se propisani tehnički preduslovi mogu ostvariti. Ove Alternative treba da budu predočene, odnosno da budu dostupne javnosti. Isto tako, podrazumeva se da u javnoj sferi postoje procedure za donošenje odgovarajućih odluka uz učešće javnosti. Mehanizam odlučivanja zasnovan na valjanosti informisanosti, učešću javnosti i razmatranju alternativa treba da bude tako uređen da na kraju dovede do donošenja odluke, koja je prihvatljiva za sve zainteresovane strane. Od trenutka kada je odluka doneta, nadalje, takođe se primenjuju odgovarajuće procedure propisane unutar pravnog okvira EU.

One uključuju proceduru javnih nabavki, učešća javnosti, jednakog prava pristupa kako ponuđača tako i korisnika odgovarajuće infrastrukture, ali i procedure zaštite životne sredine, odnosno kontrole uticaja objekata na životnu sredinu.

2.1 Nastale, predstojeće i očekivane obaveze iz procesa pristupanja

Shodno vremenu primene, obaveze koje proističu iz procesa pristupanja Evropskoj uniji mogu se podeliti na nastale, predstojeće i očekivane². Nastale obaveze su one obaveze koje su već ugovorene sa ili bez odložnog roka. Među nastalim obavezama naročito se ističu one koje su predviđene u okviru Ugovora o osnivanju Energetske zajednice (UEnZ). Sa stanovišta EU, njenih članica i ostalih država potpisnica ovog ugovora, a koje nisu članice EU, one se smatraju nastalim međunarodnim obavezama. Neke obaveze iz ovog okvira imaju odložni rok tako da je njihova primena oročena do nekog budućeg datuma. Ovde se, takođe, pojavljuju obaveze koje su već nastale i primenjuju se praktično odmah. Primer za to je obaveza primene evropskih standarda kod izgradnje novih energetske objekata ili obaveza koje su nastale, ali treba da budu primenjene do nekog datuma u budućnosti, što se naročito odnosi na primenu standarda zaštite životne sredine na već postojeće energetske objekte. U oba slučaja smatra se da su obaveze nastale, ali se primenjuju u različitom vremenskom horizontu.

² Pregled nastalih, predstojećih i očekivanih obaveza iz procesa pristupanja Evropskoj uniji u oblasti energetike – Prilozi: Tabela broj 9.1.

Predstojeće obaveze su one obaveze čija obaveznost tek predstoji. To se odnosi na obaveze koje su predviđene Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Sporazum predviđa niz obaveza koje je potrebno primeniti sa stupanjem na snagu SSP i obaveza proisteklih iz njega. I ovde se radi o primeni sa ili bez odložnog roka. Pored toga, postoje i predstojeće obaveze koje se mogu sagledati na temelju već uspostavljenih obaveza. Naime, ukoliko jedna sada važeća direktiva EU predviđa određene tehničke standarde i izvestan razvoj tih tehničkih standarda po unapred propisanoj proceduri, za pretpostaviti je da će u narednom periodu doći do razvoja odnosno

promene standarda koji se imaju primeniti. Usled toga se takve, novonastale, obaveze mogu smatrati predstojećim obavezama. Očekivane obaveze su one čija se obaveznost može očekivati kao posledica daljeg procesa integracije u ovoj oblasti. Ovde se naročito ističu obaveze koje će nastati sticanjem odgovarajuće pozicije tokom procesa pridruživanja: kandidata ili, konačno, člana EU. Samo članstvo u EU podrazumeva ostvarenje čitavog niza obaveza koje ovog trenutka nisu predmet UEnZ ili pak SSP. Neke od ovih obaveza su takve prirode da njihovo ostvarenje može biti pod značajnim uticajem načina kako se ostvaruju nastale ili neposredno predstojeće obaveze.

Dakle, uočava se međuzavisnost nastalih, predstojećih i očekivanih obaveza. Sagledavajući te obaveze može se uočiti optimalan način ostvarenja već nastalih obaveza. Isto tako predstojeće obaveze mogu vršiti uticaj na karakter očekivanih obaveza.

Važno je uočiti da proces između nastalih, predstojećih i očekivanih obaveza nije reverzibilan. Naime, nastale obaveze neće i logično ne mogu biti predmet ponovnih pregovora u okviru eventualnog sagledavanja ili eventualnog ugovaranja predstojećih i očekivanih obaveza. Tek kao punopravna članica, država je u prilici da eventualno menja karakter određenih obaveza i da se u kontekstu pregovora sa ostalim državama članicama zalaže za formiranje drugačijih rešenja u odgovarajućim pravnim aktima. Karakter očekivanih obaveza se ne može menjati tokom pregovora, već se samo može definisati vreme nastanka, odnosno vreme primene odgovarajućih obaveza. Iskustvo kazuje da vreme primene i vreme nastanka ne moraju biti jednoobrazni. Okolnost da je obaveza nastala, ne znači da ona mora jednovremeno biti i primenjena, što znači da nastala obaveza može imati izvesnu konfiguraciju dinamike njene primene.

2.2 Predviđanje promena u obuhvatu i karakteru obaveza

Proces utvrđivanja odgovarajućih propisa i pravila EU je formalan proces usaglašavanja među državama članicama i odgovarajućim telima EU. Taj proces ima svoju vremensku dinamiku i odgovarajuće administrativne pro-

pozicije. Većina ovih procesa je planirana i Evropska komisija preduzima mere da se rad na razvoju i dopunjavanju pravnog okvira obavlja na uređen i planiran način. Kao posledica toga planovi rada na pojedinim segmentima pravnog okvira su unapred poznati. Propisi se nalaze na različitim nivoima administrativnih i pregovaračkih procedura i njihov razvoj se može pratiti kroz odgovarajuće publikacije EU.

Po sličnom principu unutar strukture EU inicira se rad na novim pravnim aktima. Iza neposredne inicijacije sledi odgovarajuće planiranje procesa rada na konkretnom pravnom aktu.

Shodno tome, moguće je vrlo detaljno pratiti razvoj pojedine pravne regulative u EU. Isto tako moguće je predvideti kada će pojedini pravni akti biti usvojeni, stupiti na snagu i ući u redovnu primenu. Kao posledica toga mogu se sagledati promene u obuhvatu i karakteru postojećih obaveza kao i eventualni nastanak novih obaveza. Gledajući iz sadašnje pozicije Srbije kao države koja je podnela kandidaturu za članstvo u EU, ovo ima značaj sa više različitih aspekata.

Sa stanovišta obaveza koje su već nastale i koje su na primer u okviru UEnZ, svaka njihova eventualna promena skoro automatski postaje nastala obaveza za Srbiju. U tom slučaju Srbija se nalazi u situaciji da tako izmenjenu ili unapređenu obavezu treba da primeni shodno dinamici koja je predviđena sa UEnZ. U ovom trenutku ovo se naročito odnosi na obaveze iz oblasti zaštite životne sredine u vezi velikih energetske objekata. Takođe, promene u tehnologiji (koje mogu, ali ne moraju biti posledica tehnološke i naučne saradnje unutar EU) vrše uticaj na način, ekonomiju i dinamiku ispunjavanja obaveza.

Sa druge strane, promene u pravnom sistemu EU koje ne spadaju u nastale i predstojeće obaveze automatski menjaju korpus očekivanih obaveza, što onda dalje sledstveno vrši uticaj i na način ostvarivanja sada nastalih i neposredno predstojećih obaveza.

Ovaj proces ukazuje na kompleksnost procesa pristupanja EU. U ovom procesu mešaju se ne samo nastale, predstojeće i očekivane obaveze već i eventualne promene tih obaveza i njihovog karaktera u kontekstu raspoloživih

tehničkih i ekonomskih mogućnosti. Očigledno prisutan je međusobni uticaj između ovih obaveza. Odgovarajuća tela EU sagledavaju unakrsno dejstvo važećih, predstojećih, očekivanih obaveza i njihovih promena, tako da se u stvari najznačajnije promene u praksi očekuju iz njihove interakcije.

Pored toga, potrebno je ukazati da promene u energetici imaju svoju sopstvenu dinamiku. One se ne mogu ostvariti bez značajnih i dugotrajnih priprema. Sagledavanje obaveza u njihovoj dinamici sa očekivanim i budućim promenama, a ako je moguće i predviđanje tih promena, od izuzetnog su značaja za planiranje u oblasti energetike na nacionalnom nivou.

EU stupa u različite odnose sa drugim međunarodnim organizacijama kao što su Ujedinjene nacije (UN) ili pojedinim državama partnerima kao što su Ruska Federacija (Rusija) ili Sjedinjene Američke Države (SAD). U ovim odnosima EU ugovara odgovarajuće međunarodne obaveze koje se onda dalje odnose i na države članice. Isto tako, države članice preuzimaju ugovorne obaveze nezavisno od EU. Ovi procesi vrše uticaj ne samo na regulativu u oblasti energetike unutar Evropske unije već mogu vršiti uticaj i na planiranje u oblasti energetike zemalja koje još uvek nisu članice EU. Karakteristično je da ovi ugovori imaju dugoročno dejstvo i da mogu uticati na karakter već planiranih, očekivanih ili predstojećih obaveza ili promena obaveza u kontekstu pridruživanja EU.

Energetsko tržište EU se stalno razvija. Istovremeno, ono je izloženo kretanjima na svetskom energetskom tržištu. Različiti događaji koji se odigraju na svetskom tržištu vrše uticaj na unutrašnje tržište EU, a onda posredno i na regulativu koja se donosi u EU. Karakterističan primer za ovo je kriza u snabdevanju prirodnim gasom iz januara, 2009. godine. Ova kriza nastala je između Ruske Federacije i Ukrajine, ali je izvršila snažan uticaj na tržište prirodnog gasa u EU. Takođe je rezultirala značajnim promenama u primeni postojeće regulative i nastajanju nove, ali i promenama u ponašanju samog energetskog tržišta EU. Iz toga je proizišla nova realnost za države članice EU, ali i za sve druge države i energetske aktere na evropskom kontinentu.

Ovakvi krupni događaji nisu isključeni ni u budućnosti. Možemo ih podeliti na događaje koji su tržišnog ili političkog karaktera i događaje koji su rezultat privrednih procesa. Naročito treba imati u vidu mogućnost

prirodnih katastrofa i drugih događaja koji mogu biti rezultat klimatskih promena. Ovog trenutka zabrinutost zbog klimatskih promena motiviše krupne i značajne promene u propisima EU i stimuliše značajno učešće EU u formiranju međunarodne regulative u toj oblasti. Za očekivati je da dalje zaoštavanje problema povezanih sa klimatskim promenama može dovesti do značajnog ubrzanja u promenama regulative u toj oblasti.

S obzirom da se radi o obavezi koja je nastala kao rezultat pregovora, ovo će dalje imati krupan uticaj na nastale, predstojeće i očekivane obaveze Srbije u procesu evropskih integracija. Može se reći da stav države kandidata prema klimatskim promenama igra vrlo značajnu ulogu u samom procesu pristupanja. Zabrinutost zbog klimatskih promena i saradnja sa ostalim državama može se iskazati ne samo doslednom primenom već nastalih obaveza već i inovativnim i odlučnim aktivnostima na umanjenju efekata koji mogu uticati na klimatske promene. Drugim rečima od države kandidata bi se očekivalo da preduzima mere i korake koje imaju veći zahvat od onih koje su neposredno propisane sada važećim propisima EU i sada nastalim obavezama.

2.3 Problem razvoja energetske politike

EU je jedan od najvećih potrošača energije na svetu. Sa svojih 27 zemalja članica ukupna potrošnju energije prelazi 1.800 miliona tona ekvivalentne nafte dok ukupna finalna potrošnja energije iznosi nešto manje od 1.200 miliona tona. Pored toga domaća proizvodnja energije u EU opada posebno od 2004. godine pa na dalje. Ukupna domaća proizvodnja energije iznosila je 2007. godine oko 850 miliona tona ekvivalentne nafte što uključuje nuklearnu energiju sa 28%, čvrsta goriva, gas, naftu i obnovljive izvore energije.

Dvadeset sedam država članica EU bile su značajan neto uvoznik energije tako da je ukupan uvoz energije dostigao 2006/2007. godine oko 1.000 miliona tona ekvivalentne nafte. Prema tome, uvozna zavisnost EU je prešla 50% i iznosi negde oko 53% ukupnih energetske potreba. Nafta dominira uvozom energije sa preko 60% a iza toga slede gas i čvrsta goriva, naročito

ugalj. Uvoz električne energije i obnovljivih izvora energije je vrlo mali i svodi se na ispod 1%.

Najveći snabdevači EU energijom u delu nafte su zemlje OPEK, Rusija, Kazahstan i Norveška, u delu uglja ponovo Rusija, SAD, Južnoafrička republika i Australija, dok u delu snabdevanja gasom dominiraju Rusija, Norveška i Alžir. U zbiru, Rusija je najznačajniji energetska partner EU. Ona obezbeđuje oko 33% uvozne nafte, 42% uvoza gasa i 26% uvoza uglja.

Potrošnja primarne energije stagnira poslednjih godina i raste nešto sporije od ranijih očekivanja. Pored toga ipak se očekuje rast ukupne potrošnje primarne energije do blizu 2.000 miliona tona ekvivalentne nafte u 2020. godini. Ovde treba napomenuti da su ove projekcije rađene pre finansijske krize iz 2009. godine tako da po svemu sudeći treba korigovati na niže ovu projekciju. Jer, može se desiti da u 2020. godini Evropske unije ne dosegne nivo potrošnje primarne energije koji je imala 2008. godine.

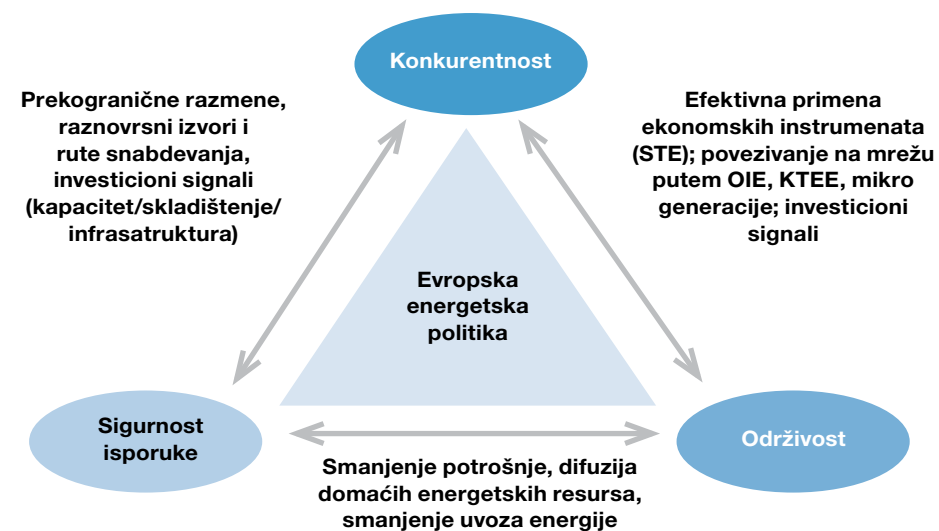
Na taj način obezbeđena energija, njeno korišćenje i prerada doprinisili su sa preko 80% formiranju gasova staklene bašte u Evropskoj uniji i isto tako najvećeg dela zagađenja vazduha zemlje i zemljišta.

Suočavajući se sa ovakvom situacijom veoma velike uvozne zavisnosti i potrebe da se poveća efikasnost korišćenja energije, te isto tako da se zadrži odgovarajuća konkurentna pozicija privrede EU u odnosu na ostale privrede u svetu, EU razmatra i odgovarajuću zajedničku energetska politiku. Pored osnovnih pravnih dokumenata koji će ovde biti prikazani u poglavljima 3, 4 i 5 treba ukazati na sam proces razvoja zajedničke energetske politike u EU. Mnogi dokumenti i mnoga rešenja u pravnom okviru imaju svoj izvor ili na razne načine potiču iz strateških opredeljenja u oblasti energetske politike.

Tri osnovna aspekta energetske politike Evropske unije su:

- konkurentnost;
- sigurnost snabdevanja i
- održivost.

Dijagram³ 1.: Aspekti energetske politike

Sigurnost snabdevanja uključuje prekograničnu trgovinu i tranzit energije, diversifikaciju izvora snabdevanja i transportnih ruta, odgovarajuće investicione signale u oblasti izgradnje infrastrukture i energetskih kapaciteta kao i skladištenje energije. Sve ovo zajedno utiče na formiranje stavova i politika u oblasti energetske sigurnosti.

Konkurentnost uključuje uvećanje energetske efikasnosti i efikasnu primenu ekonomskih instrumenata, mogućnost priključenja na mrežu kako potrošača tako i novih proizvođača energije, korišćenje obnovljivih izvora energije, kombinovanje proizvodnje toplotne i električne energije, distribuiranu proizvodnju i korišćenje energije i odgovarajuće investicione signale.

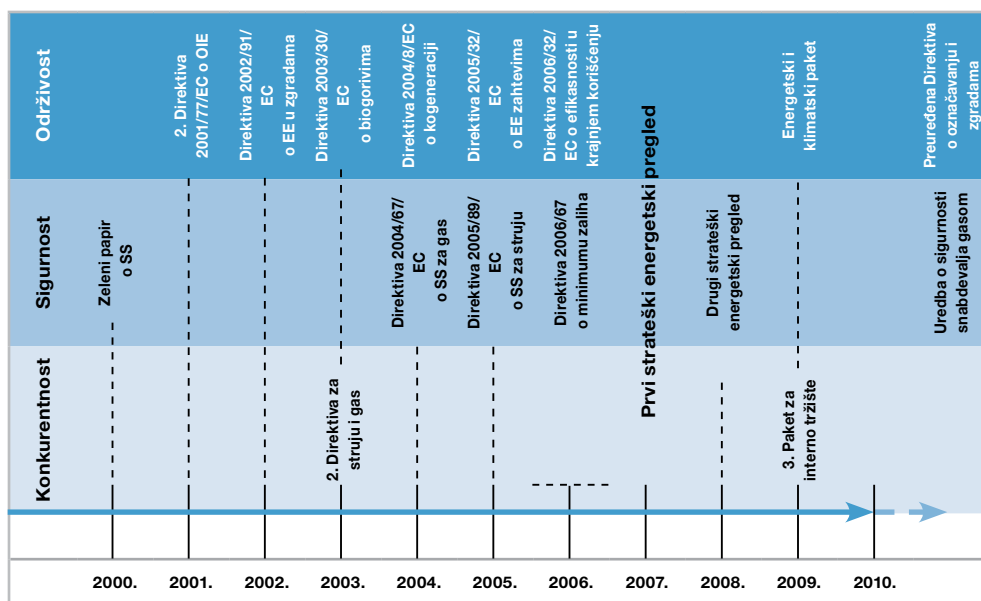
Održivost uključuje redukciju potrošnje energije, bolju primenu raspoloživih tehnologija, veću efikasnost korišćenja energije, diversifikaciju pristupa do lokalnih ili domaćih izvora energije i smanjenje uvoza energije kao i održivost sa stanovišta uticaja na životnu sredinu.

³ Flavia Gangale, European Commission, Moint Research Center, Energy Security Unit, Petten, The Netherlands: European Energy Policy, Overview; Projekat: Studija o Podizanju kapaciteta Republike Srbije u oblasti Strateškog planiranja u Energetskom sektoru; Seminar u organizaciji Ministarstva rudarstva i energetike, Palata Srbije, Beograd, 20/21. maj 2010. godine.

Ova tri osnovna principa formulisana su 2006. godine u takozvanoj *Zelenoj knjizi* pod naslovom «Evropska strategija za održivu, konkurentnu i sigurnu energiju». Ta osnovna opredeljenja su dalje razvijena u formalnoj komunikaciji Energetska politika za Evropu iz 2007. godine, koji je pripremila Evropska komisija. Konačno, ovi osnovni principi su prihvaćeni od strane Evropskog saveta marta, 2007. godine i pretočeni u energetske akcioni plan za period 2007/2009. koji je tom prilikom usvojen.

Čitav niz pravnih akata je proizašao iz ovih osnovnih dokumenata i ovih osnovnih opredeljenja. Neki od tih pravnih akata prikazani su na sledećem vremenskom dijagramu.

Dijagram⁴ 2.: Primer dinamike razvoja dela pravnog sistema EU u oblasti energetike

Sigurnost snabdevanja

Postoji mnogo definicija energetske sigurnosti. Te definicije se najčešće odnose na fizičku dostupnost i ekonomsku dostupnost energetske re-

sursa. Zeleni dokument iz 2000. godine EU pod naslovom „Ka evropskoj strategiji za povećanje sigurnosti snabdevanja energijom” podrazumeva da: „Dugoročna strategija EU za sigurnost snabdevanja energijom treba da bude tako podešena da obezbedi neprekidnu fizičku raspoloživost energetske proizvoda na tržištima uz cenu koja je prihvatljiva za sve potrošače i uzimajući u obzir brigu o zaštiti životne sredine i potrebu održivog razvoja.”

⁴ Flavia Gangale, European Commission, Moint Research Center, Energy Security Unit, Petten, The Netherlands: *European Energy Policy, Overview; Projekat: Studija o Podizanju kapaciteta Republike Srbije u oblasti Strateškog planiranja u Energetskom sektoru; Seminar u organizaciji Ministarstva rudarstva i energetike, Palata Srbije, Beograd, 20/21. maj, 2010. godine.*

U razvijenoj formi koja je danas na snazi osiguranje snabdevanja energijom podrazumeva višedimenzionalni pristup koji naročito uključuje sledeće: preventivne mehanizme i mehanizme reagovanja u kriznim situacijama, uspostavljanje spoljnih odnosa u oblasti energije, razvoj infrastrukture i poboljšanje energetske efikasnosti i korišćenja lokalnih energetske resursa.

U delu prevencije i povećanja sposobnosti delovanja u kriznim situacijama usvojene su brojne mere na nivou EU u oblasti nafte, gasa i električne energije. Ove mere su fokusirane na raspoloživost ovih oblika energije i usmerene su da preduprede eventualne prekide u snabdevanju kao i da obezbede upravljanje u kriznim situacijama.

U oblasti nafte ove mere su definisane Direktivom 2009/119/EC koja uspostavlja određene obaveze zemalja članica da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i naftnih proizvoda. U oblasti prirodnog gasa na snazi je Direktiva 2004/67/EC koja se odnosi na mere obezbeđenja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom. U oblasti električne energije Direktiva 2005/89/EC odnosi se na mere sigurnosti snabdevanja električnom energijom i odgovarajuće investicije u infrastrukturu.

U oblasti spoljnih odnosa u oblasti energije EU nastoji da poveća svoju unutrašnju koheziju i razvije mehanizme usaglašavanja interesa između zemalja članica sa ciljem da se na međunarodnoj sceni Evropska unija pojavljuje efektivnije i da efikasnije učestvuje u multilateralnim pregovorima i procesima u oblasti energetike. Isto tako, treba ukazati da EU učestvuje u nizu međunarodnih procesa u oblasti energetike.

Niz država članice i dalje sagledava energiju kao ekskluzivno, strateško pitanje i vrlo često nastoje da deluju nezavisno i samostalno u odnosu na evropske institucije. Veći broj zemalja članica su istovremeno prisutne u Međunarodnoj agenciji za energiju (IEA) i Organizaciji za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) što im pruža drugi, dodatni okvir za zajedničko delovanje u oblasti energije. Postoje kompleksni odnosi između evropskih institucija i međunarodne agencije za energiju. Isto tako, zemlje članice i institucije EU deluju u mnogim slučajevima paralelno u raznim telima Ujedinjenih nacija koja se odnosi na energiju.

Uporedo sa tim EU razvija i svoje zajedničke aktivnosti u oblasti spoljne energetske politike. Ovo se pre svega tiče razvijenog energetskog dijaloga sa Ruskom federacijom i odgovarajućim procesima sa zemljama Jugoistočne Evrope, koje da nisu članice EU odnosno državama Mediterana. Evropska unija razvija i energetski dijalog i složene tehnološke, trgovačke i investicione odnose sa SAD, koji su takođe veliki partner u oblasti sigurnosti snabdevanja energijom.

Evropska komisija sagledava strateške potrebe EU u oblasti razvoja energetske infrastrukture. Ovo se posebno odnosi na baltičku interkonekciju, južni energetski koridor, akcioni plan u oblasti utrošenog prirodnog gasa, mediteranski energetski prsten, sever-jug interkonekciju u oblasti gasa i električne energije u delu centralne i jugoistočne Evrope i energetskih mreža u Severnom moru. Mnogi od ovih projekata prepoznati su kao projekti koji zahtevaju podršku na nivou EU i zajedničko delovanje kroz sistem transevropskih energetskih mreža.

U delu konkurentnosti EU razvija unutrašnje energetsko tržište. Ovo tržište ima uticaja kako na konkurentnost evropske privrede tako i na sigurnost snabdevanja i održivi razvoj u oblasti energetike. Na snazi je tzv. Treći energetski paket koji je usvojen u avgustu, 2009. godine, a koji je opisan kasnije u tekstu. Ovaj paket podrazumeva novi režim razdvajanja energetskih delatnosti, odnosno novi, sveobuhvatni dizajn energetskog tržišta. To uključuje: klauzule rečipročnosti u odnosima sa zemljama koje nisu članice EU, čvršću harmonizaciju regulatornih tela u EU, pravo pristupa treće strane energetskoj infrastrukturi i posebnu zaštitu prava potrošača.

U januaru, 2008. godine, Evropska komisija je objavila paket propisa koji se odnosi na energiju, klimatske promene i energetske efikasnosti, koji je poznat kao paket „20-20-20”, ili „ tri puta 20 do 2020”. Namera ovog strateškog dokumenta je da se obezbedi smanjenje emisije gasova staklene bašte za 20%, da se uveća učešće obnovljivih izvora energije ukupnoj potrošnji na 20% i da se uštedi 20% primarne energije do 2020. godine. Smatra se da je ovim paketom EU načinila velik i praktičan korak u smislu smanjenja problema klimatskih promena. Ova strateška inicijativa dolazi kao dodatak na one inicijative koje su već ugrađene u evropske dokumente koji se odnose na emisije iz velikih ložišta, strateške procene uticaja na životnu sredinu i druge, kako je već kasnije opisano.

Posle krize u snabdevanju gasom koja je bila posledica nesuglasice između Rusije i Ukrajine iz januara, 2009. godine, Evropska komisija je preduzela aktivnosti na izradi nove direktive u vezi sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom. Nacrt ove Direktive je sada u razmatranju u Evropskom parlamentu. Ova Direktiva predviđa razvoj gasne infrastrukture u smislu povećanja broja kapaciteta i fleksibilnosti prekogranične infrastrukture za transport prirodnog gasa. Uvodi se uslov N-1 koji podrazumeva da svaka zemlja mora imati osigurano snabdevanje gasom čak i u uslovima da najveći prekogranični tok gasa bude prekinut. Države članice se obavezuju da izrade akcione planove i za prevenciju eventualnih prekida u snabdevanju gasom i isto tako da obezbede rezerve gasa za snabdevanje potrošača u trajanju od 60 dana visoke zimske potrošnje, odnosno 7 dana maksimalne zimske potrošnje. Isto tako predviđa se izrada formalne procene rizika snabdevanja svake dve godine. Pored toga u delu upravljanja krizom predviđa se izrada nacionalnih planova za slučaj krize u snabdevanju koji onda definišu ulogu odgovornosti i način delovanja raznih učesnika u lancu sigurnosti snabdevanja.

Odluka Evropskog Parlamenta i Saveta broj 663-2009 od 13. jula, 2009. godine kojom se postavlja program podrške ekonomskom oporavku putem odobravanja finansijske podrške projektima u oblasti energetike je primer, kako EU pravovremenim delovanjem utiče jednovremeno na ublažavanje finansijske krize i poboljšanje sigurnosti snabdevanja energijom. Ovom odlukom odobrava se finansiranje projekata u oblasti infrastrukture gasa i električne energije, projektima korišćenja energije vetra na moru i ukla-

njanja ugljen dioksida. Odluka alocira oko četiri milijarde evra na veći broj jasno definisanih projekata i na temelju odgovarajućih kriterijuma. Ovo pokazuje međusobnu povezanost problema sigurnosti snabdevanja, životne sredine, razvoja Evropskog energetskeg tržišta i uvođenja obnovljivih izvora energije.

3. Nastale obaveze iz procesa pristupanja

3.1 Ugovor o osnivanju Energetske zajednice

Srbija je ratifikovala UEnZ, donošenjem Zakona o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice između Evropske zajednice i Republike Albanije, Republike Bugarske, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Crne Gore, Rumunije, Republike Srbije i Privremene Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija⁵.

Proces osnivanja Energetske zajednice započeo je još 2002. godine, potpisivanjem prvog Atinskog memoranduma o razumevanju. Ovaj proces je nastavljen 2003. godine, potpisivanjem drugog Atinskog memoranduma o razumevanju. Memorandum u sebi sadrže namere o saradnji država Jugoistočne Evrope i EU u oblasti energetike. Ovaj proces je podstaknut i aktivnostima država Jugoistočne Evrope, u procesu pristupanja EU, od kojih su Bugarska i Rumunija postale države članice Evropske unije, nakon stupanja na snagu ovog

⁵ *Zakon o ratifikaciji Ugovora o osnivanju Energetske zajednice između Evropske zajednice i Republike Albanije, Republike Bugarske, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Crne Gore, Rumunije, Republike Srbije i Privremene Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija („Sl. glasnik RS” br. 62/06).*

ugovora. Evropska perspektiva država Jugoistočne Evrope, potvrđena od strane Evropskog saveta Kriterijumima iz Kopenhagena 2002. godine i donošenjem Solunske Agende za Zapadni Balkan 2003. godine, kao i kroz proces Evropskog partnerstva i potrebe podsticanja uslova za mir, stabilnost i ekonomski razvoj regiona.

Osnovna ideja Energetske zajednice je stvaranje zajedničkog tržišta energije država Jugoistočne Evrope, koje bi se integrisalo sa tržištem energije Evropske unije. Tržište energije Energetske zajednice obuhvata tržište električne energije i prirodnog gasa. Ipak, u UEnZ je ostavljena mogućnost da se tržište energije proširi i na druge oblike energije, kao što su utečnjeni prirodni gas, nafta i naftni derivati, vodonik i drugi oblici energije koja se prenosi mrežama.

Ideja o osnivanju Energetske zajednice proizašla je iz potrebe ostvarivanja sigurnosti snabdevanja energijom regiona i povezivanja tržišta energije regiona Jugoistočne Evrope sa tržištem EU. S obzirom da su centri proizvodnje energije i centri potrošnje energije veoma često prostorno udaljeni, te da je neophodno izgraditi infrastrukturu kako bi se ovi centri povezali na efikasan i ekonomičan način, potrebno je stvoriti preduslove za investicije u energetska infrastrukturu, a prvi preduslov su politička i ekonomska stabilnost i poznat pravni i regulatorni okvir za ulaganja.

UEnZ i drugim aktima donetim od strane institucija Energetske zajednice i potpisnica ugovora, stvara se ujednačen pravni okvir za investicije u energetska infrastrukturu. EZ, s obzirom na svoj geografski položaj treba da bude spona sigurnosti snabdevanja energijom između tržišta energije EU - kao potrošača i kaspijskih, severnoafričkih i bliskoistočnih rezervi gasa. Na taj način bi se istovremeno ostvarivala sigurnost snabdevanja energijom Energetske zajednice iz navedenih izvora, ali i korišćenjem domaćih rezervi prirodnog gasa, uglja i hidroenergetskog potencijala. Energetska bezbednost u navedenom smislu podrazumeva aktivnosti javnog sektora potpisnica u cilju ostvarivanja ekonomskog i socijalnog napretka i visok nivo zaposlenosti, uravnotežen i održivi razvoj, kao i stvaranje područja bez unutrašnjih granica za tokove energije. UEnZ su propisana načela i ciljevi EZ, mehanizam za funkcionisanje tržišta energije i aktivnosti potpisnica na stvaranju jedinstvenog tržišta energije EZ.

UEnZ je uređena i institucionalna strukturu EZ. Institucionalnu strukturu Energetske zajednice čine:

- 1) Ministarski savet;
- 2) Stalna grupa na visokom nivou;
- 3) Regulatorni odbor;
- 4) Forumi i
- 5) Sekretarijat sa sedištem u Beču.

Ministarski savet, kao najviši organ Energetske zajednice ima obavezu da obezbedi ostvarivanje njenih ciljeva. On pruža opšte političke smernice, predlaže mere i donosi odluke i proceduralne akte, a čine ga predstavnici ugovornih strana (na ministarskom nivou). Stalna grupa na visokom nivou je telo koje priprema rad ministarskog saveta, daje saglasnost na rad donatorskih tela i finansijsku podršku, priprema analize implementacije propisa EU, donosi proceduralne akte i izvršava mere po nalogu Ministarskog saveta. Regulatorni odbor je telo koje čine predstavnici regulatora potpisnica. Ovo telo savetuje Ministarski savet i Stalnu grupu na visokom nivou o detaljima statutarnih, regulatornih i tehničkih pravila, donosi odluke u pogledu prekograničnih sporova u koje su uključeni dva ili više Regulatora, izvršava mere Ministarskog saveta i donosi proceduralna akta. Forum je najšire telo EZ, koje čine predstavnici zainteresovanih strana: industrije, regulatora, reprezentativnih grupa iz industrije, potrošači. UEnZ je utvrdio postojanje Foruma za električnu energiju (sa sedištem u Atini) i Foruma za prirodni gas (sa sedištem u Mariboru), a kasnije je odlukom Ministarskog saveta formiran i Forum za naftu (sa sedištem u Beogradu). Ova tela imaju savetodavnu ulogu. Sekretarijat je administrativno telo Energetske zajednice koje pruža administrativnu podršku ostalim institucijama EZ, nadgleda pravilno izvršavanje obaveza strana ugovora, nadgleda i pomaže aktivnosti donatora ovog procesa i drugo.

Ciljevi EZ su stvaranje stabilnog regulatornog i tržišnog okvira, koji treba da bude jedinstven, izgrađen na način da privuče investicije u energetska

infrastrukturu (proizvodne objekte i energetske mreže), a sve u cilju da sve potpisnice imaju pristup energetske kapacitetima ovog tržišta. Posebno je istaknut značaj stvaranja regulatornog okvira za investicije u energetske mreže i za trgovinu energijom koja se prenosi ovim mrežama, kako bi se stvorila mogućnosti ujednačenog snabdevanja ovom energijom svih područja EZ u geografskom smislu. Istaknuta je potreba povezivanja energetske mreže unutar tržišta EZ sa drugim tržištima u cilju ostvarivanja energetske bezbednosti, konkurencije na tržištu energije, korišćenja obnovljivih izvora energije, unapređenja stanja životne sredine i efikasnog korišćenja energije.

Prvi cilj EZ je implementacija relevantnih propisa EU, koji se odnose na oblast električne energije i prirodnog gasa, unapređenja i zaštite životne sredine, korišćenja obnovljivih izvora energije i zaštite konkurencije. Drugi cilj je uspostavljanje posebnog regulatornog okvira, koji će omogućiti efikasno funkcionisanje tržišta energije unutar EZ i povezivanje sa tržištem EU, sa mehanizmom prekograničnog prenosa energije mrežama. Treći cilj je stvaranje tržišta energije koja se prenosi mrežama bez unutrašnjih granica, unutar koga će biti razvijena koordinacija uzajamne pomoći u slučaju poremećaja u energetske mrežama ili spoljnih poremećaja, i mogućnost stvaranja zajedničke politike trgovine energijom sa učesnicima na tržištima van EU i EZ.

Oblasti delovanja EZ, kroz koje se ostvaruje evropska integracija Srbije, obuhvata implementaciju propisa EU u četiri osnovne međusobno povezane oblasti: energetika, unapređenje i zaštita životne sredine, konkurencija i obnovljivi izvori energije. Pored ovih oblasti zahteva se implementacija standarda EU u oblasti električne energije i prirodnog gasa, kao i implementacija propisa o energetske efikasnosti.

EZ ima socijalnu dimenziju, koja je razvijana od samog početka ovog procesa. Ova dimenzija je formulisana Memorandumom o razumevanju o socijalnim pitanjima u kontekstu EZ iz 2007. godine. Memorandum predstavlja osnovu za socijalni dijalog unutar EZ o zaštiti osnovnih prava zaposlenih, ljudskim pravima i osnovnim slobodama, o zdravlju i zaštiti na radu, o jednakim pravima muškaraca i žena i jednakom plaćanju za isti rad, kao i o obavezi snabdevanja energijom koja je potreba popravljavanja standarda

života i uslova rada. Zbog značaja navedenih pitanja u okviru Energetske zajednice je osnovana institucija - Socijalni forum.

UEnZ je propisana mogućnost proširenja oblasti primene EZ na druge oblasti energetike, na primenu drugih propisa Evropske unije u navedenim oblastima i na primenu eventualnih izmena navedenih propisa. Ovakva mogućnost proširenja oblasti delovanja ukazuje na činjenicu da je stvaranje Energetske unije dinamički proces, kojim se Evropska integracija Srbije stalno proširuje i produbljuje, na nove propise u oblasti energetike, propise o sigurnosti snabdevanja električnom energijom i prirodnim gasom, propise o pristupu mrežama za transport prirodnog gasa.

Početak decembra, 2008. godine, Ministarski savet Energetske zajednice doneo je odluku da se oblast delovanja ove Zajednice proširi i na oblast nafte i derivata nafte i osnuje Naftni forum sa sedištem u Beogradu. U tom cilju je neophodno implementirati propise o stvaranju obaveznih rezervi sirove nafte i derivata nafte, kao mehanizma sigurnosti snabdevanja i u ovoj podoblasti energetike.

UEnZ je prvi ulaz Srbije u stvarne integracije i EU. Značaj ovog Ugovora za Evropske integracije Srbije, je kasnije potvrđena ratifikacijom SSP iz septembra, 2008. godine u Narodnoj skupštini Republike Srbije. U SSP je podvučena nužnost saradnje Srbije i EU na razvijanju tekovina Energetske zajednice i integracije Srbije u energetske tržište Evropske unije.

3.2 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

SSP je ratifikovan Zakonom o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne i Republike Srbije, sa druge strane⁶. SSP je izražena volja ugovornih strana da Srbija pođe putem pridruživanja EU. Iskazano je da ugovorne strane dele zajedničke vrednosti i ciljeve koji se ogledaju u političkoj, privrednoj i institucionalnoj stabilizaciji u Srbiji, kao i u regionu, u razvoju građanskog društva i demokratizaciji, izgradnji institucija i reformi državne uprave, tr-

⁶ Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Republike Srbije, sa druge strane («Sl. glasnik RS» br. 83/2008).

govinskoj integraciji u regionu i u Evropi, poboljšanoj privrednoj saradnji i saradnji u drugim oblastima kao što su pravosuđe i unutrašnji poslovi i jačanje nacionalne i regionalne bezbednosti. Takođe su strane iskazale da dele zajedničke vrednosti u povećanju političkih i ekonomskih sloboda i poštovanju ljudskih prava i vladavine prava, uključujući prava pripadnika nacionalnih manjina i drugih ljudskih prava.

Ciljevi pristupanja Srbije EU utvrđeni SSP su: 1) podržavanje napora Srbije u jačanju demokratije i vladavine prava; 2) doprinos političkoj, privrednoj i institucionalnoj stabilnosti u Srbiji, kao i stabilizaciji regiona; 3) obezbeđivanje odgovarajućeg okvira za politički dijalog, omogućavajući razvoj bliskih političkih veza između ugovornih strana; 4) podržavanje napora Srbije da razvija privrednu i međunarodnu saradnju, između ostalog, i kroz usklađivanje svog zakonodavstva za zakonodavstvom EU; 5) podržavanje napora Srbije da završi tranziciju u funkcionalnu tržišnu privredu; 6) unapređivanje skladnih ekonomskih odnosa i postepeno stvaranje zone slobodne trgovine između EU i Srbije; 7) podsticanje regionalne saradnje u svim oblastima obuhvaćenim ovim Sporazumom.⁷

SSP utvrđuje opšta načela procesa pridruživanja, osnove za politički dijalog i regionalnu saradnju, principe za slobodan protok robe, kretanje radnika, poslovno nastanjivanje, pružanje usluga i kretanje kapitala, način usklađivanja propisa, primene prava i pravila konkurencije, usklađivanje pravila i procedura u oblasti pravosuđa, sloboda i bezbednosti, kao i usklađivanje politika saradnje i finansijske saradnje.

⁷ Član 1. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

⁸ Član 8. stav 1. SSP-a.

⁹ U Junu 2010. godine Ministarški Savet EU doneo je odluku o početku procesa ratifikacije SSP sa Srbijom i taj proces je sada u toku shodno procedurama država članica EU.

Strane su se obavezale da period pridruživanja Srbije EU traje šest godina⁸. Iako je Srbija ratifikovala ovaj sporazum u drugoj polovini 2008. godine, države članice EU u vreme pisanja ovog teksta, početkom 2010. godine, još ga nisu ratifikovale, tako da on u to vreme još nije stupio na snagu za obe ugovorne strane⁹.

4. Pregled pravnog okvira u oblasti energetike

Strukturu prava energetike Srbije čine osnovni pojmovi prava energetike i principi prava energetike. Postojanje ovih pojmova i principa izdvaja pravo energetike od drugih oblasti prava.

Osnovni pojmovi prava energetike su: 1) subjekti prava energetike; 2) objekti prava energetike; 3) energetske delatnosti; 4) instrumenti prava energetike.

Principi prava energetike su kriterijumi zaključivanja i vrednovanja prema kojima treba da se ponašaju subjekti prava energetike. Za pravo energetike su značajni sledeći principi: sigurnost snabdevanja energijom, održivi razvoj, energetska efikasnost, zaštita životne sredine, korišćenje obnovljivih izvora energije, ravnopravnost energetskih subjekata, ravnopravnost kupaca energije, javnost, nediskriminacija, konkurentnost.

Sistem prava energetike čini skup svih pojmova prava energetike, koji funkcionalno zatvara institucionalni okvir prava energetike kao posebne oblasti prava: energetske subjekti obavljajući energetske delatnosti povodom objekata prava energetike stupaju u odnose određene instrumentima prava energetike u skladu sa principima prava energetike.

Energetske delatnosti su privredne delatnosti u oblasti energetike koje obavljaju privredni subjekti.

Objekti prava energetike su: energenti, energija i energetske objekti.

Instrumenti prava energetike su: strategija i politika razvoja energetike, regulativa, regulacija, licence, energetske dozvole, ugovori i prava subjekata prava energetike.

Pojmovi prava energetike

Subjekti prava energetike su fizička i pravna lica, nosioci prava i obaveza u oblasti energetike. Subjekte prava energetike čine energetske subjekti, potrošači energije, država i državni organi, regulatorna tela u oblasti energetike i udruženja subjekata prava energetike. Subjekte prava energetike možemo podeliti na institucije, subjekte u užem smislu reči i interesne grupe.

Institucije su nosioci obaveze regulacije - donošenja propisa i drugih regulatornih pravnih akata. To su: država i državni organi i regulatorna tela.

Država i državni organi imaju dvojak ulogu u pravu energetike. Oni su nosioci državne vlasti. Pored toga, oni su nosioci prava - kao nosioci prava raspolaganja dobrima od opšteg interesa i kao nosioci prava raspolaganja obavljanja delatnosti od opšteg interesa, ali i obaveza - kontrole načina korišćenja dobara od opšteg interesa i kontrole obavljanja delatnosti od opšteg interesa. Državu i državne organe su građani ovlastili da zastupaju njihove interese i da se pojavljuju u ulozi nosioca prava i obaveza raspolaganja dobrima i pravima od opšteg interesa. Istovremeno država preko svojih organa ostvaruje nadzor nad korišćenjem svoje imovine (npr. kontrola ostvarivanja opšteg interesa u javnim preduzećima). U Srbiji nije jasno razgraničen odnos ovih uloga države i državnih organa u pravnim odnosima u oblasti energetike.

Propisima EU je utvrđeno osnivanje regulatornih tela u oblasti regulacije tržišta električne energije i prirodnog gasa, u oblasti upravljanja rezervama nafte i naftnih derivata i nadzora nad radom nuklearnih elektrana i otklanjanjem nuklearnog otpada.

U Srbiji je osnovano regulatorno telo za oblast energetike - Agencija za energetiku Republike Srbije (AERS). Regulatorno telo za upravljanje re-

zervama sirove nafte i derivata nafte još nije osnovano. U Srbiji nema nuklearnih elektrana, te nije osnovano posebno telo za regulaciju u ovoj oblasti. Pored AERS čije su nadležnosti isključivo u oblasti energetike, u Srbiji postoji Komisija za zaštitu konkurencije (KzK) čija je nadležnost kontrola zloupotrebe monopolskog položaja pojedinih subjekata na tržištu. Iako postoji mogućnost preklapanja nadležnosti između AERS i KzK, njihov međusobni odnos nije uspostavljen propisom niti bilo kakvim sporazumom između njih. Ipak, kako AERS nema druge mogućnosti sankcionisanja zloupotrebe monopolskog položaja energetske subjekta (mreže, vertikalno integrisani subjekti, i dr.), osim privremenog ili trajnog oduzimanja licence, ovaj slučaj bi bilo svrsishodnije da rešava KzK. Agencija za energetske efikasnost (AzEE) nije regulatorno telo, ali utiče na subjekte prava energetike na način koji omogućava efikasno korišćenje energije. AzEE je osnovana od strane države kao savetodavno i konsultativno telo.

Subjekti prava energetike u užem smislu reči su nosioci prava i obaveza u vezi sa obavljanjem energetske delatnosti. To su: energetske subjekti i kupci energije.

Energetski subjekti su fizička i pravna lica koja obavljaju energetske delatnosti. Zakonom o energetici su utvrđene energetske delatnosti. U Srbiji je registrovano preko 400 energetske subjekata koji obavljaju različite energetske delatnosti. Država i državni organi mogu u pojedinim situacijama biti subjekti prava energetike u užem smislu reči, kada se nađu u ugovornom odnosu sa energetske subjektima (npr. ugovor o koncesiji, ugovor o poveravanju obavljanja delatnosti od opšteg interesa).

Kupci energije su: tarifni i kvalifikovani kupci. Tarifni kupci su oni kupci koji nemaju pravo izbora od koga će kupiti energiju i snabdevaju se na regulisanom tržištu energije, po propisanom tarifnom sistemu. Tarifni kupac kupuje energiju za sopstvene potrebe po propisanom tarifnom sistemu od snabdevača energijom za tarifne kupce. Kupci imaju pravo izbora snabdevača. Očekuje se prevođenje svih kupaca u ovaj status.

Potrošači energije su krajnji kupci energije. U Zakonu o energetici za potrošača se koristi pojam *kupac energije*. Potrošač energije je uvek kupac energije, ali i pojedini energetske subjekti se prilikom obavljanja svoje energet-

ske delatnosti mogu naći u ulozi kupca energije (npr. trgovci energijom, proizvođači električne i toplotne energije...). Kada se energetska subjekt nađe u ulozi kupca energije za sopstvene potrebe, on se u tom pravnom odnosu ima položaj potrošača energije.

Interesne grupe su formalno organizovane kao i neformalne grupe pravnih i fizičkih lica – subjekata prava energetike, koja zastupaju zajedničke interese u vezi sa odnosima u oblasti energetike. To su: privredne komore, profesionalna udruženja, udruženja potrošača energije, udruženja regulatora i druge formalne i neformalne interesne grupe.

Ove formalne i neformalne grupe nisu direktni subjekti prava energetike, jer nisu nosioci prava i obaveza u oblasti energetike. One imaju značajnu ulogu u procesu uticaja na donošenje regulative i regulacije u oblasti energetike.

Privredne delatnosti u oblasti energetike nazivaju se energetske delatnosti. Energetske delatnosti se bolje mogu sagledati kada se podele prema podoblastima prava energetike na delatnosti u oblasti: elektroenergetike, gasne privrede, naftne privrede, toplotne energije, uglja/lignita.

U Srbiji je prihvaćena i izvršena podela delatnosti na energetske delatnosti i na rudarske delatnosti. Energetske delatnosti su „downstream” delatnosti uključujući i rafinerijsku preradu sirove nafte (proizvodnja derivata nafte). „Up stream” delatnosti su delatnosti proizvodnje i eksploatacije uglja/lignita, sirove nafte i prirodnog gasa. Delatnost prevoza sirove nafte, derivata nafte i uglja, odnosno lignita u redovnom saobraćaju se ne regulišu Zakonom o energetici, već spada u oblast prevoza robe.

Prodaja energije i energenata na slobodnom tržištu nije regulisana propisima, već tržištem. Jedino u oblasti trgovine derivatima nafte postoji Uredba o cenama derivata nafte i Uredba o uslovima i načinu uvoza i prerade nafte, odnosno derivata nafte.

Definisanje pojma delatnosti od opšteg interesa nije svuda isto¹⁰, pa tako postoje razlike u defini-

¹⁰ U nekim pravima se razlikuje pravno uređenje delatnosti od interesa za društvenu zajednicu, od delatnosti od interesa za državu. Tako da se razlikuju delatnosti koje predstavljaju korišćenje nekog prirodnog bogatstva i dobra u opštoj upotrebi, od delatnosti koje su isključivo potreba države (npr. izdavanje službenog glasila Republike Srbije).

sanju ovog pojma između pravnih sistema EU i Srbije. U EU, pod delatnostima od opšteg interesa se podrazumevaju delatnosti kod kojih regularni tržišni mehanizam ne obezbeđuje socijalno poželjni rezultat i koje se prijavljaju plaćanjem iz javnih sredstava.

Pod pojmom delatnosti od opšteg interesa, u Srbiji se podrazumevaju zakonom propisane delatnosti od interesa za društvenu zajednicu i/ili državu. Zakonom se obavezno utvrđuje koje su to delatnosti od opšteg interesa. Ove delatnosti koje se obavljaju po posebno propisanom režimu i načinu sticanja ovog prava je propisan Zakonom. Zakonom o energetici je utvrđeno da koje su to energetske delatnosti od opšteg interesa. Kada se govori o delatnosti od opšteg interesa u oblasti energetike, može se reći da je to ekskluzivno pravo i obaveza, kojim raspolaže država (u ime i za račun javnosti), dajući određenim licima da koriste, upravljaju i raspolažu prirodnim bogatstvima (sirovom naftom, prirodnim gasom, ugljem za proizvodnju električne i/ili toplotne energije, vodnim tokovima) i da upravljaju i koriste dobra u opštoj upotrebi (energetske mreže – elektroenergetske vodove i cevovode).

U Srbiji za obavljanje delatnosti od opšteg interesa država osniva javna preduzeća. Kapital i sredstva javnih preduzeća su u državnoj svojini¹¹. Država može ugovorom poveriti obavljanje delatnosti od opšteg interesa i drugom preduzeću, preduzetniku ili delu preduzeća. Za obavljanje delatnosti od opšteg interesa država može dati koncesiju u skladu sa uslovima utvrđenim Zakonom o koncesijama. U slučaju da pravo na obavljanje delatnosti od opšteg interesa nije korišćeno u skladu sa unapred utvrđenim načinom, ono se može oduzeti, što bi kod javnih preduzeća bio teži slučaj.¹²

¹¹ Zakonom o javnim preduzećima i obavljanju delatnosti od opšteg interesa je utvrđeno da kapital javnih preduzeća može biti i u mešovitoj svojini (verovatno se misli na mešovitu: državnu i privatnu svojinu).

Prilikom razmatranja pojma delatnosti od opšteg interesa važno je napomenuti da postoji velika zainteresovanost međunarodne zajednice za korišćenje vazduha, vode i zemljišta, kao „globalnih dobara od opšteg interesa”, tj. kao dobara od opšteg interesa globalne društvene zajednice. „Nedomaćinsko” korišćenje¹³ ovih dobara na jednom području, može da prouzrokuje štetne posledice, ne samo na tom području, već da se prenese na globalnu društvenu zajednicu. Zbog toga međunarodna javnost

¹² Ima više dokumenata, propisa i presuda više institucija Evropske unije (uključivo Lisabonski ugovor, direktive, presude Evropskog suda pravde) kojima se izgrađuju takozvane zajedničke vrednosti Evropske unije u odnosu na usluge opšteg (ekonomskog) interesa. Protokol br. 26. Lisabonskog ugovora (Consolidated version of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union «Official Journal of the European Union» C 83 Volume 53 30 March 2010) prepoznaje ključnu ulogu nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti u pribavljanju i organizovanju usluga od opšteg (ekonomskog) interesa, budući da su te vlasti bliže neposrednim potrebama korisnika. Međutim, ove usluge treba da budu pribavljene u transparentnom postupku shodno načelima javnih nabavki i ne treba da ometaju funkcionisanje zajedničkog tržišta. Isto tako nije dozvoljeno vanbilansno poravnanje kojim bi se usluge od opšteg (ekonomskog) interesa pribavljale u zamenu za pravo korišćenja javnih dobara ili prirodnih bogatstava ili pak, pravo na monopolski položaj ili druge tržišne beneficije. U ovoj oblasti predstoji značajno usaglašavanje pravnog sistema Srbije sa opštim pravnim postavkama koje su u primeni u Evropskoj uniji. Ova oblast je u propisima Evropske unije značajnije obrađena u oblasti presuda/slučajeva Evropskog suda pravde.

Principi prava energetike

Principi prava energetike su kriterijumi zaključivanja i vrednovanja u skladu sa kojima treba da se ponašaju subjekti prava energetike. Za pravo energetike su značajni sledeći principi: sigurnost snabdevanja energijom, energetske efikasnosti, zaštite životne sredine, autonomije volje,

insistira na donošenju međunarodnih ugovora u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja i primeni ovih ugovora u što većem broju država, kako bi se smanjilo prouzrokovanje štetnih posledica. Ovim ugovorima se regulišu i postupanja u slučaju prouzrokovanja štetnih posledica, kako bi se ostvarilo što veće smanjenje ovih posledica i što brže i lakše otklanjanje njihovog dejstva.

Energetski objekti su postrojenja i oprema (uređaji i instalacije) koji služe za obavljanje energetske delatnosti. Energetski objekti su različiti za svaku energetsku delatnost. Energetski objekti se grade u skladu sa zakonom, tehničkim i drugim propisima.

Instrumenti prava energetike su sredstva kojima se uređuju pravni odnosi u koje stupaju energetski subjekti prilikom obavljanja energetske delatnosti. Instrumenti prava energetike su: strategija i politika razvoja, regulativa, regulacija tržišta energije, licence i dozvole, ugovori i prava subjekata prava energetike. Prava subjekata prava energetike su npr. pravo obavljanja delatnosti od opšteg interesa, pravo „pristupa treće strane” energetskim mrežam, pravo priključenja treće strane na energetske mreže.

ravnopravnost učesnika u obligaciono pravnim odnosima, javnosti, nediskriminacije, konkurencije... Nisu svi od ovih principa vezani isključivo za pravo energetike, većina od njih su opšti principi koji se primenjuju uopšteno na obligaciono pravne odnose ili čak šire (npr. načelo javnosti). Potrebno je ukazati na činjenicu da su principi prava energetike proklamovani, ali istovremeno i ograničeni regulativom, regulacijom ili već ranije zaključenim ugovorima.

Principi koji se odnose isključivo na pravo energetike su: princip sigurnosti snabdevanja energijom, princip energetske efikasnosti. Princip zaštite životne sredine je princip koji se primenjuje na sve opasne delatnosti, u koje svakako spada većina energetske delatnosti (proizvodnja energenata i energije, prevoz energenata i energije...).

Sigurnost snabdevanja energijom je složen princip. Sigurnost snabdevanja znači pouzdanost snabdevanja energijom koja treba da bude dostupna svim učesnicima na tržištu. Sigurnost snabdevanja se ostvaruje: 1) dovoljnom količinom energije na tržištu; 2) diverzifikacijom izvora snabdevanja energijom; 3) rezervama energenata i energije; 4) razvojem tržišta energije; 5) sigurnim funkcionisanjem energetske mreže; 6) razvojem energetske mreže tako da svaki korisnik energije fizički može da ima priliku da je kupi; 7) povećanje efikasnosti korišćenja energije; 8) bezbednošću energetske mreže i drugih prevoznih sredstava.

Princip energetske efikasnosti ili efikasnog korišćenja energije - znači smanjenje potrošnje energije za isti efekat. Energetska efikasnost treba da bude predmet energetske politike i strategije svake države. Države podstiču projekte za ostvarivanje efikasnog korišćenja energije, kako bi smanjile i potrošnju i troškove snabdevanja energijom potrošača, jer time postižu tri osnovna cilja: 1) smanjenje potrebe za energijom po jediničnom potrošaču; 2) smanjenje zagađivanja životne sredine usled proizvodnje i potrošnje „prljave” energije i 3) štednju neobnovljivih prirodnih resursa. Subjekti primene ovih projekata su industrijski objekti i domaćinstva.

¹³ npr. eksploatacija uglja na jednom području, bez rekultivacije zemljišta i spaljivanje uglja u termoelektrani bez zaštitnih filtera, izaziva veoma štetne posledice za okolinu – vazdušno zagađenje, kisele kiše koje padaju na zemljište. Širenje ovih štetnih posledica ne poznaje državne granice. Slično je i sa eksploatacijom ruda teških metala, koje se koriste u nuklearnim elektranama. Štetne posledice „nedomaćinskog” međunarodnog transporta ovih ruda su velike, a kamoli „nedomaćinsko” upravljanje nuklearnom elektranom, ili opasnim otpadom iz ovih elektrana. – prim. aut.

Izvori prava energetike Evropske unije

¹⁴ Ova zajednica je osnovana 1952. godine na rok od 50 godina i 2002. godine je prestala da postoji. – prim.aut.

Oblast energetike je veoma značajna za proces nastanka i razvoja EU. Evropska zajednica za ugalj i čelik¹⁴ je prvoosnovana EZ, a nakon toga su osnovane Evropska zajednica za atomsku energiju i Evropska ekonomska zajednica. Ove tri EZ predstavljaju osnovu nastanka Evropske unije.

Energetika je u nadležnosti Generalnog direktorata za energetiku, koji je deo administrativne strukture Evropske Komisije, kao organa sa ekskluzivnim pravom predlaganja pravne regulative EU.

Propisi prava energetike predstavljaju *acquis communautaire*. Svaka država koja želi da postane članica EU treba da harmonizuje svoje propise sa *acquis communautaire* EU.

Izvore prava energetike EU čine primarno i sekundarno zakonodavstvo, međunarodni ugovori koje je zaključila EU, opšta načela upravnog prava i Konvencije zaključene između zemalja članica. Primarno zakonodavstvo čine: Ugovori o osnivanju EZ i EU, ugovori kojima je izvršena reforma ovih

ugovora o osnivanju – naročito Lisabonski Ugovor - i opšta pravna načela. Sekundarno zakonodavstvo čine brojni propisi različiti prema svojoj prirodi i sadržini: uredbe, direktive, odluke¹⁵.

¹⁵ Nazivi propisa Evropske u ovom radu su usklađeni sa Priručnikom za prevodenje pravnih akata Evropske unije. – www.seio.gov.rs

Tabela broj 1.: Izvori prava Evropske unije

Izvori prava Evropske unije	
1. Primarno zakonodavstvo	Ugovori o osnivanju EZ i ugovori kojima je izvršena izmena ovih ugovora
	Opšta pravna načela
2. Međunarodno zakonodavstvo EZ	
3. Sekundarno zakonodavstvo	Uredbe
	Direktive
	Odluke
4. Opšta načela upravnog prava	
5. Ugovori zaključeni između država članica	

Kada se radi o propisima koji imaju neposredno dejstvo (uredbe, odluke), obaveze adresata (država članica ili pojedinaca) su veoma konkretno utvrđene. Direktive, pa tako i direktive o unutrašnjem tržištu energije, utvrđuju ciljeve koje treba da postigne država članica. Država članica sama utvrđuje najbolji način kako da se realizuje direktiva EU, kroz donošenje nacionalnih propisa. Sve obaveze utvrđene direktivama, države članice nisu obavezne da odmah implementiraju, već je utvrđena određena dinamika primene. Zbog toga je uloga Evropske Komisije i Evropskog Suda Pravde veoma važna prilikom ostvarivanja kontrole i obezbeđivanja primene ovih propisa EU. U tekstu samih direktiva je utvrđena obaveza država članica da izveštavaju periodično Evropsku Komisiju o rezultatima njihove primene, kao i u slučaju da nastupe neki problemi u primeni.

Tabela broj 2.: Pravni akti Evropske unije kojom ona iskazuje svoje nadležnosti¹⁶

	Uredbe	Direktive	Odluke	Preporuke/ Mišljenja
Subjekt obaveze	Sve države članice, opšta primena	Sve ili samo neke države članice	Određene države članice ili određena fizička i/ili pravna lica	Određene države članice ili određena fizička i/ili pravna lica
Priroda obaveze	Obaveznost proizilazi iz same pravne prirode, direktno se primenjuje	Obaveznost je usmerena na postizanje cilja, ali je ostavljeno nacionalnim vlastima da izaberu oblik i metod	Obaveznost proizilazi iz same pravne prirode, ali samo za subjekta obaveze	Nemaju obavezujuću pravnu prirodu

Pravo energetike Evropske unije se stalno razvija. Usaglašavanje nacionalnog prava energetike sa pravom Evropske unije je takođe proces uslovljen nizom faktora. Suština je u činjenici da se pravne norme utvrđene za jedan

¹⁶ Član 288. Lisabonskog ugovora (Konsolidovana verzija Ugovora o funkcionisanju Evropske unije) – Consolidated version of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union «Official Journal of the European Union» C 83 Volume 53 30 March 2010.

privredni i pravni sistem teško mogu direktno primeniti i ostvariti jedinstvenu funkcionalnu celinu. Zbog toga se Pravo energetike Evropske unije uređuje direktivama (*Directive*), gde svaka zemlja bira najefikasniji način za postizanje propisanog cilja. O nekim temama oblast prava energetike Evropske unije uređuje se uredbama (*Regulation*).

Ovaj proces je još teži za države koje nisu učestvovala u donošenju ovih propisa. U tom procesu se nikako ne sme zanemariti činjenica da su zemlje Evropske unije ratifikovale i niz konvencija, koje su postale deo domaćeg prava i koje svakako predstavljaju normativno okruženje za primenu propisa Evropske unije. Zbog toga je, i u zemljama koje teže pridruživanju Evropskoj uniji i ostvarivanju učešća u jedinstvenom tržištu energije Evropske unije potrebna veoma precizna analiza postojećih privrednih i normativnih uslova, kako bi usaglašavanje njihovih pravnih akata sa propisima Evropske unije u potpunosti ispunilo željeni cilj.

4.1 Električna energija

Početna ideja UEnZ je podsticanje (sigurnosti) snabdevanja električnom energijom i prirodnim gasom u Evropskoj uniji i Jugoistočnoj Evropi i u tom cilju otvaranje i regulacija tržišta električne energije i prirodnog gasa Jugoistočne Evrope sa ciljem integracije ovog tržišta u tržište električne energije i prirodnog gasa Evropske unije.

Instrument kojim bi se obezbedili navedeni ciljevi je implementacija *acquis communautaire* Evropske unije koja reguliše navedenu oblast. Propisi Evropske unije, koji treba da se implementiraju u Srbiji i ostalim potpisnicama UEnZ, a koji se odnose na regulaciju tržišta električne energije i prirodnog gasa utvrđuju potrebu za osnivanjem nezavisnog regulatornog tela, koje treba da stvara uslove za otvaranje tržišta električne energije i prirodnog gasa, nadzire slobodan pristup energetske mrežama, na principu nediskriminacije i javnosti korisnika mreža. Ovim propisima su uređeni osnovni principi sigurnosti snabdevanja energijom, stvaranje uslova za izgradnju novih kapaciteta i razvijanje mehanizama za prekograničnu razmenu električne energije.

UEnZ je propisano da u Srbiji i u ostalim potpisnicama treba da se u oblasti električne energije implementiraju sledeći propisi:

- Direktiva br. 2003/54/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine, koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište električne energije i menja Direktiva br. 96/92/EC¹⁷;
- Uredba (EC) br. 1228/2003 Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine, o uslovima za pristup mreži radi prekogranične razmene električne energije¹⁸.

¹⁷ European Community Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market of electricity repealing Directive 96/92/EC.

¹⁸ European Community Regulation 1228/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity.

Članice EZ su bile dužne da implementiraju ove propise u svoj pravni sistem u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu UEnZ, tj. od 1. jula, 2007. godine. Takođe je utvrđeno je da je svaka strana dužna da obezbedi da su kvalifikovani

potrošači, u smislu direktive Evropske unije 2003/54/EC: od 1. januara, 2008. godine – svi potrošači, izuzev domaćinstava. Od 1. januara, 2015. godine, svi potrošači treba da budu kvalifikovani potrošači.

Odlukom Ministarskog saveta EZ iz decembra, 2007. godine članice Energetske zajednice su se obavezale da zaključno sa 31. decembrom 2009. go-

¹⁹ Directive 2005/89/EC of the European Parliament and of the Council of 18 January 2006 concerning measures to safeguard security of electricity supply and infrastructure investment.

dine, implementiraju i sledeći *acquis* Evropske unije: Direktiva br. 2005/89/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 18. januara, 2006. godine o merama za obezbeđenje sigurnosti snabdevanja električnom energijom i investicijama u infrastrukturu¹⁹.

1. Direktiva br. 2003/54/EC

Predmet ove Direktive su zajednička pravila za proizvodnju, prenos, distribuciju i snabdevanje električnom energijom, kao i pravila koja se odnose na organizaciju i funkcionisanje elektroenergetskog sektora, pristup tržištu, kriterijumi i postupci koji će se primenjivati kod tendera i izdavanje ovlašćenja upravljanje sistemom.²⁰

²⁰ Član 1. Direktive 2003/55/EC.

U pogledu organizacije i funkcionisanja elektroenergetskog sektora naglasak Direktive je na definisanju obaveze obavljanja delatnosti od opšteg interesa i zaštiti potrošača. Direktiva utvrđuje da države članice koje su obavezne da primene ovu Direktivu prilikom njegove implementacije treba da primenjuju načelo subsidijarnosti EU sa ciljem da se stvori konkurentno, sigurno i sa aspekta životne sredine, održivo tržište električne energije, na kome neće biti diskriminacije između privrednih subjekata u pogledu njihovih prava i obaveza.

Privredni subjekti koji obavljaju energetske delatnosti na tržištu električne energije treba da se ponašaju u skladu sa opštim ekonomskim interesom, u skladu sa propisanom obavezom obavljanja delatnosti od opšteg interesa koja se odnosi u najširem smislu na bezbednost, uključujući sigurnost snabdevanja, poštovanje propisa, kvalitet i cenu snabdevanja i zaštitu životne sredine, uključujući energetske efikasnost i klimatske promene.²¹

²¹ Član 3. tačka 2. Direktive br. 2003/54/EC.

Za delatnosti koje se nazivaju delatnostima od opšteg interesa²² propisano je da moraju da budu regulisane, što znači da se obavljaju u skladu sa propisanim uslovima, primenjujući načelo nediskriminacije korisnika usluga, transparentnosti uslova za izvršenje usluge i vršenja same usluge, i uz sve to poštovanje činjenice da se radi o delatnosti od opšteg ekonomskog interesa.²³ Ovo podrazumeva da delatnost od opšteg interesa mora biti regulisana propisima, jer ona predstavlja i pravo i obavezu. To znači da privredni subjekt koji je stekao pravo na obavljanje ove delatnosti ima i određene obaveze koje prevazilaze njegov lični ekonomski interes da obavlja ovu delatnost. Njegove obaveze se, pre svega odnose, na bezbednost sistema obavljanja ove usluge i ostvarivanja sigurnosti snabdevanja korisnika usluge, poštujući propisan kvalitet usluge i cenu, kao i uslove zaštite životne sredine.

²² Za pojam „Public service obligation” je u ovom vodiču korišćen izraz „delatnost od opšteg interesa”.

²³ Public service obligations, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas, 16. 1. 2004.

Regulisanje delatnosti od opšteg interesa odnosi se, pre svega, na činjenicu da obavljanje delatnosti od opšteg interesa mora biti definisano prostorom, vremenom i načinom u pravnom aktu, koji je donet u transparentnoj proceduri, te da su uslovi obavljanja ove delatnosti poznate javnosti. Pitanje dobiti i troškova obavljanja delatnosti od opšteg interesa takođe treba da bude definisano u odnosu između privrednog subjekta i tela koje raspolaže pravom obavljanja delatnosti od opšteg interesa, koje ne mora uvek da bude državni organ. Delatnosti od opšteg interesa se obavljaju na određenoj teritoriji sa ciljem sigurnog snabdevanja korisnika delatnosti na toj teritoriji, uz obaveznu kontinuiteta snabdevanja uslugom, jednakog tretmana korisnika i poslovanja uz najmanje operativne troškove.²⁴

²⁴ Public service obligations, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas, 16. 1. 2004.

Primena načela nediskriminacije se u ovom slučaju ostvaruje u dva pravca: 1) privredni subjekt koji obavlja delatnost od opšteg interesa ne može biti diskriminisan time što ima obavezu da obavlja konkretnu delatnost od opšteg interesa. Ova obaveza podrazumeva i troškove, koji nisu uvek zasnovani na ekonomskom interesu ovog privrednog subjekta²⁵ i 2) korisnik delatnosti (potrošač) ne može biti diskriminisan u pogledu korišćenja

²⁵ U pogledu obaveze obavljanja delatnosti od opšteg interesa i mogućnosti kompenzacija troškova obavljanja konkretne delatnosti koji idu na štetu samog vršioca delatnosti od opšteg interesa postoji Slučaj pred Evropskim sudom pravde (Altmark, 24. jul, 2003. godine). Ovaj slučaj predstavlja precedent o pravu na državnu pomoć u pogledu kompenzacije za obavljanje delatnosti od opšteg interesa, shodno članu 87, Ugovora o Evropskoj uniji. «Kompanzacija za slučaj obavljanja delatnosti od opšteg interesa nije, u principu, državna pomoć. Četiri kumulativna uslova moraju biti ispunjena za ostvarenje tog cilja: 1) kompanija mora biti aktivno odgovorna za izvršenje obaveza koje moraju biti jasno definisane; 2) parametri za kalkulaciju troškova moraju biti utvrđeni unapred na objektivan i transparentan način; 3) kompenzacija ne može ni pod kojim uslovima biti veća od onog što je neophodno; 4) ako odabir privrednog subjekta koji obavlja delatnost nije izvršen putem javnog tendera, nivo kompenzacije mora biti uporediv sa troškovima kompanije koja ima dobru upravu i adekvatne resurse.» - *Public service obligations, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas*, 16. 1. 2004.

²⁶ Član 3. stav 3. Direktive br. 2003/54/EC.

²⁷ Član 3. stav 5. Direktive br. 2003/54/EC.

²⁸ Član 23. stav 2 tačka a) Direktive 2003/54/EC.

²⁹ *Practical measures for distribution resulting from the opening up to competition, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas*, 16. 1. 2004.

ovih usluga (delatnosti), u smislu da vršilac delatnosti može da ga stavlja u drugačiji položaj u odnosu na druge potrošače u pogledu cene, bez obzira na bilo koje okolnosti koje bi mogle uticati na odnos vršilac delatnosti-korisnik delatnosti.

Posebnu zanimljivost u vezi sa obavljanjem delatnosti od opšteg interesa predstavlja obaveza država da obezbede da se obaveza obavljanja delatnosti od opšteg interesa vrši na univerzalan način, te da mogu imenovati «snabdevača krajnje rezerve».²⁶ Snabdevač električnom energijom koji je «snabdevač krajnje rezerve» mora biti imenovan na nediskriminativan i transparentan način. Uslovi snabdevanja treba da budu definisani, nediskriminatorni i transparentni. Ovakva obaveza je predviđena u cilju da se obezbedi adekvatna sigurnost i zaštita osetljivih potrošača, uključujući i mere da im se pomogne da ne budu isključeni sa mreže. Države članice mogu preduzeti mere da zaštite krajnje potrošače u udaljenim oblastima.²⁷ Ako se države opredele za ovo rešenje, regulatorna tela će biti odgovorna za utvrđivanje i odobravanje metodologija za obračun ili utvrđivanje uslova i rokova za priključenje i pristup nacionalnim mrežama, uključujući i prenosne i distributivne tarife, pre njihovog stupanja na snagu.^{28, 29}

Otvaranje tržišta električne energije znači ostvarivanje konkurentnog i nediskriminatornog pristupa treće strane tržištu i mreži za sve učesnike na tržištu, tj. za sve subjekte prava energetike, što zahteva nužno dugoročno planiranje kapaciteta. U tim uslovima potrebno je

osigurati nadzor nad sigurnošću snabdevanja ovog tržišta. Nadzor treba da obuhvati balans ponude i tražnje na nacionalnom tržištu, stepen očekivane tražnje u budućnosti i očekivane dodatne kapacitete koji su u izgradnji, kao i kvalitet i stepen izgradnje mreže i mere za obuhvatanje tražnje u pikovima.³⁰ U uslovima otvaranja tržišta električne energije, u cilju ostvarivanja sigurnosti snabdevanja, potrebno je obezbediti ostvarivanje tehničke sigurnosti i funkcionisanje elektroenergetskih objekata. Direktivom je predviđeno da je potrebno da postoje tehnička pravila koja bi utvrdila minimum tehničkih uslova i operativnih aktivnosti za priključenje na elektroenergetski sistem proizvodnih instalacija, distributivnih sistema, direktna priključenja potrošačke opreme, interkonekcije i slično. Ova pravila treba da obzbede unutrašnje funkcionisanje sistema i treba da budu objektivna, nediskriminatorna i javna.³⁰ Član 4. Direktive 2003/54/EC.

Direktiva sadrži odredbe kojima se uređuju pojedini aspekti obavljanja energetskih delatnosti proizvodnje električne energije, upravljanja prenosnim sistemom i upravljanja distributivnim sistemom.

Proizvodnja električne energije, shodno Direktivi, nije regulisana kao delatnost, već je propisana obaveza država da utvrde objektivne, transparentne i nediskriminatorne kriterijume za izdavanje dozvole za izgradnju novih kapaciteta. Ovi kriterijumi uređuju uslove koji treba da budu ispunjeni prilikom izgradnje novih kapaciteta. Očekuje se da ovi kriterijumi budu takvi da omogućavaju nesmetani ulaz u granu i ne predstavljaju dodatni trošak za novog učesnika na tržištu u odnosu na već postojeće učesnike.

Države članice mogu, ali ne moraju, uvesti i neki vid dugoročnog planiranja izgradnje novih energetskih kapaciteta. Ukoliko je takvo planiranje uvedeno (zakonom, nacionalnom energetskom strategijom, aktima za primenu nacionalne energetske strategije, nacionalnim planovima razvoja, prostornim planovima ili drugim sličnim aktima), očekuje se da takvi planovi uzmu u obzir mogućnost investitora da nesmetano gradi novi objekat i ulazi na tržište. Ne očekuje se da bi gradnja novog objekta mogla biti onemogućena, jer nameravani objekat nije predviđen nekim od planskih akata. U slučaju da ove mere otvorenosti i pristupa tržištu ne obezbeđuju dovoljan tempo izgradnje novih objekata i da zbog toga bude ugrožena

očekivana sigurnost snabdevanja, države mogu pristupiti privlačenju novih investitora putem javnog tendera. Javni tender treba da bude organizovan uz poštovanje principa prava energetike kao što su: ostvarivanje sigurnosti snabdevanja, javnost, nediskriminacija, konkurentnost, energetska efikasnost, zaštita životne sredine. Ovi kriterijumi treba da budu ispunjeni i kada na postojeće objekte za proizvodnju električne energije primenjuju razne mere rekonstrukcije, povećanja energetske efikasnosti i sl. Podrazumeva se da novi elektroenergetski objekti mogu koristiti različite izvore goriva za proizvodnju električne energije. Ne očekuje se da države članice favorizuju jedne izvore naspram drugih, osim ako se radi o obnovljivim izvorima energije. Međutim korišćenje nekih izvora za proizvodnju električne energije (velike hidroelektrane, domaći resursi uglja, geotermalni resursi, vetar i slični) zadire u korišćenje javnih dobara i najčešće se na nacionalnom nivou reguliše odgovarajućim propisima o dodeli koncesija, takođe u transparentnom javnom postupku. Nasuprot tome, korišćenje izvora za proizvodnju električne energije, kojim se slobodno trguje na međunarodnom energetskom tržištu ili jedinstvenom Evropskom tržištu (prirodni gas, nafta, uglj, biomasa i slično) treba da bude potpuno slobodno, jer se ovi izvori već pribavljaju shodno odgovarajućim tržišnim procesima.

Elektroenergetske mreže, tj. upravljanje ovim mrežama, koje su prirodni monopoli, što znači da s obzirom na svoj položaj i aktivnost koju obavljaju imaju mogućnost da se monopolski ponašaju na tržištu jer nemaju konkurenciju, su veoma detaljno regulisane ovom Direktivom. Propisano je da prenosne, odnosno distributivne mreže treba da imaju svoje operatore, koji upravljaju ovim mrežama na principu javnosti i nediskriminacije. Ovi operatori treba da budu prilikom upravljanja sistema funkcionalno odvojeni, što znači da na njihove odluke o pristupu i priključenju na sistem i o funkcionisanju sistema ne mogu da utiču druge upravljačke strukture preduzeća.

U cilju sprečavanja diskriminacije, subsidiranja i narušavanja konkurencije i praćenja troškova privrednih subjekata koji obavljaju prenos, odnosno distribuciju električne energije, propisan je način za vođenje računa. Utvrđena je obaveza da računi ovih privrednih subjekata moraju biti objavljeni i da se u slučaju da se ove delatnosti obavljaju u jednom pravnom licu, troškovi obavljanja mrežnih delatnosti – prenosa i distribucije električne

energije, u internim obračunima ovih privrednih subjekata moraju voditi odvojeno međusobno, ali i odvojeno od drugih delatnosti tog lica. Ako se ove delatnosti obavljaju u posebnim pravnim licima koja obavljaju i druge delatnosti od ovih delatnosti, troškovi drugih delatnosti se moraju voditi odvojeno od troškova obavljanja delatnosti prenosa, odnosno distribucije električne energije.

Razdvajanje delatnosti i vođenje računa propisano za prirodne monopole je preduslov za javnu regulaciju elektroenergetskih mreža. Pristup treće strane prenosnoj, odnosno distributivnoj mreži električne energije, je jedan od elementata ove regulacije. Pravo „pristupa treće strane” energetskim mrežama znači pravo „korišćenja energetskih mreža od strane trećih lica”, u cilju prenosa, odnosno distribucije električne energije sa jednog mesta na drugo. Pravo pristupa treće strane može biti ugovorno i regulisano. Direktivom je propisano regulisano pravo pristupa treće strane prenosnoj, odnosno distributivnoj mreži, koje znači obavezu operatora sistema da izvrši prenos, odnosno distribuciju električne energije po unapred utvrđenoj i objavljenoj ceni uz primenu prava nediskriminacije i javnosti. Pristup sistemu (mreži) može se odbiti takođe pod unapred propisanim uslovima, koji se odnose na nedostatak tehničkih mogućnosti, uz obavezno obrazloženje o razlozima odbijanja pristupa.

Direktivom je utvrđeno da države treba da osnuju telo nezavisno od interesa privrednih subjekata koji obavljaju energetske delatnosti u sektoru elektroenergetike, koje treba da bude odgovorno za ostvarivanje nediskriminacije, stvarne konkurencije i efikasnog funkcionisanja tržišta električne energije. U cilju funkcionisanja otvorenog tržišta električne energije na navedenim principima regulatorno telo treba da vrši nadzor nad aktivnostima energetskih subjekata koji obavljaju elektroenergetske delatnosti, posebno nad aktivnostima operatora prenosnog i distributivnog sistema, kao i da ima ovlašćenje da donosi odluke u pogledu donošenja metodologija za utvrđivanje cena za prenos, odnosno distribuciju električne energije. Regulatorno telo takođe treba da ima ovlašćenje da donosi odluke u pogledu rešavanja sporova u slučaju odbijanja pristupa treće strane elektroenergetskim mrežama, a posebno kada se radi o priključenju novih kapaciteta. Ovo telo treba da vrši nadzor na ostvarivanju prenosa električne energije interkonekcijama i funkcionisanju interne mreže bez zagušenja, kao i da

obezbede transparentno i nediskriminatorско ponašanje operatora prenosne i distributivne mreže u pogledu odnosa prema

³¹ U Srbiji je osnovana Agencija za energetiku Republike Srbije (AERS), koja ima nadležnosti u energetskom sektoru u oblasti električne energije, prirodnog gasa i nafte i derivata nafte, uključujući i izdavanje licence za proizvodnju električne i toplotne energije u kombinovanom ciklusu (kombinovani ciklus ovdje podrazumeva simultanu proizvodnju električne energije i toplote, odnosno pare).

³² Član 28. stav 3. Direktive 2003/54/EC - „Komisija će najkasnije do 1. januara, 2006. godine dostaviti Evropskom parlamentu i Savetu detaljan izveštaj o opštem napretku u formiranju unutrašnjeg tržišta električne energije. Taj izveštaj će naročito uzeti u obzir: postojanje nediskriminatornog pristupa mreži; efikasnost regulative; razvoj interkonektivne infrastrukture i sigurnost isporuke u Zajednici; do koje mere mala preduzeća i domaćinstva uživaju pogodnosti otvorenog tržišta, naročito u smislu standarda opšte i javne usluge; do koje mere su tržišta u praksi otvorena za efikasnu konkurenciju, uključujući aspekte dominacije i koncentracije na tržištu i pohlepno i nekonkurentno ponašanje; do koje mere potrošači stvarno menjaju snabdevače i pregovaraju o cenama; razvoj cena, uključujući cene isporuke, u vezi sa stepenom otvorenosti tržišta; iskustva stečena u primeni Direktive u smislu efikasne nezavisnosti operatora sistema u vertikalno integrisanim preduzećima i da li su osim funkcionalne nezavisnosti i razdvajanja računa bile razvijane i druge mere koje imaju efekat jednak zakonskom razdvajanju.”

korisnicima mreže i razdvajanja računa i troškova, a posebno u pogledu metodologija za obračun troškova prenosa, odnosno distribucije električne energije.³¹

U cilju ostvarivanja sigurnosti snabdevanja na tržištu električne energije, Direktiva daje pravo državama članicama da mogu da preduzmu neophodne sigurnosne mere i da intervenišu na tržištu električne energije u slučaju da sigurnost i bezbednost ljudi, postrojenja ili celine sistema budu ugroženi iznenadnom krizom. Države imaju pravo i da daju derogacije na pojedine odredbe ove Direktive u slučaju da se radi o izolovanim sistemima ili sistemima koji su u procesu restauracije, dogradnje ili širenja kapaciteta, kao i u slučaju da je potrebno zaštititi potrošače. Uslovi za derogacije treba da budu odobreni od strane Evropske komisije (Komisija).

Poseban značaj u vezi sa sprovođenjem odredbi i ciljeva ovog Uputstava imaju odredbe o obavezi izveštavanja Komisije i funkcionisanju tržišta električne energije u novostvorenim uslovima i sprovođenja dvogodišnje analize o različitim merama koje se odnose na funkcionisanje obavljanja delatnosti od opšteg interesa. Komisija takođe ima obavezu da o procesu kreiranja unutrašnjeg tržišta električne energije izveštava Evropski parlament.³²

Direktiva sadrži dva aneksa. Aneks 1. uređuje mere za zaštitu potrošača, a Aneks 2. utvrđuje razlike između prethodne Direktiva 96/92/EC i ove Direktive. U pogledu mera za zaštitu potrošača, osnovno je ukazati da je propisano da potrošači ne treba da

trpe mere otvaranja tržišta energije, te da treba da dobijaju račune za usluge u elektroenergetskom sektoru koji će na transparentan način izkazivati cene pojedinačnih stavki robe i usluga, da imaju pravo žalbe, te da troškovi žalbe neće biti ekstremni, kao i da kupci neće plaćati promenu snabdevača električnom energijom i da će svaka razlika u načinu obračuna troškova ići na račun snabdevača energije, kao i da imaju pravo da budu informisani o uslugama u elektroenergetskom sektoru, o načinu zaštite svojih prava.

2. Uredba (EC) br. 1228/2003

Uredba (EC) br. 1228/2003 Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine o uslovima za pristup mreži radi prekogranične razmene električne energije izmenjena je Odlukom Komisije br. 2006/770/EC od 9. novembra, 2006. godine, kojim se menja Aneks Uredbe (EC) broj 1228/2003 o uslovima za pristup mreži radi prekogranične razmene električne energije.

Predmet ove uredbe je uspostavljanje pravila za prekograničnu razmenu električne energije koja treba da poveća konkurenciju u okviru unutrašnjeg tržišta električne energije uzimajući u obzir specifičnosti nacionalnih i regionalnih tržišta. To uključuje utvrđivanje kompenzacionog mehanizma za prekograničan tok električne energije i uspostavljanje ujednačenih principa prekograničnih prenosnih troškova i alokacije slobodnih kapaciteta interkonekcije između nacionalnih prenosnih sistema.³³

³³ Član 1. Uredbe (EC) br. 1228/2003.

Uredbom se utvrđuju principi za kompenzacioni mehanizam između operatora prenosnih sistema, uzimajući u obzir gubitke i investicije u infrastrukturu i adekvatnu propoziciju troškova postojeće infrastrukture koja se koristi za prekograničnu razmenu električne energije, kako bi se garantovala sigurnost snabdevanja. Cena koja će se primeniti na mrežnog operatora za pristup sistemu treba da bude transparentna i da bude obračunata na način da budu obuhvaćeni troškovi održavanja i sigurnosti mreže.

Uredbom je utvrđena obaveza razmene informacija između operatora sistema koje se odnose na sigurnost mreže i upravljanje zagušenjima, utvrđuju se opšti principi upravljanja zagušenjima, uređuju se propozicije koje

se odnose na nove interkonektore i obaveza postojanja (javno objavljenog) *Vodiča* koji se odnose na mehanizam kompenzacije između operatora prenosna. Usaglašenost između ovog *Vodiča* i ove uredbe treba da nadziru regulatorna tela. Takođe je uređen odnos razmene informacija između država i Komisije, koje se odnose na plaćanje kompenzacije između operatora prenosnog sistema i na sadržaj *Vodiča*.

Uredbom je propisana obaveza država da utvrde kazne za nepridržavanje odredbi ove uredbe, kao i obaveza informisanja Komisije o primeni ove Uredbe. Predviđena je mogućnost i da privredni subjekti koji ne dostave ili dostave nekorektna, nekompletna ili netačna podataka koji su propisani Uredbom, budu kažnjeni direktno od strane Komisije u visini do 1% svog ukupnog prihoda u prethodnoj godini. Komisija takođe ima obavezu da o primeni ove Uredbe informiše Evropski parlament i Savet.

Odlukom Komisije br. 2006/770/EC od 9. novembra, 2006. godine kojim se menja Aneks Uredbe (EC) broj 1228/2003 propisana su pravila za *Vodič* za upravljanje i alokaciju transfera slobodnog kapaciteta kod interkonektora između nacionalnih sistema.

3. Direktiva br. 2005/89/EC

U preambuli Direktive br. 2005/89/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 18. januara, 2006. godine, o merama za obezbeđenje sigurnosti snabdevanja električnom energijom i investicijama u infrastrukturu, ukazano je da je garantovanje visokog stepena sigurnosti snabdevanja električnom energijom ključni pokazatelj uspešnog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta električne energije.

Ova Direktiva daje mogućnost državama da nametnu privrednim subjektima, koji obavljaju elektroenergetske delatnosti obavezu obavljanja javne usluge (delatnosti od opšteg interesa), koja treba da bude utvrđena precizno. Kako se radi o veoma osetljivoj oblasti obavljanja delatnosti od opšteg interesa, a imajući u vidu odredbe Ugovora o Evropskoj uniji koje se odnose na javna preduzeća (i privrednih subjekata koji obavljaju delatnosti od opšteg interesa) i državnu pomoć, države članice treba da izgrade okvir

kojim će se obezbediti funkcionisanje unutrašnjeg tržišta električne energije, gde bi se ostvarivale investicije u proizvodne kapaciteta i nove prenosne interkonektore. Pored navedenih kapaciteta potrebno je i utvrditi maksimalni raspoloživi kapacitet prenosnog i distributivnog sistema, kako bi se vršilo upravljanje ovim sistemima na način da se obezbedi sigurnost snabdevanja potrošača, održavanje ovih sistema i potrebne nove investicije.

Direktivom br. 2005/89/EC su utvrđene mere u cilju obezbeđenja sigurnosti snabdevanja električnom energijom, osiguranja adekvatnog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta električne energije, kao i obezbeđenja: a) adekvatnog nivoa proizvodnih kapaciteta; b) adekvatnog balansa između snabdevanja i potražnje i c) adekvatnog nivoa interkonekcija između država članica za razvoj unutrašnjeg tržišta. Ova Direktiva uspostavlja okvir unutar koga države članice treba da uredi transparentnu, stabilnu i nediskriminatorску politiku sigurnosti snabdevanja električnom energijom, kompatibilnu sa uslovima konkurentnog unutrašnjeg tržišta električne energije.³⁴

³⁴ Član 1. Uredbe (EC) br. 1228/2003.

Sigurnost snabdevanja električnom energijom internog tržišta električne energije se ostvaruje preduzimanjem neophodnih mera za stvaranje stabilne investicione klime, tj. pravnog okvira koji pruža pravnu sigurnost za investitore i povoljne uslove za investicije i njihov povrat. Značajnu ulogu u tome imaju regulatorna tela, kao i svi ostali učesnici na tržištu – subjekti prava energetike.

Mere, koje treba da preduzmu države, odnose se na stvaranje uslova za kontinuitet snabdevanja električnom energijom, transparentan regulatorni okvir tržišta električne energije, mogućnost za prekograničnu saradnju u pogledu sigurnosti snabdevanja, povećanje korišćenja obnovljivih izvora energije, obezbeđenje sigurnog funkcionisanja elektroenergetskih mreža (održavanje, rekonstrukcija i sl.), stepen diversifikacije korišćenja proizvodnih kapaciteta, način upravljanja potražnjom za električnom energijom, otklanjanje administrativnih barijera za investicije u elektroenergetski sektor, uz sve uzimajući u obzir specifičnosti država, ostvaranje balansa između troškova izgradnje novih interkonektora i koristi za potrošače i povećanje efikasnosti postojećih interkonektora.³⁵

³⁵ Član 3. Direktive br. 2005/89/EC.

U cilju ostvarivanja sigurnosti snabdevanja električnom energijom unutrašnjeg tržišta električne energije, potrebno je obezbediti dovoljne količine energije i sigurnost samog mrežnog sistema. Zbog toga je neophodno imati kvalitetnu regulaciju mrežnih sistema električne energije, balans između ponude i tražnje, investicije u mreže.

Regulaciju mrežnih sistema za električnu energiju vrše regulatorna tela, tako što donesu minimum normi za upravljanje prenosnim i distributivnim sistemima. Ova pravila treba da sadrže pravila o pristupu mreži, tehnička pravila o upravljanju mrežama sa stanovišta bolje iskorišćenosti postojećih kapaciteta i bezbednog funkcionisanja. U tom cilju države treba da obezbede koordinaciju prekograničnih i nacionalnih ugovora, kao i mere za urgentne situacije i sporazume o razmeni neophodnih informacija.

Uspostavljanje balansa između ponude i tražnje ostvaruje se na način da se i u okviru malih izolovanih sistema podstiče uspostavljanje okvira za veletrgovinu električnom energijom koji daje povoljne cenovne odnose za proizvodnju i potražnju, kao i u zahtevima operatorima prenosnih sistema da obezbede adekvatan stepen rezerve proizvodnih kapaciteta dostupan za balansiranje ponude i tražnje. Države treba da podstiču i mere za konzervaciju energije.

Države članice imaju obavezu da obezbede da relevantna tela sastavljaju izveštaje: o merama koje se odnose na bezbednost upravljanja elektroenergetskom mrežom, saradnji između operatora prenosnog i distributivnog sistema, planovima za investicije u elektroenergetsku interkonektivnu infrastrukturu. Ovi izveštaji treba da se dostavljaju Komisiji.

4. Propisi koji će biti obavezni u budućnosti

- Treći paket propisa Evropske unije o tržištu električne energije

Dana 13. jula, 2009. godine, Evropski parlament i Savet su usvojili set propisa o tržištu električne energije, koji je nazvan *Treći paket*.

Na elektroenergetski sektor se odnose sledeći propisi trećeg paketa: 1) Uredba (EC) br. 713/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009.

godine o osnivanju Agencije za saradnju Regulatora u oblasti energetike; 2) Uredba (EC) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine o uslovima za pristup mreži za prekograničnu razmenu električne energije i ukidanju Uredbe (EC) Br. 1228/2003; 3) Direktiva br. 2009/72/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište električne energije i ukidanje Direktive 2003/54/EC.

Uredba (EC) br. 713/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o osnivanju Agencije za saradnju Regulatora u oblasti energetike³⁶ uređuje osnivanje Agencije za saradnju Regulatora, njene nadležnosti, organe i način postupanja. Agencija za saradnju regulatora je pravno lice unutar EU i uživaće najširi pravni kapacitet po nacionalnim propisima država članica. Ona predstavlja korak u razvoju saradnje nacionalnih regulatornih tela. Njena preteča je regulatorna grupa za električnu energiju i gas (ERGEG) osnovana kao telo za konsultacije i kooperaciju između nacionalnih regulatornih tela oblasti energetike, država članica i Komisije.³⁷ Strukturu Agencije za saradnju Regulatora čine: Administrativni odbor, Odbor regulatora, Direktor i Odbor za žalbe. Agencija donosi mišljenja i preporuke koja su upućena operatorima sistema, mišljenja i preporuke upućena nacionalnim regulatornim telima u oblasti energetike, mišljenja i preporuke upućena Evropskom parlamentu, Savetu i Komisiji, kao i odluke i okvirna mišljenja za Komisiju. Cilj ove Agencije je da usaglasi praksu operatora sistema, nacionalnih regulatornih tela u oblasti energetike i donosioca propisa na nivou EU, kao i da u propisanim slučajevima postupaju po žalbama.

Uredba (EC) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o uslovima za pristup mreži za prekograničnu razmenu električne energije i ukidanju Uredbe (EC) br. 1228/2003³⁸, uređuje uslove za pristup mreži za prekograničnu razmenu električne energije. Ova Uredba na mnogo detaljniji način reguliše elemente koje reguliše Uredba (EC) br. 1228/2003,

³⁶ Regulation (EC) No 713/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators.

³⁷ Ovo telo je osnovano na osnovu Direktive Evropske zajednice br. 2003/ 54/ EC i Direktive Evropske zajednice br. 2003/55/EC.

³⁸ Regulation (EC) No 714/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation (EC) No 1228/2003.

kao što su: mehanizam kompenzacije između operatora prenosnog sistema, troškovi za pristup mreži, obaveza informisanja, opšti principi upravljanja zagušenjima, novi interkonektori, vodiči za mehanizam upravljanja zagušenjima, odredba o regulatornim vlastima, odredba o informacijama i čuvanju tajne, pravu država članica da utvrde detaljnije mere, kazne, izveštaji Komisije. U novoj Uredbi se uspostavlja nova institucija Evropska mreža operatora elektroenergetskih prenosnih mreža³⁹. Jedna od njegovih najvažnijih aktivnosti je uspostavljanje mrežnih pravila za prekograničnu razmenu energije uz saradnju sa Agencijom za kooperaciju regulatora u oblasti energetike i nacionalnih operatora prenosnih sistema. Nova Uredba će se primeniti od 3. marta, 2011. godine, kada će prestati da se primenjuje Uredba (EC) br. 1228/2003. Nova Uredba ima

³⁹ *Engl. - European network of transmission system operators for electricity.*

Aneks I – Vodič za upravljanje i alokaciju transfere slobodnog kapaciteta kod interkonektora između nacionalnih sistema.

Direktivom br. 2009/72/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište električne energije i ukidanje Direktive 2003/54/EC⁴⁰, uspostavljaju se zajednička pravila za proizvodnju, prenos, distribuciju i snabdevanje električnom energijom. Ova Direktiva sadrži odredbe o zaštiti potrošača, uključujući i mogućnosti poboljšanja i unutrašnjeg konkurentnog tržišta električne energije EU. Ova Direktiva postavlja pravila koja se odnose na organizaciju i funkcionisanje elektroenergetskog sektora, otvoren pristup tržištu, kriterijume i procedure primenljive na tendere i davanje ovlašćenja i upravljanje sistemom. Takođe reguliše univerzalne obaveze vršenja usluge i prava potrošača električne energije i objašnjava zahteve konkurencije.⁴¹

⁴⁰ *Directive 2009/72/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC.*

⁴¹ *Član 1. Direktive br. 2009/72/EC.*

Ova Direktiva pored načela subsidijarnosti EU, pominje u preambuli i načelo solidarnosti u pogledu ostvarivanja sigurnosti snabdevanja. Detaljnije uređuje položaj operatora prenosnog sistema, uz insistiranje na njegovoj nezavisnosti u pogledu donošenja odluka upravljanja sistemom, zaposlenih u ovom operatoru, kao i u pogledu samostalnosti u odnosu na vlasnika imovine. Takođe se podvlači značaj regionalne saradnje između operatora prenosnog sistema. Države

članice su dužne da svoje nacionalno zakonodavstvo usaglase sa novom Direktivom do 3. marta, 2011. godine, kada prestaje da se primenjuje Direktiva br. 2003/54/EC, sa izuzetkom člana 11, koji će se primeniti od 3. marta, 2013. godine.

4.2 Prirodni gas

Kao što je ranije rečeno, podsticanje (sigurnosti) snabdevanja električnom energijom i prirodnim gasom u EU i Jugoistočnoj Evropi i u tom cilju otvaranje i regulacija tržišta električne energije i prirodnog gasa Jugoistočne Evrope sa ciljem integracije ovog tržišta u tržište električne energije i prirodnog gasa EU je bilo početna ideja UEnZ.

Otvaranje i regulacija tržišta prirodnog gasa Jugoistočne Evrope i njegoa integracija u tržište EU se ostvaruje implementacijom *acquis communautaire* EU koja reguliše navedenu oblast u državama Jugoistočne Evrope i primenom implementiranih propisa na adekvatan način. Propisi EU, koji treba da se implementiraju u Srbiji i ostalim potpisnicama UEnZ, a koji se odnose na regulaciju tržišta prirodnog gasa utvrđuju potrebu za osnivanjem nezavisnog regulatornog tela, koje treba da stvara uslove za otvaranje tržišta prirodnog gasa, nadzire slobodan pristup energetskim mrežama, na principu nediskriminacije i javnosti korisnika mreža na istim principima kao i u oblasti električne energije, ali uz poštovanje različitosti funkcionisanja ova dva tržišta. Ovim propisima su uređeni osnovni principi sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom, stvaranje uslova za izgradnju novih mrežnih i skladišnih kapaciteta i razvijanje mehanizama za prekograničnu razmenu prirodnog gasa.

UEnZ je propisano da u Srbiji i u ostalim potpisnicama u oblasti prirodnog gasa treba da se implementira Direktivu br. 2003/55/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine koje se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište prirodnog gasa i menja Direktivu br. 98/30/EC⁴².

⁴² *Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC.*

Članice Energetske zajednice su dužne da implementiraju ovaj propis u svoj

pravni sistem u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu UEnZ, tj. od 1. jula, 2007. godine. Takođe je utvrđeno je da je svaka strana dužna da obezbedi da su kvalifikovani potrošači, u smislu direktive Evropske unije 2003/54/EC: od 1. januara, 2008. godine – svi potrošači, izuzev domaćinstava. Od 1. januara, 2015. godine svi potrošači treba da budu kvalifikovani potrošači.

Odlukom Ministarskog saveta EZ iz decembra, 2007. godine članice Energetske zajednice su se obavezale da zaključno sa 31. decembrom, 2009. godine implementiraju i sledeće *acquis* EU:

⁴³ *Council Directive 2004/67/EC of 26 April 2004 concerning measures to safeguard security of natural gas supply.*

■ Direktiva Saveta br. 2004/67/EC od 26. aprila, 2004. godine, koje se odnosi na mere za obezbeđenja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom⁴³;

⁴⁴ *Regulation (EC) No 1775/2005 of the European Parliament and of the Council of 28 September 2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks.*

■ Uredba (EC) br. 1775/2005 Evropskog parlamenta i Saveta od 28. septembra, 2005. godine, o uslovima za pristup mreži za transport prirodnog gasa⁴⁴.

1. Direktiva br. 2003/55/EC

Predmet ove Direktive su zajednička pravila za transport, distribuciju snabdevanje i skladištenje prirodnog gasa, kao i pravila koja se odnose na organizaciju i funkcionisanje sektora prirodnog gasa, pristup tržištu, kriterijumi i postupci koji će se primenjivati prilikom izdavanja ovlašćenja za obavljanje navedenih delatnosti, i za upravljanje sistemom. Pravila, koja utvrđuje ova Direktiva za prirodni gas, uključujući utečnjeni prirodni gas (LNG), primeniće se i na biogas i gas iz biomase ili drugih vrsta gasa, u meri u kojoj su

⁴⁵ *Član 1. Direktive br. 2003/55/EC.*

gasovi koji mogu tehnički i sigurno biti utisnuti - i transportovani kroz sistem za prirodni gas.⁴⁵

U pogledu organizacije i funkcionisanja sektora prirodnog gasa naglasak Direktive je na definisanju obaveze obavljanja delatnosti od opšteg interesa i zaštiti potrošača. Direktiva utvrđuje da države članice, prilikom implementacije ove Direktive, treba da primenjuju načelo subsidijarnosti EU

sa ciljem da se stvori konkurentno, sigurno i sa aspekta životne sredine održivo tržište prirodnog gasa, na kome neće biti diskriminacije između privrednih subjekata u pogledu njihovih prava i obaveza.

Privredni subjekti koji obavljaju energetske delatnosti na tržištu prirodnog gasa treba da se ponašaju u skladu sa opštim ekonomskim interesom, u skladu sa propisanom obavezom obavljanja delatnosti od opšteg interesa (public service) koja se odnosi u najširem smislu na bezbednost, uključujući sigurnost snabdevanja, poštovanje propisa, kvalitet i cenu snabdevanja i zaštitu životne sredine, uključujući energetska efikasnost i klimatske promene.⁴⁶

⁴⁶ *Član 3. tačka 2. Direktive br. 2003/54/EC.*

U pogledu definisanja obavljanja delatnosti od opšteg interesa, osnovna načela koja se odnose na sektor električne energije, odnose se i na sektor prirodnog gasa. Za delatnosti koje se nazivaju delatnostima od opšteg interesa⁴⁷ propisano je da moraju da budu regulisane, što znači da se obavljaju u skladu sa propisanim uslovima, primenjujući načelo nediskriminacije korisnika usluga, transparentnosti uslova za izvršenje usluge i vršenja same usluge, i uz sve to poštovanje činjenice da se radi o delatnosti od opšteg ekonomskog interesa.⁴⁸ Ovo podrazumeva da delatnost od opšteg interesa mora biti regulisana propisima, jer ona predstavlja i pravo i obavezu. To znači da privredni subjekt koji je stekao pravo na obavljanje ove delatnosti ima i određene obaveze koje prevazilaze njegov ličini ekonomski interes da obavlja ovu delatnost. Njegove obaveze se pre svega odnose na bezbednost sistema obavljanja ove usluge i ostvarivanja sigurnosti snabdevanja korisnika usluge, poštujući propisan kvalitet usluge i cenu, kao i uslove zaštite životne sredine.

⁴⁷ *Za pojam „Public service obligation” je u ovom vodiču korišćen izraz „delatnost od opšteg interesa”.*

⁴⁸ *Public service obligations, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas, 16. 1. 2004.*

Kao što je navedeno u odeljku koji se odnosi na električnu energiju i u sektoru prirodnog gasa, regulisanje delatnosti od opšteg interesa odnosi se pre svega na činjenicu da obavljanje delatnosti od opšteg interesa mora biti definisano prostorom, vremenom i načinom u pravnom aktu, koji je donet u transparentnoj proceduri, te da su uslovi obavljanja ove delatnosti poznate javnosti. Pitanje dobiti i troškova obavljanja delatnosti od opšteg interesa

takođe treba da bude definisano u odnosu između privrednog subjekta i tela koje mu daje pravo na obavljanje delatnosti od opšteg interesa. Ovo telo ne mora uvek da bude državni organ. Delatnosti od opšteg interesa se obavljaju na određenoj teritoriji sa ciljem sigurnog snabdevanja korisnika delatnosti na toj teritoriji, uz obavezu kontinuiteta snabdevanja uslugom, jednakog tretmana korisnika i poslovanja uz najmanje operativne troškove.⁴⁹ Primena načela nediskriminacije se u ovom slučaju ostvaruje u dva pravca: 1) privredni subjekt koji obavlja delatnost od opšteg interesa (vršilac delatnosti) ne može biti diskriminisan time što ima obavezu da obavlja konkretnu delatnost od opšteg interesa, jer ova obaveza podrazumeva i troškove, koji nisu uvek zasnovani na ekonomskom interesu ovog privrednog subjekta⁵⁰ i 2) korisnik delatnosti (potrošač) ne može biti diskriminisan u pogledu korišćenja ovih usluga (delatnosti), u smislu da vršilac delatnosti može da ga stavlja u drugačiji položaj u odnosu na druge potrošače u pogledu cene, bez obzira na bilo koje okolnosti koje bi mogle uticati na odnos vršilac delatnosti-korisnik delatnosti.

⁴⁹ *Public service obligations, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas, 16. 1. 2004.*

⁵⁰ *U pogledu obaveze obavljanja delatnosti od opšteg interesa i mogućnosti kompenzacija troškova obavljanja konkretne delatnosti koji idu na štetu samog vršioca delatnosti od opšteg interesa postoji Slučaj pred Evropskim sudom pravde (Altmark, 24. jul, 2003. godine). Više o ovome u fusnoti br. 25.*

Države članice treba da preduzmu adekvatne mere da zaštite krajnje potrošače i da osiguraju visok stepen zaštite potrošača i u tom cilju da posebno obezbede odgovarajuću zaštitu osetljivim potrošačima, uključujući i mere da se pomogne izbegavanje prekida u pristupu mreži. Države članice mogu preduzeti mere da zaštite krajnje potrošače u udaljenim oblastima koji su priključeni na gasni sistem.⁵¹ Posebnu zanimljivost u vezi sa obavljanjem delatnosti od opšteg interesa predstavlja obaveza država da obezbede da se obaveza obavljanja delatnosti od opšteg interesa vrši na univerzalan način, te da mogu imenovati «snabdevača krajnje rezerve».⁵² Snabdevač prirodnim gasom koji je «snabdevač krajnje rezerve» mora biti imenovan na nediskriminativan i transparentan način. Posebno uslovi snabdevanja treba da budu definisani, nediskriminatorni i transparentni. Transparentnost treba da se posebno odnosi na opšte uslove poslovanja i ugovaranja, opšte informacije i mehanizam rešavanja sporova. Ako se države opredele za ovo rešenje, regulatorna tela će biti odgo-

⁵¹ *Član 3. stav 3. Direktive br. 2003/55/EC.*

⁵² *Član 3. stav 3. Direktive br. 2003/55/EC.*

vorna za utvrđivanje i odobravanje metodologija za obračun ili utvrđivanje uslova i rokova za priključenje i pristup nacionalnim mrežama, uključujući i transportne i distributivne tarife, pre njihovog stupanja na snagu.^{53, 54}

Direktivom je utvrđeno da države članice ili druga kompetentna tela mogu izdavati ovlašćenja (licence, dozvole, koncesije, saglasnosti ili odobrenja) za izgradnju ili upravljanje objektima, gasovodima i pripadajućom opremom na području gasovoda, gde je potrebno izdavanje ovakvih ovlašćenja. Ovlašćenja se mogu izdati i za snabdevanje prirodnim gasom i za potrošače na veliko. U svakom slučaju proces izdavanja ovlašćenja treba da bude objektivan i nediskriminatorski.

Otvaranje tržišta prirodnog gasa, na isti način kao i tržišta električne energije znači ostvarivanje konkurentnog i nediskriminatorskog pristupa treće strane tržištu i mreži za sve učesnike na tržištu, tj. za sve subjekte prava energetike, što zahteva nužno dugoročno planiranje kapaciteta. U tim uslovima potrebno je osigurati nadzor nad sigurnošću snabdevanja ovog tržišta. Nadzor treba da obuhvati balans ponude i tražnje na nacionalnom tržištu, stepen očekivane tražnje u budućnosti i očekivane dodatne kapacitete koji su u izgradnji, kao i kvalitet i stepen izgradnje mreže i mere za obuhvatanje tražnje u pikovima.⁵⁵ U uslovima otvaranja tržišta prirodnog gasa, u cilju ostvarivanja sigurnosti snabdevanja, države treba da preduzmu odgovarajuće aktivnosti, ali ovaj zadatak mogu da povere i regulatornim vlastima. Direktivom je predviđeno da je potrebno da postoje tehnička pravila, koja bi utvrdila minimum tehničkih uslova i operativnih aktivnosti za priključenje na sistem LNG postrojenja, skladišna postrojenja drugih transportnih ili distributivnih sistema, distributivnih sistema, direktnih cevovoda. Ova pravila treba da obezbede unutrašnje funkcionisanje sistema i treba da budu objektivna, nediskriminatorska i javna.

⁵³ *Član 25. stav 2 tačka a) Direktive 2003/55/EC.*

⁵⁴ *Practical measures for distribution resulting from the opening up to competition, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas, 16. 1. 2004.*

⁵⁵ *Član 5. Direktive 2003/55/EC.*

Direktiva sadrži odredbe kojima se uređuju pojedini aspekti obavljanja energetskih delatnosti upravljanja transportnim sistemom za prirodni gas, upravljanje skladištem prirodnog gasa, upravljanje LNG objektima, upravljanje distributivnim sistemom za prirodni gas i snabdevanje prirodnim gasom.

Gasovodi, skladišta prirodnog gasa, i LNG postrojenja tj. upravljanje gasovodima, skladištem ili LNG postrojenjem, koji su prirodni monopoli, što znači da s obzirom na svoj položaj i aktivnost koju obavljaju imaju mogućnost da se monopolski ponašaju na tržištu jer nemaju konkurenciju, su veoma detaljno regulisane ovom Direktivom. Propisano je da transportni, odnosno distributivni gasovodi, skladišta prirodnog gasa i LNG postrojenja treba da imaju svoje operatore, koji upravljaju ovim objektima na principu javnosti i nediskriminacije. Ovi operatori treba da budu prilikom upravljanja sistema funkcionalno odvojeni, što znači da na njihove odluke o pristupu i priključenju na sistem i o funkcionisanju sistema ne mogu da utiču druge upravljačke strukture preduzeća.

U cilju sprečavanja diskriminacije, subsidiranja i narušavanja konkurencije i praćenja troškova privrednih subjekata, koji upravljaju transportnim, odnosno distributivnim sistemom za prirodni gas, skladištem prirodnog gasa, odnosno LNG postrojenjem, propisan je način za vođenje računa. Utvrđena je obaveza da računi ovih privrednih subjekata moraju biti objavljeni i da se u slučaju da se ove delatnosti obavljaju u jednom pravnom licu, troškovi obavljanja ovih delatnosti, u internim obračunima ovih privrednih subjekata moraju se voditi odvojeno međusobno, ali i odvojeno od drugih delatnosti tog lica. Ako se ove delatnosti obavljaju u posebnim pravnim licima koja obavljaju i druge delatnosti, troškovi drugih delatnosti se moraju voditi odvojeno od troškova obavljanja delatnosti transporta, odnosno distribucije prirodnog gasa, skladištenja prirodnog gasa i upravljanja LNG postrojenjem. Ovi privredni subjekti imaju obavezu da se pridržavaju tajnosti komercijalno osetljivih informacija do kojih su došli prilikom obavljanja svoje delatnosti i istovremeno su dužni da spreče da informacije o njihovom poslovanju, koje mogu da pruže komercijalne pogodnosti, budu saopštavane na diskriminatorni način. Obaveza čuvanja tajnosti podataka obavezuje navedene privredne subjekte koji obavljaju delatnosti u sektoru prirodnog gasa, i u slučaju kada su deo integrisanih privrednih subjekata u odnosu na druge delove integrisanog privrednog subjekta, koji ne obavljaju konkretnu delatnost.

Regulacija transportnih i distributivnih gasovoda, kao i LNG postrojenja je nužna u cilju kontrole čenjenice da se radi o prirodnim monopolima. Pristup treće strane ovim objektima je jedan od elementata regulacije. Pra-

vo „pristupa treće strane” gasovodima i LNG postrojenjima znači pravo „korišćenja energetske mreže od strane trećih lica”, u cilju ostvarivanja svrhe navedenih delatnosti. Direktivom je propisano «regulisano pravo pristupa treće strane» transportnom, odnosno distributivnom gasovodu, odnosno LNG postrojenju, koje znači obavezu operatora sistema da izvrši navedene energetske delatnosti po unapred utvrđenoj i objavljenoj ceni uz primenu prava nediskriminacije i javnosti. Pristup sistemu se može odbiti takođe pod unapred propisanim uslovima, koji se odnose na nedostatak tehničkih mogućnosti, uz obavezno obrazloženje o razlozima odbijanja pristupa. Pored opisanog regulisanog pristupa treće strane, postoji i ugovorni pristup treće strane, kada korisnik i operator skladišta pregovaraju o uslovima pristupa. U cilju ostvarivanja efikasnijeg pristupa sistemu, Direktiva dozvoljava i regulisani i/ili ugovorni pristup skladištu za prirodni gas, uz primenu principa objektivnosti, transparentnosti i nediskriminacije.⁵⁶

⁵⁶ *Third party access to storage capacities, Note of the DG energy & transport on Directives 2003/54/EC and 2003/55/EC on the internal market in electricity and natural gas, 16. 1. 2004.*

Direktiva takođe utvrđuje da države članice treba da obezbede uslove da privredni subjekti koji obavljaju delatnosti u sektoru prirodnog gasa i kvalifikovani kupci imaju slobodan i pravičan pristup «up stream» gasovodima (bušotinskim vodovima), uz poštovanje konkurentnosti tržišta i izbegavanje zloupotrebe dominantnog položaja, a da pri tome budu uzeti u obzir bezbednost i regularnost isporuka, kapacitet koji jeste ili može da bude stavljen na raspolaganje, kao i zaštita čovekove okoline.⁵⁷

⁵⁷ *Član 20. Direktive br. 2003/55/EC.*

Direktivom je utvrđeno da države članice treba da osnuju telo nezavisno od interesa privrednih subjekata koji obavljaju energetske delatnosti u sektoru prirodnog gasa, koje treba da bude odgovorno za ostvarivanje nediskriminacije, stvarne konkurencije i efikasnog funkcionisanja tržišta prirodnog gasa. U cilju funkcionisanja otvorenog tržišta prirodnog gasa na navedenim principima regulatorno telo treba da vrši nadzor nad aktivnostima energetske subjekte koji obavljaju delatnosti upravljanja sistemom za transport prirodnog gasa, sistemom za distribuciju prirodnog gasa, LNG postrojenjem, skladištem za prirodni gas, kao i da ima ovlašćenje da donosi odluke u pogledu metodologija za utvrđivanje cena za transport, odnosno distribuciju prirodnog gasa. Regulatorno telo takođe treba da ima ovla-

šćenje da donosi odluke u pogledu rešavanja sporova u slučaju odbijanja pristupa treće strane gasovodima, ili LNG postrojenju, a posebno kada se radi o priključenju novih kapaciteta. Ovo telo treba da vrši nadzor na ostvarivanjem transporta i distribucije prirodnog gasa bez «zagušenja» u gasovodu, kao i da obezbede transparentno i nediskriminatorno ponašanje operatora transportnih i distributivnih gasovoda, skladišta, LNG postrojenja i snabdevača u pogledu odnosa prema korisnicima mreže i razdvajanja računa i troškova, a posebno u pogledu metodologija za obračun troškova transporta, odnosno distribucije prirodnog gasa, koji će omogućiti investicije u gasovodnu infrastrukturu, u cilju obezbeđenja adekvatnosti gasovoda i balansiranje sistema.

U cilju ostvarivanja sigurnosti snabdevanja na tržištu prirodnog gasa, Direktiva daje pravo državama članicama da mogu da preduzmu neophodne sigurnosne mere i da intervenišu na tržištu prirodnog gasa u slučaju da sigurnost i bezbednost ljudi, postrojenja ili celine sistema budu ugroženi iznenadnom krizom. Države imaju pravo i da daju derogacije na pojedine odredbe ove Direktive u slučaju da se radi o izolovanim sistemima ili sistemima koji su u procesu restauracije, dogradnje ili širenja kapaciteta, kao i u slučaju da je potrebno zaštititi potrošače. Uslovi za derogacije treba da budu odobreni od strane Evropske komisije.

Uredbom je predviđeno još jedno izuzeće od regulacije, a pre svega od obaveze omogućavanja regulisanog pristupa treće strane, u slučaju kada zbog dugoročnih ugovornih obaveza na principu «take-or pay» privredni subjekt koji obavlja delatnosti u gasnom sektoru zapadne u značajne finansijske teškoće u pogledu izvršavanja svojih obaveza. Država ili drugi relevantan organ može doneti odluku o izuzeću, ali o svemu se obaveštava Komisija, koja analizira i nadzire slučaj. Ukoliko zaključi drugačije, Komisija može doneti odluku da se odluka o izuzeću stavi van snage.

Izuzeća od regulacije su moguća i u pogledu izgradnje značajne nove infrastrukture, kao što su interkonekcije između država, LNG i skladišna postrojenja. Države članice mogu primeniti izuzeća od regulacije, u slučajevima i uslovima strogo propisanim Direktivom, i pod nadzorom i Komisije, koja

⁵⁸ Član 23. Direktive br. 2003/55/EC.

može tražiti da se izuzeće ne primeni.⁵⁸ Izuzeća se mogu primeniti i na slučajeve novih i izolovanih

tržišta koja nisu priključena na interkonektivni sistem druge države (članice EU) i imaju samo jednog glavnog (više od 75%) spoljašnjeg snabdevača prirodnim gasom. I u ovom slučaju postoji nadzor Komisije.

Poseban značaj u vezi sa sprovođenjem odredbi i ciljeva ove Direktive imaju odredbe o obavezi izveštavanja Komisije o funkcionisanju tržišta prirodnog gasa u novostvorenim uslovima i sprovođenja dvogodišnje analize o različitim merama koje se odnose na funkcionisanje obavljanja delatnosti od opšteg interesa. Komisija takođe ima obavezu da o procesu kreiranja unutrašnjeg tržišta prirodnog gasa izveštava Evropski parlament.⁵⁹

Direktiva sadrži dva aneksa. Aneks 1. uređuje mere za zaštitu potrošača, a Aneks 2. utvrđuje razlike između prethodne Direktive 98/30/EC i ove Direktive. U pogledu Mera za zaštitu potrošača osnovno je ukazati da je, na način kao i u Direktivi br. 2003/54/EC, koje reguliše ove odnose u gasnom sektoru, u ovoj Direktivi propisano da potrošači ne treba da trpe mere otvaranja tržišta prirodnog gasa, te da treba da dobijaju račune za usluge u sektoru prirodnog gasa koji će na transparentan način iskazivati cene pojedinačnih stavki robe i uluga, da imaju pravo žalbe, te da troškovi žalbe neće biti ekstremni, kao i da kupci neće plaćati promenu snabdevača prirodnim gasom i da će svaka razlika u načinu obračuna troškova ići na račun snabdevača prirodnim gasom, kao i da imaju pravo da budu informisani o uslugama u sektoru prirodnog gasa, o načinu zaštite svojih prava.

2. Direktiva br. 2004/67/EC

U preambuli Direktive Saveta br. 2004/67/EC od 26. aprila, 2004. godine o merama za obezbeđenje

⁵⁹ Član 31. stav 3. Direktive 2003/55/EC - „Komisija će najkasnije do 1. januara, 2006. godine dostaviti Evropskom parlamentu i Savetu detaljan izveštaj o opštem napretku u formiranju unutrašnjeg tržišta prirodnog gasa. Taj izveštaj će naročito uzeti u obzir: postojanje nediskriminatornog pristupa gasovodima; efikasnost regulative; razvoj interkonektivne infrastrukture, uslova tranzita i sigurnost isporuke u Zajednici; do koje mere mala preduzeća i domaćinstva uživaju pogodnosti otvorenog tržišta, naročito u smislu standarda opšte i javne usluge; do koje mere su tržišta u praksi otvorena za efikasnu konkurenciju, uključujući aspekte dominacije i koncentracije na tržištu i pohlepno i nekonkurentno ponašanje; do koje mere potrošači stvarno menjaju snabdevače i pregovaraju o cenama; razvoj cena, uključujući cene snabdevanja, u vezi sa stepenom otvorenosti tržišta; da li postoji odgovarajući i nediskriminatoran pristup trećih strana skladištu gasa kada je tehnički i/ili ekonomski potrebno da se obezbedi efikasan pristup sistemu; iskustva stečena u primeni Direktive u smislu efikasne nezavisnosti operatora sistema u vertikalno integrisanim preduzećima i da li su osim funkcionalne nezavisnosti i razdvajanja računa bile razvijane i druge mere koje imaju efekat jednak zakonskom razdvajanju.”

sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom, ukazano je na rastuću potrebu za osiguranjem sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom, jer u uslovima liberalizovanog tržišta prirodnog gasa svaka poteškoća koja ima za posledicu smanjenje snabdevanja gasom, može prouzrokovati poremećaje u ekonomskim aktivnostima EU. U cilju ostvarivanja sigurnosti snabdevanja potrebno je izgraditi takvu politiku sigurnosti snabdevanja i instrumente za njeno izvršenje, u kojima će biti definisana jasna uloga i odgovornosti svih učesnika na tržištu, a obaveze vezane za sigurnost snabdevanja koje se nameću privrednim subjektima, ne smeju da poremete dobro funkcionisanje internog tržišta i ne smeju da nameću nerazumne i nesrazmerne obaveze učesnicima tržišta gasa, uključujući i nove učesnike, kao i male učesnike. Jedan od tih instrumenata su i bilateralni sporazumi između zemalja članica, kao i primena istinske solidarnosti država, jer će u budućnosti u uslovima sve više rastuće potrebe za prirodnim gasom biti potrebno mobilisati sve veće količine, a držve će sve više biti međuzavisne u obezbeđenju ovih količina i ostvarivanju transporta ovih količina do tački potrošnje.

Direktivom br. 2004/67/EC su utvrđene mere za obezbeđenje odgovarajućeg nivoa sigurnosti snabdevanja gasom. Ove mere takođe doprinose redovnom funkcionisanju internog tržišta gasa. One utvrđuju zajednički okvir u kojem zemlje članice definišu opštu, transparentnu i nediskriminatornu politiku sigurnosti snabdevanja gasom, koja je u skladu sa zahtevima konkurentnog internog tržišta gasa; razjašnjavajući opšte uloge i odgovornosti različitih učesnika na tržištu i primenjujući posebne nediskriminatorne postupke za obezbeđenje sigurnosti snabdevanja gasom.⁶⁰

⁶⁰ Član 1. Direktive br. 2004/67/EC.

Direktivom su utvrđene i mere koje se odnose na obezbeđenje sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom specifičnih potrošača. Kada se radi o domaćinstvima, države treba da unutar svoje teritorije zaštite ove potrošače u sledećim slučajevima koji se nazivaju «standardima sigurnosti snabdevanja», i to: a) delimičnog poremećaja nacionalnog snabdevanja gasom tokom perioda koji utvrđuju države uzimajući u obzir okolnosti u samoj državi; b) izuzetno niskih temperatura tokom najhladnijeg perioda u toj državi; c) perioda kada postoji izuzetno velika potražnja za gasom pri najhladnijim vremenskim uslovima, što se statistički javlja svakih 20 godina. Navedenu

zaštitu države članice mogu da prošire i na mala i srednja preduzeća i na druge potrošače koji ne mogu da zamene prirodni gas kao izvor energije za drugi izvor energije u slučaju nestašice gasa, a može i da obuhvati mere za sigurnost njihovih nacionalnih gasovodnih sistema, ako oni zavise od snabdevanja gasom. Mere koje se odnose na obezbeđenje sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom su i izgradnja skladišta za prirodni gas na njihovoj teritoriji, kao i adekvatne mere saradnje sa drugim državama kao što su bilateralni ugovori i korišćenje skladišnih kapaciteta u drugim državama u uslovima postojanja odgovarajućih interkonekcija.⁶¹ U Aneksu ove Direktive utvrđena je lista primera instrumenata koji mogu biti korišćeni u cilju obezbeđenja sigurnosti snabdevanja i ostvarivanja standarda sigurnosti snabdevanja.⁶²

Kao posebno telo, ovom direktivom osniva se Grupa za gasnu koordinaciju (Gas Coordination Group), sa ciljem da bi ostvarili koordinaciju primene mera za sigurnost snabdevanja. Ovu Grupu čine predstavnici država članica, predstavnici industrije i drugih relevantnih potrošača. Grupom predsedava Komisija. Odgovarajući predstavnici iz Srbije učestvuju u radu ove Grupe na temelju članstva Srbije u UEnZ.

Direktivom je razvijen sistem nadzora nad ostvarivanjem sigurnosti snabdevanja u državama članicama, kao i nadzor nad aktivnošću država članica od strane Komisije, a sve u cilju implementacije ciljeva ove Direktive i ostvarivanja sigurnosti snabdevanja. U tom mehanizmu države članice treba da obaveštavaju Komisiju o uticaju konkurentnosti na mere koje će primeniti u cilju obezbeđenja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom specifičnih potrošača, veličini skladišnih kapaciteta, dugoročnim ugovorima o snabdevanju prirodnim gasom i regulatornom okviru koji obezbeđuje adekvatne investicije na nacionalnom tržištu prirodnog gasa. Direktivom su takođe propisani parametri koje će Komisija kontrolisati na osnovu navedenih izveštaja, kao i mogućnost Komisije da

⁶¹ Član 4. Direktive br. 2004/67/EC.

⁶² Lista instrumenata, koja se može dopuniti, da bi se pojačala sigurnost snabdevanja gasom, kako je navedeno u članu 3. stav 2. I članu 4. stav 3. : „1) radni gas u skladištu, 2) kapacitet povlačenja iz skladišta, 3) odredbe za kapacitete gasovoda kojim se omogućava provođenje snabdevanja gasa na pogođene oblasti, 4) likvidnost trgovanja na gasnom tržištu, 5) fleksibilnost sistema, 6) razvoj potrošnje na prekidnoj osnovi, 7) upotreba alternativnih rezervnih goriva u industrijskim postrojenjima i elektranama, 8) prekogranični kapaciteti, 9) saradnja između sistema operatera transportnog sistema susednih zemalja članica radi koordiniranja dispečinga, 10) domaća proizvodnja gasa, 11) fleksibilnost proizvodnje, 12) fleksibilnost uvoza, 13) difersifikacija izvora snabdevanja, 14) dugoročni ugovori, 15) investicije u infrastrukturu za uvoz gasa preko regasifikacionih terminala i gasovoda.” - Aneks Direktive br. 2004/67/EC.

izda preporuke ili predloge državi za dalje mere koje će pojačati sigurnost snabdevanja.

Države članice su dužne da utvrde Nacionalne mere za vanredne situacije i da ih objave i dostave Komisiji. U Nacionalnim merama treba da bude predviđena mogućnost za preduzimanje posebnih mera u vanrednim situacijama. U cilju prevazilaženja eventualnih problema koji ne mogu biti rešeni na nacionalnom nivou, države mogu predložiti da se ovi problemi razmatraju na Grupi za gasnu koordinaciju. Direktivom je predviđen i mehanizam postupanja između država, Grupe za gasnu koordinaciju i Komisije, u slučaju dođe do situacije koja može da se pretvori u veliki poremećaj u snabdevanju, tokom značajnog vremenskog perioda ili u slučaju da država sama ne može da reši nastali problem.

EU kontinuirano preduzima aktivnosti na unapređenju propisa. Sigurnost snabdevanja energijom u ovom slučaju prirodnim gasom je jedna od ključnih elemenata politike o sigurnosti snabdevanja energijom. Razvijajući propise

⁶³ *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Directive 2004/67/EC, 16 July 2009 - <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/496177.PDF>*

o sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom Evropska komisija je izradila Predlog Uredbe Evropskog parlamenta i Saveta o merama za sigurnost snabdevanja gasom kojim se ukida Direktiva br. 2004/67/EC.⁶³ Razlozi za predlaganje donošenja ove Uredbe su sve veća rastuća uvozna zavisnost i povećani rizici snabdevanja i tranzita iz trećih država, kao i povećani tokovi gasa i razvoj gasnog tržišta.

Rusko-ukrajinska kriza iz januara, 2009.godine, prouzrokovala je prekide u snabdevanju prirodnim gasom u EU i trećim zemljama. To je podstaklo Evropski savet i Evropski parlament da preduzmu aktivnosti na hitnoj reviziji postojeće Direktive, posebno uz činjenicu da se prekidi u snabdevanju prirodnim gasom na ovaj ili sličan način mogu dogoditi u budućnosti. U cilju rešavanje pitanja prekida u snabdevanju, koja su se sa Rusko-ukrajinskom krizom pokazala kao moguća i sa zabrinjavajućim posledicama, predloženo je da postojeća Direktiva bude zamenjena novom Uredbom (kao dokumentom direktne primene u državama članicama), uz očekivanje da će se na taj način obezbediti ostvarivanje funkcionisanja unutrašnjeg tržišta prirodnog gasa i sigurnost snabdevanja energijom.

3. Uredba (EC) br. 1775/2005

Uredba Evropske unije br. 1775/2005 Evropskog parlamenta i Saveta od 28. septembra, 2005. godine, o uslovima za pristup mreži za transport prirodnog gasa ima za predmet uspostavljanje nediskriminatornih pravila o uslovima za pristup gasovodima za transport prirodnog gasa uzimajući u obzir specifičnosti nacionalnog i regionalnog tržišta sa odredbama o obezbeđenju adekvatnog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta gasa. To uključuje utvrđivanje usaglašenih principa za tarife ili metodologije, a posebno način njihovog obračuna za pristup gasovodima, utvrđivanje pristupa treće strane uslugama i harmonizovanim principima za alokaciju kapaciteta i upravljanje zagušenjima, utvrđivanje zahteva transparentnosti, pravila o balansiranju i nebalansiranim troškovima i unapređenje kapaciteta za trgovinu. Države mogu osnovati telo koje će obavljati jednu ili više funkcija operatora transportnog sistema, shodno zahtevima ove Uredbe, a saglasno Direktivi br. ⁶⁴ Član 1. Uredbe (EC) br. 2003/55/EC.⁶⁴

1775/2005.

Ova Uredba uređuje parametre i principe (transparentnosti i nediskriminacije) za donošenje metodologija, odnosno tarifa koje će primenjivati operatori transportnog sistema, a koje treba da odobri regulatorno telo. Ove tarife treba da budu izrađene na način da se izbegne unakrsno subsidiranje između korisnika gasovoda i da sadrže podsticaje u investicije i izgradnju ili stvaranje unutrašnje operativnosti transportnog sistema.⁶⁵ Takođe uređuje obaveze operatora transportnog sistema u pogledu pristupa treće strane i principe mehanizma za alokaciju kapaciteta i procedure za upravljanje zagušenjima i princip transparentnosti rada operatora transportnog sistema.⁶⁵ Član 3. Uredbe (EC) br. 1775/2005.

1775/2005.

Kao jedan od uslova za pristup mreži za transport prirodnog gasa su i pravila o tehničkom balansiranju i troškovima balansiranja mreže za transport gasa. Pravila balansiranja treba da budu pravedna, nediskriminatorna i javna i da budu bazirana na objektivnim kriterijumima. Troškovi balansiranja treba da budu izrađeni na troškovnom principu, da izbegavaju unakrsno subsidiranje između korisnika mreže i da ne zatvaraju ulaz novim učesnicima na tržištu.

Ovom Uredbom je utvrđena obaveza za operatore transportnog sistema za prirodni gas da preduzmu razumne korake kako bi omogućili da se pravima korišćenja kapaciteta slobodno trguje. Svaki operator će napraviti model ugovora o transportu i procedure o primarnom tržištu prava na transportni kapacitet, da omogući sekundarnu trgovinu kapacitetima i nismetani prenos primarnih prava na kapacitet, tako da to bude prihvaćeno od strane korisnika mreže. Usaglašeni ugovori o transportu i procedure treba da budu prepoznati od strane regulatornih vlasti.⁶⁶ Takođe je utvrđena obaveza postojanja *Vodiča* o minimalnom stepenu usaglašenosti zahtevanom da dostigne cilj ove Uredbe, koji se odnosi na pravila o pristupu treće strane i sl. Usaglašenost između ovog *Vodiča* i ove Uredbe treba da nadziru regulatorna tela. Takođe je uređen odnos razmene informacija između država članica i regulatornih tela, sa jedne strane i Komisije, sa druge strane, koje se odnose na sadržaj i primenu *Vodiča* iz Aneksa ove Uredbe. Uredbom je propisana obaveza država da utvrde kazne za nepridržavanje odredbi

⁶⁶ Član 8. Uredbe (EC) br. 1775/2005.

ove Uredbe, kao i obaveza informisanja Komisije o primeni ove Uredbe.

Aneks ove Uredbe je Vodič za: 1) pristup treće strane uslugama operatora transportnog sistema; 2) principe koji se odnose na mehanizam alokacije kapaciteta, procedure za upravljanje kapacitetima i njihovo prilagođavanje u slučaju ugovornog zagušenja; 3) utvrđivanje tehničkih informacija neophodnih za korisnike mreže da ostvare efektivan pristup sistemu, utvrđivanje svih relevantnih tačaka za zahtev transparentnosti i informacije koje će biti objavljene o svim relevantnim tačkama i vremenskom rasporedu shodno kome će ove informacije biti objavljene.

4. Propisi koji će biti obavezni u budućnosti

- Treći paket propisa Evropske unije o tržištu prirodnog gasa

Dana 13. jula, 2009. godine, Evropski parlament i Savet su usvojili set propisa o tržištu električne energije, koji je nazvan Treći paket.

Na gasni sektor se odnose sledeći propisi trećeg paketa: 1) Uredba (EC) br. 713/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o osnivanju Agencije za saradnju Regulatora u oblasti energetike; 2) Ured-

ba (EC) br. 715/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o uslovima za pristup mreži za transport prirodnog gasa i ukidanju Uredbe (EC) br. 1775/2005; 3) Direktiva br. 2009/73/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009. godine, koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište prirodnog gasa i ukidanje Direktive 2003/55/EC.

Uredba (EC) br. 713/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009. godine, o osnivanju Agencije za saradnju Regulatora u oblasti energetike⁶⁷ uređuje osnivanje Agencije za saradnju Regulatora, njene nadležnosti organe i način postupanja. Agencija za saradnju regulatora je pravno lice unutar EU i uživaće najširi pravni kapacitet po nacionalnim propisima država članica⁶⁸.

⁶⁷ Regulation (EC) No 713/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators.

⁶⁸ O ovome više u poglavlju o električnoj energiji.

Uredba (EC) br. 715/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009. godine, o uslovima za pristup mreži za transport prirodnog gasa i ukidanju Uredbe (EC) br. 1775/2005⁶⁹, uređuje nediskriminatorna pravila za pristup transportnom sistemu za prirodni gas, nediskriminatorna pravila za pristup LNG postrojenjima i skladišnim postrojenjima, uzimajući u obzir specifičnosti nacionalnih i regionalnog tržišta, sa ciljem da se obezbedi ispravno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta prirodnog gasa EU, kao i obezbeđenje sigurnosti dobrog funkcionisanja i transparentnosti veleprodajnog tržišta sa visokim stepenom sigurnosti snabdevanja gasom uređujući mehanizme za usaglašavanje pristupa mreži i pravila za prekograničnu razmenu gasa. Ova Uredba na mnogo detaljniji način reguliše elemente koje reguliše Uredba (EC) br. 1775/2005, kao što su: uređenje usaglašenih principa za tarife ili metodologije koje uređuju njihov obračun za pristup mreži, ali ne i pristup skladištu; utvrđivanje pristupa treće strane; primenu načela transparentnosti; trgovinu kapacitetima gasovoda; odredbe o informacijama i čuvanju tajne. U novoj Uredbi se uspostavlja nova institucija Evropska mreža operatora transportnih sistema za prirodni gas⁷⁰. Jedna od njegovih najvažnijih aktivnosti je

⁶⁹ Regulation (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) No 1775/2005.

⁷⁰ Engl. - European network of transmission system operators for natural gas.

uspostavljanje mrežnih pravila uz saradnju sa Agencijom za kooperaciju regulatora u oblasti energetike i nacionalnih operatora prenosnih sistema. Novi institut je i sertifikacija operatora prenosnih sistema. Ova nova Uredba će se primenjivati od 3. marta, 2011. godine, kada će prestati da se primenjuje Uredba (EC) br. 1775/2005. Nova Uredba ima Aneks I – Vodič koji uređuje ista pitanja kao i Vodič iz stare Uredbe (EC) br. 1775/2005.

Direktivom br. 2009/73/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009. godine, koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište prirodnog gasa i ukidanje Direktive 2003/55/EC⁷¹, uspostavljaju se zajednička pravila za transport, distribuciju, snabdevanje i skladištenje prirodnog gasa, zajedno sa odredbama koje se odnose na organizaciju i funkcionisanje sektora prirodnog gasa, pristup tržištu, kriterijume i procedure primenljive na izdavanje ovlašćenja za transport, distribuciju, snabdevanje i skladištenje prirodnog gasa i upravljanje sistemima, kao i mere za zaštitu potrošača. Pravila koja su uspostavljena ovom Direktivom odnose se na prirodni gas uključujući LNG, takođe će se primeniti na nediskriminatorski način na biogas, gas iz biomase ili druge vrste gasa kao što su gasovi koji tehnički sigurno mogu biti utisnuti i transportovani kroz sistem prirodnog gasa.⁷² Ova Direktiva pored načela subsidijarnosti EU, insistira više na načelu solidarnosti (nego što je to u Direktivi br. 2003/55/EC) i u članu 6. uređuje regionalnu solidarnost u pogledu ostvarivanja sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom u slučaju nestašice. Detaljnije uređuje položaj operatora transportnog sistema, uz insistiranje na njegovoj nezavisnosti u pogledu donošenja odluka upravljanja sistemom, zaposlenih u ovom operatoru, kao i u pogledu samostalnosti u odnosu na vlasnika imovine. Takođe se podvlači značaj regionalne saradnje između država, regulatornih vlasti i operatora prenosnog

sistema. U pogledu pristupa skladištu prirodnog gasa, ostaje mogućnost ugovornog pristupa, koja je sada preciznije definisana. Države članice su dužne da svoje nacionalno zakonodavstvo usaglase sa novom Direktivom do 3. marta, 2011. godine, kada prestaje da se primenjuje Direktivu br. 2003/55/EC, sa izuzetkom člana 11, koji će se primeniti od 3. marta, 2013. godine.

⁷¹ Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC.

⁷² Član 1. Direktive br. 2009/73/EC.

4.3 Nafta

Naftno pravo, kao posebna oblast prava energetike, svoj izraz u pravu energetike EU nalazi kroz propise o čuvanju minimalnih rezervi sigurnosti snabdevanja. «Rastuća potražnja, nesigurnost i oskudnost snabdevanja, rastuće cene i globalno zagrevanje vraćaju naftu u centar političke debate. Sa povratkom nafte kao značajnog energetskog izvora, aktivnosti EU u vezi sa naftom imaju jedan glavni cilj: pouzdan pristup energiji i razumna cena za sve Evropljane. Fokus ovih akcija leži u sigurnosti snabdevanja naftom za EU i u stvaranju mnogo transparentnijeg, pravednog i konkurentnog naftnog tržišta».⁷³

⁷³ http://ec.europa.eu/energy/oil/index_en.htm

U cilju obezbeđenja sigurnosti snabdevanja energijom i diversifikaciju izvora snabdevanja i različitih oblike energije, EU je prihvatila model država OECD-a⁷⁴ o utvrđivanju obaveze država članica da održavaju minimalne rezerve sirove nafte i/ili naftnih derivata - Direktiva Saveta br. 2006/67/EC o utvrđivanju obaveze država članica o održavanju minimalnih rezervi sirove nafte i/ili naftnih derivata⁷⁵. Ova Direktiva ima svoj istorijat kroz propise koji su mu prethodili. Još davne 1968. godine doneta je Direktiva Saveta br. 68/414/EEC od decembra, 1968. godine, o obavezi država članica Evropske ekonomske zajednice da održava minimalne rezerve sirove nafte i/ili naftnih derivata, kojim je utvrđena obaveza država članica da izgrade i održavaju strateške (obavezne) rezerve nafte u trajanju od 65 dana godišnje potrošnje konkretne države članice. Cilj čuvanja ovih rezervi je preventiva za slučaj eventualnih poremećaja u snabdevanju energijom u slučaju poteškoća, makar i privremenih koje se odražavaju na smanjenje snabdevanja sirovom naftom i derivatima nafte uveženim iz trećih država ili u slučaju značajnog povećanja cene na međunarodnom tržištu, što sve može izazvati ozbiljne poremećaje u ekonomskim aktivnostima EU. Ova Direktiva je izmenjena Direktivom Saveta br.

⁷⁴ Nakon Rata u zalivu 1973. godine, države članice Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD su u cilju obezbeđenja sigurnosti snabdevanja sirovom naftom 1974. godine osnovale Međunarodnu agenciju za energiju (IEA). IEA je inicijalno bila posvećena obezbeđenju sigurnosti snabdevanja sirovom naftom kao i obezbeđenju usluge informativnog izvora i statističkih podataka o međunarodnom tržištu nafte i drugim oblicima energije - http://en.wikipedia.org/wiki/International_Energy_Agency.

⁷⁵ Council Directive 2006/67/EC of 24 July 2006 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products.

72/425/EEC, kojim je količina sirove nafte/derivata nafte povećana sa dotadašnjih 65 dana, na 90 dana godišnje potrošnje. EU je razvijala ovu Direktivu, menjajući je Direktivom Saveta br. 98/93/EC i Direktivom Saveta br. 2006/67/EC.

Polazeći od značaja sigurnosti snabdevanja sirovom naftom i derivatima nafte Energetske unije, Ministarski savet Energetske zajednice je u decembru 2008. godine, doneo Odluku br. 2008/03/MC-EnC o implementaciji naftnog sektora u određene odredbe UEnZ i stvaranju Naftnog foruma Energetske zajednice⁷⁶. Ovom odlukom Ministarskog saveta je tržište energije EZ prošireno i na tržište nafte i derivata nafte.

⁷⁶ *Decision No. 2008/03/MC-EnC of 11 December 2008 concerning the implementation to the oil sector of certain provisions of the Treaty and the creation of an Energy Community Oil Forum - <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/296196.PDF>*

Odluka Ministarskog saveta br. 2008/03/MC-EnC proširuje pojam «mrežne energije» iz UEnZ na naftni sektor, tj. na snabdevanje, trgovinu, proizvodnju i transport sirove nafte i derivata nafte u okviru Direktive Evropske unije br. 2006/67/EC i odgovarajućih cevovoda, skladišta, rafinerija i uvožno-izvoznih kapaciteta. Takođe, utvrđuje i organizaciju da se pored Forum za električnu energiju i Forum za prirodni gas osnuje Naftni forum, sa sedištem u Beogradu.

Na ovaj način je stvorena obaveza da se Direktiva br. 2006/67/EC implementira u pravni okvir EZ, kroz implementaciju u nacionalna zakonodavstva država članica. Ipak, u Odluci Ministarskog saveta br. 2008/03/MC-EnC nisu utvrđeni rokovi za implementaciju navedene Direktive, već je utvrđeno da će dinamika implementacije *acquis* u ovoj oblasti biti utvrđena do 30. juna, 2010. godine. U međuvremenu je doneta nova Direktiva Saveta br. 2009/119/EC⁷⁷ o utvrđivanju obaveze država članica o održavanju minimalnih rezervi sirove nafte i/ili naftnih derivata koja stavlja van snage Direktivu br. 2006/67/EC. Rok

⁷⁷ *Council Directive No. 2009/119/EC of 14 September 2009 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products.*

za implementaciju nove Direktive u državama članicama je 31. decembar, 2012. godine. U okviru tela EZ se razmatra utvrđivanje obaveze implementacije nove Direktive 2009/119/EC u pravni okvir EZ.

1. Direktiva br. 2006/67/EC

Predmet ove Direktive je sigurnost snabdevanja sirovom naftom i derivatima nafte u državama članicama EU. Ova sigurnost se ostvaruje uspostavljanjem i održavanjem minimalnih rezervi nafte i derivata nafte u visini od devedesetodnevnih prosečnih potrošnje derivata nafte u prethodnoj godini.

Direktivom je propisano da se ove rezerve obračunavaju shodno potrošnji motornih benzina, avionskih goriva, gasnih ulja, dizel goriva, kerozina i mlaznih goriva kerozinskog tipa i lož ulja⁷⁸. Takođe je propisano da se količine obaveznih rezervi mogu umanjiti za najviše 25% na račun domaće proizvodnje sirove nafte. Obavezne rezerve se mogu čuvati u sirovoj nafti i u derivatima nafte.

⁷⁸ *Član 2. stav 1. Direktive br. 2006/67/EC.*

U cilju preciznog utvrđenja obračuna obaveznih rezervi sirove nafte/derivata nafte Direktivom je propisano da se u unutrašnju potrošnju države članice ne urečunava snabdevanje brodskim gorivom morskih plovih objekata. Takođe je utvrđeno da će iz statističkog pregleda obaveznih rezervi nafte/derivata nafte biti izuzeta sopstvena sirova nafta koja još nije eksplatisana, derivati nafte namenjeni za brodske rezerve pomorskih plovih objekata, derivati nafte u direktnom tranzitu do skladišta, nafta/derivati nafte u cevovodima, cisternama i vagon cisternama, skladišnim rezervoarima i maloprodajnim objektima, nafta/derivati nafte koje drže mali potrošači, vojska i derivati nafte koje za vojsku čuvaju naftne kompanije.

Države članice treba da obezbede takve mehanizme čuvanja rezervi nafte/derivata nafte, koji će im u svakom trenutku omogućiti kontrolu nad ovim rezervama, a u slučaju poteškoća u snabdevanju i njihovo korišćenje. U svakom trenutku države članice treba da obezbede raspoloživost i dostupnost ovih rezervi.

Direktivom je utvrđen i način statističkog obračuna potrebnih količina obaveznih rezervi. Rezerve se obračunavaju na kraju svakog meseca. Količine obaveznih rezervi za jednu godinu obračunavaju se na način da se uzme potrošnja derivata nafte iz prethodne godine. Da bi se obračunala potrebna količina derivata nafte u jednoj godini podaci iz prethodne godine se skupljaju do 31. marta, iste godine, a izuzetno do kraja jula, iste godine.

U obračun rezervi mogu ući i sledeće količine rezervi nafte ili naftnih derivata: zalihe ukrcane na naftne tankere u luci u cilju iskrčavanja, kad se obave lučke formalnosti; rezerve koje se drže u iskrcajnoj luci; rezerve koje se drže u rezervoarima na ulazu ka naftovodima; rezerve koje se drže u rafinerijskim rezervoarima, izuzimajući rezerve u cevima i postrojenju za rafinerijsku preradu; rezerve koje se drže uskladištene od strane rafinerija i uvoznčkih, skladišnih ili veleprodajnih kompanija; rezerve koje se drže u skladištu po osnovu širokog spektra potrošača u skladu sa odredbama nacionalnog zakona o obavezi održavanja stalnih rezervi; kao i rezerve koje se drže na baržama i angažovanim priobalnim brodovima u transportu unutar nacionalnih granica, pod uslovom da je za nadležna tela mogu da

⁷⁹ Član 6. tačka 2. Direktive br. 2006/67/EC. proveravaju takve zalihe i da iste zalihe mogu odmah biti raspoložive⁷⁹.

Mehanizmi čuvanja obaveznih rezervi se odnose i na mogućnost da države članice čuvaju rezerve i na teritoriji drugih država članica⁸⁰ na način da zakupe rezervoare ili da zakupe rezerve u rezervoarima. Ova mogućnost će se obezbediti sporazumima između država o čuvanju obaveznih rezervi, koji će obezbediti skladištenje na principima pravičnosti, nediskriminacije i dostupnosti informacija.

⁸⁰ http://europa.eu/legislation_summaries/energy/external_dimension_enlargement/127071_en.htm

U cilju ostvarivanja kvalitetnog i sigurnog mehanizma čuvanja obaveznih rezervi, vršenja objektivnog nadzora nad ovim rezervama i njihovom statističkom obračunu, države članice mogu organizovati posebno telo koje će biti odgovorno za čuvanje ovih rezervi. Takođe postoji mogućnost da države organizuju i zajedničko telo za čuvanje ovih rezervi.

Kada se organizuje čuvanje obaveznih rezervi na teritoriji druge države, potrebno je da postoji garancija države na čijoj se teritoriji čuvaju rezerve da neće ometati transfer ovih rezervi prema državi čije su rezerve. Direktivom je propisan sadržaj sporazuma koji se odnose na čuvanje rezervi u drugim državama.⁸¹

⁸¹ Član 7. stav 2. i 3. Direktive br. 2006/67/EC.

Direktivom je takođe propisano da su države članice dužne da obezbede kontrolu i nadzor nad rezervama, kao i kaznene odredbe koje se odnose na kršenje odredbi nacionalnih propisa donetih na osnovu ove Direktive.

Kaznene odredbe treba da budu određene na način da preventivno utiču na eventualne prekršioce da se uzdrže o prekršaja.

Statistički izveštaji koji se odnose na obavezne rezerve država članica treba da se dostavljaju Komisiji i da obuhvate i jasno naznače slučaj kada se radi o čuvanju obaveznih rezervi za račun druge države članice. Ovi izveštaji treba da sadrže tačne lokacije pojedinih skladišta, za čiji račun se čuvaju i vrstu rezervi koja se čuva u konkretnom skladištu. Takođe Komisija treba da bude obavestena o zaključenju i o raskidu konkretnog sporazuma o čuvanju obaveznih rezervi za drugu državu.

Direktiva propisuje i uticaj Komisije na aktiviranje mehanizma obaveznih rezervi u slučaju eventualnih poteškoća u pogledu snabdevanja EU, odnosno pojedine države sirovom naftom/derivatima nafte. U slučaju da se radi o poremećaju širih razmera koji utiče na snabdevanje EU, Komisija će organizovati konsultacije sa državama članicama o načinu prevazilaženja nastalog poremećaja i angažovanja obaveznih rezervi u tu svrhu. U slučaju da pojedina država ima poteškoća u snabdevanju, ona ne može da koristi obavezne rezerve pre obaveštenja Komisije i konsultacija sa drugim državama članicama o načinu prevazilaženja nastalog problema. Zbog vršenja sveobuhvatnog nadzora nad rezervama Evropske zajednice, svaka država članica mora obavestiti Komisiju o bilo kakvim povlačenjima iz svojih rezervi i o komunikaciji sa drugim državama članicama. Ovo obaveštenje treba da sadrži pre svega vreme povlačenja, razloge povlačenja, mere za dopunu rezervi i procenu uspostavljanja normalnog funkcionisanja mehanizma čuvanja obaveznih rezervi.⁸² Komisija ima obavezu da o situaciji u pogledu obaveznih rezervi država članica EU obavestava Savet, a sve to u cilju ostvarivanja efikasne kontrole i nadzora nad obaveznim rezervama.⁸³

⁸² Član 10. Direktive br. 2006/67/EC.

⁸³ Član 11. Direktive br. 2006/67/EC.

2. Propisi koji će biti obavezni u budućnosti - Direktiva br. 2009/119/EC

Savet je 14. septembra, 2009. godine doneo Direktivu br. 2009/119/EC o obavezni država članica da čuvaju minimalne rezerve sirove nafte i/ili derivata nafte.

Ovom Direktivom će se zaključno sa 31. decembrom, 2012. godine, staviti van snage Direktivu br. 73/238/EEC, Direktivu 2006/67/EC i Odluka 68/416/EEC.

Direktivu br. 2009/119/EC na znatno precizniji i detaljniji način uređuje čuvanje obaveznih rezervi nafte i derivata nafte. Klasifikuje obavezne rezerve nafte i derivata nafte na interventne i specijalne rezerve i definiše komercijalne rezerve, o kojima takođe države članice moraju da vode statistiku i da informišu Komisiju.

Mehanizam čuvanja obaveznih rezervi razvija se tako što se utvrđuje lista učesnika u ovom mehanizmu. Daje se definicija i zajednički naziv Centralno skladišno telo (CST), koje države članice mogu osnovati da bude odgovorno za stvaranje, održavanje i prodaju rezervi shodno ovoj Direktivi. Pored CST utvrđen je pojam ekonomskog operatora, privrednog subjekta, a to su subjekti koji čuvaju interventne rezerve. Utvrđen je takođe i pojam Koordinacione grupe, kao savetodavnog tela kojim predsedava Komisija, koje ima zadatak da analizira situaciju u okviru EU u pogledu sigurnosti snabdevanja sirovom naftom i derivatima nafte i ostvaruje koordinaciju i implementaciju mera utvrđenih ovom Direktivom. Koordinacionu grupu čine predstavnici

⁸⁴ Član 17. Direktive br. 2009/119/EC. država članica, a mogu ga činiti i predstavnici reprezentativnih grupa u ovom sektoru⁸⁴.

Direktivom je utvrđen način proračuna interventnih rezervi i obaveze njihovog skladištenja, proračun nivoa zaliha i utvrđena je obaveza uspostavljanja Registra novodefinisanih interventnih rezervi i način izveštavanja o raspoloživosti rezervi. Posebna pažnja je posvećena statistici obaveznih rezervi i načinu obrade podataka, vodeći računa i o zaštiti pojedinaca prilikom obrade podataka. Direktivom je predviđena i saradnja sa Međunarodnom agencijom za energiju (IEA).

Ova Direktiva predviđa postojanje procedura u hitnim slučajevima i obavezu država članica da u svakom trenutku imaju plan za nepredviđene situacije, koji bi se realizovao u slučaju poremećaja glavnog snabdevanja, kao i mere za sprovođenje ovih planova.

Iako se čini da se u konkretnom slučaju radi o drugačijem pristupu čuva-

nju obaveznih rezervi nafte/derivata nafte, nova Direktiva br. 2009/119/EC zadržava osnovnu ideju ovog mehanizma, ali je značajno razrađuje i uvodi kohezivne institucionalne mere (Koordinaciona grupa) za upravljanje ovim mehanizmom sigurnosti snabdevanja. Takođe naglašava i princip solidarnosti u obezbeđenju sigurnosti snabdevanja. Ovakav pristup ukazuje na približavanje konceptualnom pristupu regulacije sektora nafte – sektoru električne energije i sektoru prirodnog gasa.

Novom Direktivom br. 2009/119/EC su takođe, kao i prethodnim predviđene odredbe o kaznama koje treba da se primene na lica koja krše nacionalne propise kojima se implementiraju ciljevi ove Direktive. Kazne moraju da budu efikasne, srazmerne i odgovarajuće, a države članice će obavestiti Komisiju o utvrđenim kaznama do 31. decembra, 2012. godine.

4.4 Energetska efikasnost

Osnovna ideja koncepta energetske efikasnosti je korišćenje manje energije za istu jedinicu društvenog bruto proizvoda, uz održivost kvaliteta proizvoda. Smanjenje korišćenja energije i eliminisanje zagađenja životne sredine koje je posledica energetske transformacije spadaju u glavni ciljeve energetske politike i većine drugih politika EU. EU pomaže implementaciju energetske efikasnosti na način da se obezbedi konkurentnost, sigurnost snabdevanja i preuzima obaveze predviđene Kjoto protokolom. Određeni potencijal za smanjenje potrošnje je nesumnjivo prisutan, posebno u energetske intenzivnim sektorima kao što su zgrade, proizvodnja, konverzija energije i transport. Krajem 2006. godine, Evropska unija je kao strateški cilj energetske politike predvidela smanjenje ukupne potrošnje primarne energije do 20% do 2020. godine. Evropska unija je donela nekoliko političkih dokumenata: Energetska efikasnost – ostvarenje cilja od 20%⁸⁵, Akcioni plan za energetske efikasnost⁸⁶, Zelena knjiga o energetskej

⁸⁵ Communication from the Commission of 13 November 2008 - Energy efficiency: delivering the 20% target [COM (2008) 772 - Not published in the Official Journal].

⁸⁶ Communication from the Commission of 19 October 2006 entitled: Action Plan for Energy Efficiency: Realising the Potential [COM (2006) 545 - Not published in the Official Journal].

⁸⁷ *Commission Green Paper, 22 June 2005, „Energy Efficiency - or Doing More With Less” [COM (2005) 265 final - not published in the Official Journal].*

⁸⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/energy/energy_efficiency/index_en.htm

⁸⁹ *Potrebe i mogućnosti poboljšanja energetske efikasnosti u Srbiji prevazilaze mere koje mogu proizići iz propisa obuhvaćenim UEnZ. Imajući u vidu veliku razliku u energetske efikasnosti između Srbije i većine država članica EU, uoštava se potrebe primene vrlo jednostavnih mera koje su u državama Zapadne Evrope primenjivane pre nastanka Evropske zajednice.*

efikasnosti⁸⁷. U tom cilju su sprovedene aktivnosti ka stvaranju standarda minimuma energetske efikasnosti i pravila o obeležavanju efikasnosti proizvoda, usluga i infrastrukture.⁸⁸

Osnovna ideja koncepta energetske efikasnosti je korišćenje manje energije za istu jedinicu društvenog bruto proizvoda uz održivost kvaliteta proizvoda. UEnZ je postavio osnove za usvajanje mera koje se odnose na razvoj energetske efikasnosti⁸⁹. U tom cilju je Ministarski savet na sednici od 18. decembra, 2007. godine, doneo odluku o imenovanju članova Grupe za energetske efikasnosti.

Države Zapadnog Balkana imaju relativno visoku energetske intenzivnost: stepen intenzivnosti je oko 2,5 puta veći nego što je to prosek za evropske države koje su članice OECD. Uzroci ovakve energetske intenzivnosti su zasterela energetska infrastruktura, veliki gubitci energije prilikom transformacije energije, prenoša, transporta i distribucije, kao i neefikasan sektor krajnje potrošnje. Najniži stepen energetske efikasnosti imaju područje bivše Srbije i Crne Gore, a najviši stepen beleži Hrvatska.

U cilju unapređenja energetske efikasnosti svojih članica, Ministarski savet je 18. decembra, 2009. godine doneo Odluku br. D/2009/05/MC-EnC⁹⁰, o paketu *acquis* Evropske unije koji treba da bude implementiran. Ovaj paket obuhvata tri Direktive Evropske unije u oblasti efikasnosti energetske usluga, energetske performansi zgrada i obeležavanju efikasnosti. Ove Direktive su:

⁹⁰ *Decision of the Ministerial Council of the Energy Community D/2009/05/MC-EnC of 18 December 2009 on the implementation of certain Directives on Energy Efficiency.*

⁹¹ *Directive No. 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on energy end-use efficiency and energy services and repealing Council Directive 93/76/EEC.*

■ Direktiva br. 2006/32/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 5. aprila, 2006. godine, o energetske efikasnosti kod krajnje potrošnje i energetske usluga, koja menja Direktiva Saveta br. 93/76/EEC,⁹¹

■ Direktiva br. 2002/91/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 16. decembra, 2002. godine, o energetske performansi zgrada,⁹²

■ Direktiva Saveta br. 92/75/EEC od 22. septembra, 2002. godine, o pokazateljima na koje se ukazuje obeležavanjem (labelling) i standardnim informacijama o proizvodu koji se odnose na potrošnju energije i drugih resursa primenom aparata u domaćinstvu⁹³.

Ministarski savet je utvrdio da rokovi za implementaciju ovih propisa počinju 31. decembra, 2011. godine, a završavaju se 1. januara, 2017. godine.

Ministarski savet je Odlukom br. D/2009/05/MC-EnC od 18. decembra, 2009. godine, utvrdio da za svrhu implementacije ovih Direktiva unutar EZ, pojedini pojmovi iz navedenih Direktiva imaju sledeća značenja: Komisije bi se čitala kao Sekretarijat, Evropski parlament i Savet bi se čitali kao Ministarski savet, a države članice EU bi se čitale kao Ugovorne strane EZ.

⁹² *Directive No. 2002/91/EC Of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the energy performance of buildings.*

⁹³ *Council Directive No. 92/75/EEC of 22 September 1992 on the indication by labelling and standard product information of the consumption of energy and other resources by household appliances.*

1. Direktiva br. 2006/32/EC

Namena Direktive Evropskog parlamenta i Saveta br. 2006/32/EC od 5. aprila, 2006. godine, o energetske efikasnosti kod krajnje potrošnje i energetske usluga, koje menja Direktiva Saveta br. 93/76/EEC je da podrži efektivna poboljšanja energetske efikasnosti kod finalne potrošnje u državama.

Direktivom se definišu neophodni ciljni indikatori energetske efikasnosti, kao i mehanizmi inicijative i institucionalni finansijski (fiskalni) i pravni okvir da se uklone postojeća ograničenja i nesavršenosti za poboljšanje energetske efikasnosti. Takođe se definiše formiranje preduslova za razvoj tržišta energetske usluga i drugih poboljšanja energetske efikasnosti.

Ovu Direktivu treba da primenjuju krajnji potrošači i isporučioци energetske usluga, distributeri energije, operatori distributivnog sistema, prodavci energije i isporučioци usluga u vezi sa poboljšanjem energetske efikasnosti, a u određenoj meri i vojne organizacije.

Opšti cilj Direktive je ušteda energije od 9% u toku devet godina od njegovog donošenja. Ovaj cilj treba da bude ostvaren primenom mera energetske efikasnosti i razvojem energetske usluga. Države članice su obavezane da naprave akcione planove za energetske efikasnost u koje treba da uključe praktične programe i mere. Isto tako države treba da poverе koordinaciju ovih programa odgovarajućoj upravi ili agenciji.

Direktivom je propisano da države članice treba da obezbede da javni sektor služi kao primer primene mera energetske efikasnosti shodno ovoj Direktivi. Takođe je propisana obaveza obaveštavanja Komisije o metodama za kalkulaciju merenja štednje energije shodno ovoj Direktivi i o donetim Akcionim planovima energetske efikasnosti za propisane periode.

Direktiva ima četiri aneksa. Aneks I propisuje metodologiju za kalkulaciju nacionalno prepoznatljivog cilja za uštedu energije. Aneks II propisuje Energetski sadržaj izabranih goriva za krajnju potrošnju – tabela konverzije⁹⁴. Aneks III propisuje Indikativnu listu primera za mere poboljšanja energetske efikasnosti. Aneks IV propisuje Opšti okvir za merenje i verifikaciju ušteda energije.

⁹⁴ U Aneksu II je su propisane vrednosti različitih goriva u zavisnosti od vrste energije koja će se od njih proizvesti.

Kao što je ranije navedeno, Ministarski savet je Odlukom br. D/2009/05/MC-EnC od 18. decembra, 2009. godine, u cilju primene ove Direktive u okviru Energetske zajednice, definisao način tumačenja ove Direktive u cilju njene bolje implementacije. Rokovi za postupanje prema odredbama ove Direktive, počinju 31. decembra, 2009. godine, a poslednji je «do 1. januara, 2017. godine».

2. Direktiva br. 2002/91/EC

Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta br. 2002/91/EC od 16. decembra, 2002. godine, o energetskim performansama zgrada ima za cilj da pro-

moviše poboljšanje energetske performansi zgrada na teritoriji Evropske unije, uzimajući u obzir klimatske i lokalne uslove, kao i potrebe unutašnje klime i troškovnu efikasnost.

U cilju promocije poboljšanja energetske performansi zgrada ovu Direktivu utvrđuje: opšti okvir za metod proračunavanja integrisane energetske performanse objekata; primenu minimalnih zahteva za energetske performansi novih objekata; primenu minimalnih zahteva za energetske performansi velikih postojećih objekata koji su predmet značajne rekonstrukcije; izdavanje energetske sertifikata za zgrade; redovnu kontrolu kotlova i sistema klimatizacije u zgradama kao i kontrolu toplotnih instalacija sa kotlovima starijim od 15 godina.

Ova Direktiva ima jedan Aneks: Opšti okvir za kalkulaciju energetske performansi zgrada.

Ministarski savet je Odlukom br. D/2009/05/MC-EnC od 18. septembra, 2009. godine u cilju primene ove Direktive u okviru Energetske zajednice definisao pravac tumačenja ove Direktive u cilju njene bolje implementacije. Rok za punu implementaciju ove Direktive je 31. decembar, 2011. godine.

3. Direktiva Saveta br. 92/75/EEC

Direktiva Saveta br. 92/75/EEC od 22. septembra, 2002. godine o pokazateljima na koje se ukazuje obeležavanjem i standardnim informacijama o proizvodu koji se odnosu na potrošnju energije i drugih resursa primenom aparata u domaćinstvu, ima namenu da omogući usaglašavanje nacionalnih mera za objavljivanje informacija o potrošnji energije i drugih značajnih resursa, kao i drugih informacija koje se tiču određenih vrsta kućnih aparata unutar EU. Cilj ove Direktive je da se omogući potrošačima da izaberu aparate više energetske efikasnosti. Ovaj cilj ostvaruje se posebno primenom odgovarajućeg obeležavanja i dostupnošću informacija o proizvodu.

Direktiva se primenjuje na određene tipove aparata u domaćinstvu, čak i kada su ti aparati namenjeni korišćenju van domaćinstva. Ovi aparati

u domaćinstvu su: frižideri, zamrzivači i njihove kombinacije; mašine za pranje i sušenje odnosno njihove kombinacije; mašine za pranje sudova; rerne; grejači vode i uređaji za skladištenje tople vode; izvori osvetljenja; uređaji za klimatizaciju. Ostali tipovi aparata u domaćinstvu mogu biti uključeni u predmet ove Direktive, ukoliko se kod njih može ostvariti značajna ušteda energije.

Ova Direktiva je izmenjena Uredbom (EC) br. 1882/2003 Evropskog parlamenta i Saveta Uredbom (EC) br. 1137/2008 Evropskog Parlamenta i Saveta.

U cilju preciziranja odredbi ove Direktive, EU je donela posebne Direktive koja se odnose na obeležavanje (labelling) stepena energetske efikasnosti aparata u domaćinstvu, kao što su:

⁹⁵ Commission Directive No. 94/2/EC of 21 January 1994 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric refrigerators, freezers and their combinations, as amended by Commission Directive No. 2003/66/EC.

⁹⁶ Commission Directive No. 95/12/EC of 23 May 1995 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household washing machines, as amended by Commission Directive No. 96/89/EC.

⁹⁷ Directive No. 95/13/EC of 23 May 1995 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric tumble driers.

⁹⁸ Directive No. 96/60/EC of 19 September 1996 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household dishwasher.

- Direktiva Komisije br. 94/2/EC od 21. januara, 1994. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja frižidera, zamrzivača i njihovih kombinacija, koja je izmenjena Direktivom Komisije br. 2003/66/EC⁹⁵;
- Direktiva Komisije br. 95/12/EC od 23. maja, 1995. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja mašina za pranje u domaćinstvu, koja je izmenjena Direktivom Komisije br. 96/89/EC;⁹⁶
- Direktiva Komisije br. 95/13/EC od 23. maja, 1995. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja električnih sušača za domaćinstvu;⁹⁷
- Direktiva Komisije br. 96/60/EC od 19. septembra, 1996. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja kombinovanih aparata za pranje i sušenje u domaćinstvu;⁹⁸

- Direktiva Komisije br. 97/17/EC od 16. aprila, 1997. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja mašina za pranje sudova u domaćinstvu, koja je izmenjena Direktivom Komisije br. 1999/9/EC;⁹⁹

⁹⁹ Directive No. 97/17/EC of 16 April 1997 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household dishwashers, as amended by Commission Directive No. 1999/9/EC.

- Direktiva Komisije br. 98/11/EC od 27. januara, 1998. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja izvora osvetljenja za domaćinstvu;¹⁰⁰

¹⁰⁰ Commission Directive No. 98/11/EC of 27 January 1998 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household lamps.

- Direktiva Komisije br. 2002/31/EC od 22. marta, 2002. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja aparata za klimatizaciju domaćinstva;¹⁰¹

¹⁰¹ Commission Directive No. 2002/31/EC of 22 March 2002 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household air-conditioners.

- Komisije br. 2002/40/EC od 8. maja, 2002. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja električnih rerne za domaćinstva¹⁰².

¹⁰² COMMISSION DIRECTIVE No. 2002/40/EC of 8 May 2002 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric ovens.

Ministarski savet je Odlukom br. D/2009/05/MC-EnC od 18. septembra, 2009. godine, utvrdio da je osnovni rok za implementaciju ove Direktive i Direktiva kojima se uređuje energetske obeležavanje aparata za domaćinstvo za koje je propisano 31. decembar, 2011. godine. Takođe je utvrđeno da će mašine za pranje, električni sušači, kombinovane mašine za pranje i sušenje, mašine za pranje sudova, aparati za osvetljenje, aparati za klimatizaciju i električne rerne za domaćinstva, ako nisu propisno obeleženi, moći plasirati na tržištu najkasnije do 31. juna, 2012. godine.

4. Propisi koji će biti obavezni u budućnosti

- Direktiva Evropskog Prlamenta i Saveta br. 2004/8/EC

Spregnuta proizvodnja (kogeneracija) električne i toplotne energije je poseban slučaj energetske konverzije goriva – energenta u korisne vidove energije kod koga se ostvaruje visoka ukupna efikasnost.

Direktiva 2004/8/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 11. februara, 2004. godine, o promociji kogeneracije bazirane na potražnji korisne toplote je razvoj Direktive 92/42/EEC iz 1992. godine.

Ovom Direktivom postavlja se donja granica efikasnosti energetskog objekta koji se može smatrati objektom u kome se obavlja spregnuta proizvodnja toplotne i električne energije. Isto tako, uspostavlja se mehanizmi kontrole porekla proizvedene električne energije i upravljanja nacionalnim potencijalnom za spregnutu proizvodnju električne i toplotne energije. Direktivom se preporučuje režim priključenja takvog objekta na električnu mrežu, režim prioriteta za tako proizvedenu električnu energiju i odgovarajući sistem izveštavanja.

4.5 Obnovljivi izvori

Oblast obnovljivih izvora energije sa porastom potrošnje energije, u uslovima energetske zavisnosti EU od uvozne energije, kao i u uslovima rasta korišćenja neobnovljivih izvora energije kao što su fosilna goriva (ugalj i ugljovodonici: sirova nafte i njeni derivata, prirodni gas) – dobija sve viša na značaju zbog svojih osobina obnovljivosti i znatno manjeg štetnog uticaja na životnu sredinu.

Obnovljivi izvori energije – energija vetra, solarna energija (toplotna i fotona-ponska), energija iz hidro-elektrana, energija plime i oseke, geotermalna energija i biomasa su suštinske alternative za fosilna goriva. Upotreba ovih izvora pomaže ne samo da se smanje emisije štetnih gasova iz proizvodnje i korišćenja električne energije već i da smanji zavisnost EU od uvoza fosilnih goriva (posebno nafte i gasa). Radi realizacije ambicioznog cilja od 20% učešća obnovljivih izvora energije u energetsom miksu u celini, EU planira da pojača napore u sektor elektroenergetike, grejanja i hlađenja i biogoriva. U transportu, gde je uglavnom velika zavisnost u nafti, Komisija teži da poveća sadašnjih 5,75% učešća biogoriva u ukupnoj potrošnji govira do 2010. godina na 10% učešća do 2020. godine.¹⁰³

¹⁰³ http://ec.europa.eu/energy/renewables/index_en.htm

Značaj obnovljivih izvora energije za EU se ogleda u činjenici da je još

1997. godine Komisija izdala Belu knjigu o obnovljivim izvorima energije¹⁰⁴. Ovaj politički dokument je propisao da je cilj EU da do 2010. godine, u proizvodnji električne energije učestvuju obnovljivi izvori sa 12%. U definiciju obnovljivih izvora energije ušla su sva goriva koja nisu fosilnog porekla i to: vetar, sunce, geotermalni izvori, talasi, plima i oseka, hidroenergija, biomasa, deponijski gas, gas iz tretmana otpadnih voda i bio gas.

¹⁰⁴ *Communication from the Commission Energy for the future: RENEWABLE SOURCES OF ENERGY, White Paper for a Community Strategy and Action Plan, COM(97)599 final (26/11/1997) - http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com97_599_en.pdf*

Povezanost korišćenja obnovljivih izvora energije sa zaštitom životne sredine, ogleda se pre svega kroz borbu protiv klimatskih promena i efekta staklene bašte. Povećanje obnovljive energije, smanjuje korišćenje fosilnih goriva i time utiče na očuvanje životne sredine.

U glavi V UEnZ koja nosi naziv «Acquis o obnovljivim izvorima energije» navedeni su propisi EU koji su obavezni za primenu u Ugovornim stranama. Svaka Ugovorna strana je dužna da u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu UEnZ¹⁰⁵ dostave Komisiji plan za implementaciju ovih propisa, koje konačno usvaja Ministarski savet. UEnZ se pozvao na sledeće Direktive:

- Direktiva br. 2001/77/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 27. septembra, 2002 godine, o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora energije na unutrašnjem tržištu električne energije¹⁰⁶ i
- Direktiva br. 2003/30/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 8. maja, 2003. godine, za promociju upotrebe biogoriva ili drugog goriva proizvedenog iz obnovljivih izvora za transport¹⁰⁷.

¹⁰⁵ *Ovaj rok je istekao 1. jula 2007. godine, što su one i učinile.*

¹⁰⁶ *Directive No. 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the promotion of electricity produced from renewable energy sources in the internal electricity market.*

¹⁰⁷ *Directive No. 2003/30/EC of the European Parliament and of the Council of 8 May 2003 on the promotion of the use of biofuels or other renewable fuels for transport.*

Prateći aktivnosti Evropske komisije na razvoju propisa u oblasti obnovljive energije, a na osnovu sugestije Evropske komisije Ministarski savet je na svojoj sednici od 11. decembra, doneo odluku da sledi ovaj predlog Evropske komisije da pokrene studiju o mogućoj integraciji buduće Direktive

Evropske unije o obnovljivim izvorima energije u UEnZ. Ministarski savet se takođe saglasio da uspostavi radnu grupu za obnovljivu energiju u 2009. godini.^{108, 109}

U toku 2009. godine, EU je donela novi propis koji menja i delimično stavlja van snage ova dva propisa. To je Direktiva br. 2009/28/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine, o promociji upotrebe energije iz obnovljivih izvora i izmeni i delimičnom stavljanju van snage Direktive br. 2001/77/EC i Direktive br. 2003/30/EC¹¹⁰. U cilju implementacije ove Direktive Komisija je 30. juna, 2009.godine, donela Odluku kojom je propisan model za nacionalne Akcione planove za obnovljivu energiju.¹¹¹

¹⁰⁸ http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/RENEWABLES

¹⁰⁹ Tačka 5. Zaključaka sa sastanka Ministarskog saveta održanog u Tirani 11. decembra, 2008. godine (ENERGY COMMUNITY MINISTERIAL COUNCIL, MEETING CONCLUSIONS, Tirana, 11 December 2008).

¹¹⁰ Directive No. 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives No. 2001/77/EC and No. 2003/30/EC.

¹¹¹ Commission Decision of 30 June 2009 establishing a template for National Renewable Energy Action Plans under Directive No. 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council (zaveden pod brojem za dokumenta C(2009) 5174).

¹¹² Član 1. Direktive br. 2001/77/EC.

1. Direktiva br. 2001/77/EC

Direktiva br. 2001/77/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 27. septembra, 2002. godine, o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora energije na unutrašnjem tržištu električne energije promovise se povećanje doprinosa obnovljivih izvora energije u proizvodnji električne energije na unutrašnjem tržištu električne energije u cilju stvaranja osnove za budući okvir EU.¹¹²

Ova Direktiva polazi o politike objavljene u Be-loj knjizi o obnovljivim izvorima energije u cilju da obezbedi diversifikaciju energetskih izvora, zaštitu životne sredine i socijalno-ekonomsku koheziju.

Ostvarivanje povećanja korišćenja obnovljivih izvora energije u proizvodnji električne energije države članice treba da obezbede na način da definišu nacionalne pokazatelje korišćenja obnovljive energije, kao i da postave procenite prelaska na ovu energiju u budućih deset godina. U utvrđiva-

nju ovih ciljeva države članice treba da uzmu u obzir referentne vrednosti utvrđene u aneksu ove Direktive.

Kontrola ostvarivanja ciljeva povećanja korišćenja obnovljive energije treba da bude ostvarena u okviru same države, kroz objavljivanje obaveze povećanja korišćenja obnovljive energije u ukupnoj potrošnji energije, pokazatelja korišćenja ove energije i referentnih vrednosti – što sve treba da obuhvate nacionalni Akcioni planovi, praćenje ostvarivanja ovih ciljeva na nacionalnom nivou, i obaveštavanje Komisije o ciljevima i o ostvarivanju istih.

Kako bi se vršila promocija korišćenja obnovljivih izvora energije, države članice treba da obaveste Komisiju o mehanizmima za direktne ili indirektno podsticaje i njihovim efektima. Države članice takođe treba da utvrde način kako da obezbede kontrolu porekla električne energije – u smislu da je utvrđeno da je poreklo određene električne energije iz obnovljivih izvora. Kontrola porekla električne energije ostvaruje se izdavanjem garancije o poreklu, koje bi izdavala ovlašćena tela.

Ovom Direktivom je takođe predviđena obaveza operatora mreža (za prenos i distribuciju) električne energije da garantuju pristup ovim mrežama licu koje vrši «prevoz» energije iz obnovljivih izvora. Operatori treba da daju prvenstvo «prevozu» obnovljive energije, a takođe da daju prvenstvo prilikom upravljanja mrežom proizvodnim kapacitetima koji proizvode obnovljivu energiju.

2. Direktiva br. 2003/30/EC

Direktiva br. 2003/30/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 8. maja, 2003. godine, za promociju upotrebe biogoriva ili drugog goriva proizvedenog iz obnovljivih izvora za transport ima za cilj promociju upotrebe biogoriva ili drugih obnovljivih goriva u cilju zamene dizela ili benzina kao goriva u transportu u svakoj državi članici, u svetlu ciljeva kao što je ostvarivanje obaveza iz politike klimatskih promena, i sigurnosti snabdevanja energijom koje je «environmentaly friendly»¹¹³, i promociji obnovljivih izvora energije.¹¹⁴

¹¹³ „environmentaly friendly” – engl. prijateljski naklonjeno životnoj sredini, ne šteti životnoj sredini.

¹¹⁴ Član 1. Direktive br. 2003/30/EC.

Ova Direktiva u svojim ciljevima polazi od Bele knjige »Evropska transportna politika za 2010 godinu: vreme za odluku« od septembra, 2001. godine¹¹⁵, u kojoj je navedeno da se očekuje da će emisije CO₂ od transporta porasti za 50% između 1990 i 2010. Glavni zagađivač je drumski transport koji učestvuje sa 84% u emisijama CO₂ proizašlim iz transporta. Sa ekološke tačke gledišta, Bela knjiga zbog toga poziva da se zavisnost od nafte (oko 98%) u sektoru transporta smanji upotrebom alternativnih goriva, kao što su biogoriva.¹¹⁶ Takođe je ukazano da korišćenje tečnog naftnog gasa (LPG) i komprimovanog prirodnog gasa (CNG) u transportnom sektoru predstavlja mogućnost, kojom bi EU mogla da smanji zavisnost od uvežene energije i uticaj tržišta goriva za transport, kao i sigurnost snabdevanja energijom na srednjoročnom i dugoročnom planu.¹¹⁷

¹¹⁵ White Paper „European transport policy for 2010: time to decide” - http://ec.europa.eu/transport/strategies/doc/2001_white_paper/lb_texte_complet_en.pdf

¹¹⁶ Tačka 6. Preambule Direktive br. 2003/30/EC.

¹¹⁷ Tačka 7. Preambule Direktive br. 2003/30/EC.

Slično kao i u Direktivi br. 2001/77/EC, i prilikom primene Direktive br. 2003/30/EC države članice treba da utvrde mere za povećanje učešća biogoriva u ukupnoj potrošnji goriva, posebno u sektoru transporta, kao i da kontrolišu izvršavanje ovih mera. One su dužne da o merama i njihovoj primeni obaveštavaju Komisiju.

Države su upućene da u svojim izveštajima Komisiji, obrade i meru o korišćenju nacionalnih izvora za proizvodnju biogoriva, o troškovnim efektima mera koje se preduzimaju za promociju biogoriva, kao i o efektima smanjenja korišćenja fosilnih goriva na životnu sredinu.

3. Direktiva br. 2009/28/EC

Direktiva br. 2009/28/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine, o promociji upotrebe energije iz obnovljivih izvora i izmeni i delimičnom stavljanju van snage Direktive br. 2001/77/EC i Direktiva br. 2003/30/EC uspostavlja zajednički okvir za promociju energije proizvedene iz obnovljivih izvora. Ova Direktiva postavlja obavezne nacionalne ciljeve za opšte učešće energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji

energije i učešću energije iz obnovljivih izvora u transportu. Ono postavlja pravila koja se odnose na statističke transfere između država članica, zajedničke projekte između država članica i sa trećim državama, garancije o poreklu, administrativne procedure, informacije o prevozu i pristupu elektroenergetskim mrežama za energiju iz obnovljivih izvora. Takođe postavlja održive kriterijume za biogoriva i biotečna-goriva.¹¹⁸

Ova Direktiva je mnogo detaljnije i obuhvatnije od Direktive br. 2001/77/EC i Direktive br. 2003/30/EC, koje menja i delimično stavlja van snage, što ukazuje na povećanje značaja korišćenja obnovljivih izvora energije i povećanje ozbiljnosti kojom se prilazi ovog temi u Evropskoj uniji.

U decembru 2008. godine, Evropski parlament je usvojio Paket o klimatskim promenama, čiji cilj jeste da se do 2020. godine, ostvari 20% smanjenje emisije gasova staklene bašte, 20% poboljšanje energetske efikasnosti i 20% učešće obnovljive energije u energetsom miksu EU. Direktiva br. 2009/28/EC preuzima ciljeve ovog programa u pogledu korišćenja obnovljivih izvora. Takođe predviđa da se potrošnja biogoriva, električne energije i vodonika iz obnovljivih izvora poveća na 10% unutar sektora transporta EU do 2020. godine.

Ova Direktiva utvrđuje zajedničke ciljeve nacionalnih planova država članica u cilju ostvarivanja povećanja korišćenje bioenergije, ali ono svojom regulacijom prevazilazi granice EU i reguliše odnose sa trećim zemljama, posebno sa Energetskom zajednicom, pozivajući se na mogućnost da se mere za saradnju između država članica utvrđene ovom Direktivom budu primenjene i na EZ. U članu 9. ove Direktive je ukazano na kooperaciju između država EU i EZ. Na ovaj način bi se ostvarile zajedničke koristi za države članice Evropske unije i za Ugovorne strane Energetske zajednice.¹¹⁹

Ovom Direktivom je utvrđeno da će države članice podržati relevantna tela EZ da preduzmu, u saglasnosti sa odredbama UEnZ, mere koje su neophodne da Ugovorne strane UEnZ primene odredbe o saradnji utvrđene ovom Direktivom.¹²⁰

¹¹⁹ http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/RENEWABLES/Acquis

¹²⁰ Član 9. tačka 8. Direktive br. 2009/98/EC.

Države članice EU će usvojiti objaviti i uputiti Komisiji njihove Nacionalne akcijske planove. U skladu sa predmetom ove Direktive, planovi moraju osigurati da procedure odobravanja, sertifikacije i licenciranja budu pojednostavljeni i da uklone barijere u razvoju tržišta obnovljivih izvora energije.

Direktiva br. 2009/98/EC će zameniti Direktivu br. 2001/77/EC i br. 2003/30/EC u primeni od 1. januara, 2012. godine. Ona ima sedam Aneksa.

4. Odluka Komisije

Odluka Komisije od 30. juna, 2009. godine, o utvrđivanju modela za Nacionalni akcijski plan za obnovljivu energiju iz Direktive br. 2009/98/EC Evropskog parlamenta i Saveta, utvrđuje, kako i sam naslov kaže, model za Nacionalni akcijski član za obnovljivu energiju, shodno članu 4. tačka 1) Direktive br. 2009/98/EC.

Ova Odluka stvara pravni okvir za Nacionalne akcijske planove za obnovljivu energiju država članica, koji je veoma detaljan i koji je dat u Aneksu ove Odluke.

4.6 Sigurnost snabdevanja

Pored okolnosti koje su već navedene u vezi sigurnosti snabdevanja, ovde treba ukazati na postojanje kompleksnog seta pokazatelja koje Evropska komisija koristi za analizu sigurnosti snabdevanja u pojedinoj zemlji. Ovi pokazatelji uzimaju u obzir kako raspoloživu infrastrukturu tako i postojeće ugovorne obaveze. U ovom kontekstu mogu se analizirati i dugoročni ugovori sa državama ne-članicama EU koji imaju ili mogu imati uticaj na sigurnost snabdevanja i jedinstveno energetske tržište koje je sa tim u vezi.

Opšte je nastojanje da se značaj dugoročnih ugovora o snabdevanju energentima (gas, nafta, ugalj) svede u okvire koji su prihvatljivi sa stanovišta razvoja konkurentnog energetske tržišta EU. Prilikom izgradnje nove energetske infrastrukture podrazumeva se da javna infrastruktura (energetske mreže, prirodni monopoli) omogućava slobodan pristup tre-

će strane, kako je ranije navedenim pravnim aktima definisano. Ukoliko postoji ili se očekuje ograničenje (bilo ugovorno ili implicitno posredstvom dugoročnog ugovora o isporuci energije) «prava pristupa treće» strane ono se, uz saglasnost Evropske komisije, minimizira po vremenu i obimu, tako da se smanji uticaj takvog ograničenja na funkcionisanje jedinstvenog energetske tržišta EU. Ovaj aspekt ima značaj za države koje nameravaju da pristupe EU, a imaju ili planiraju na svojoj teritoriji infrastrukturu kod koje je ograničeno pravo pristupa treće strane. Znači, energetska politika EU dovodi u vezu razvoj energetske tržišta i sigurnost snabdevanja.

5. Oblasti koje su povezane sa oblastima energetike

5.1 Zaštita životne sredine

Razvoj čistog, efikasnog i sigurnog snabdevanja energijom, promocija načina korišćenja energije koja manje zagađuje životnu sredinu, upravljanje prirodnim resursima i stvaranje industrije, usluga i društva koje manje utiče na životnu sredinu - sve su to važne investicije u Evropsku budućnost.¹²¹ Pošto zagađenje životne sredine ne poznaje granice, borba za zaštitu i očuvanje i održanje životne sredine jeste borba za ceo kontinent, ali i za celu planetu. Evropska budućnost nije samo budućnost Evropske unije, već je to budućnost cele Evrope, čiji deo čini i Energetska zajednica.

Potvrđujući navedeno, UEnZ je utvrđeno načelo koje se odnosi na životnu sredinu: Zadatak Energetske zajednice je da uredi odnose između Strana i da stvori pravni i ekonomski okvir u pogledu mrežne energije, da bi se unapredilo stanje životne sredine u pogledu mrežne Energije i sa njom povezanom energetsom efikasnošću, podsticalo korišćenje obnovljivih izvora energije.¹²²

¹²¹ <http://ec.europa.eu/research/eesd/leaflets/en/intro02.html>

¹²² UEnC, član 2. stav 1. tačka d).

U cilju očuvanja i zaštite i unapređenja životne sredine, neophodno je da se životna sredina bolje razume, pogotovo način na koji ona utiče na društvo. Istovremeno, nužno je razmotriti kako ova nova saznanja mogu biti primenjena, ali i šta je potrebno za razvoj novih alata i tehnologija. Zbog toga je unutar Evropske unije razvijena politika zaštite životne sredine i održivog razvoja, koja prožima sve politike EU. Ključni elementi te politike su prevencija, da zagađivač plaća, potom uticaj na smanjenje izvora ekološke štete i konačno podela odgovornosti.¹²³

U okviru političkih dokumenata EU koji se odnose na životnu sredinu potrebno je ukazati na Program energija, životnu sredinu i održivi razvoj (EESD)¹²⁴. Ovaj program prikazuje način na koji se stvara jedinstvena integrisana platforma za stimulisanje energetske istraživanja koja stimuliše panevropski pristup u oblastima koje su «susedne» za životnu sredinu.

¹²³ http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Environment

¹²⁴ <http://ec.europa.eu/research/eesd/leaflets/en/intro02.html>

EU je donela je veliki broj propisa o zaštiti životne sredine i prevenciji uticaja zagađenja na životnu sredinu i informisanje javnosti o stanju životne sredine. Ovi propisi se stalno razvijaju, a obim tema se stalno širi. Energetika (proizvodnja energije, prerada i potrošnja energije) je najveći zagađivač životne sredine. Kako potrošnja energije raste tako se razvijaju propisi koji povezuju uticaj razvoja energetike i zaštitu životne sredine i razvoj sa time povezanih oblasti energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije. UEnZ je obuhvatio sve ove oblasti.

Ugovorne strane UEnZ su se obavezale da će preduzeti izvršenje odredbi ovog Ugovora koji se odnosi na primenu dela propisa Evropske unije, koji se odnose na životnu sredinu. Ovo uključuje studije uticaja na životnu sredinu, smanjenje sadržaja sumpora koji sadrže tečna goriva, ograničenje emisija iz velikih termoelektrana, zaštitu divljih ptica, integrisanu prevenciju i kontrolu zagađenja i primenu Kjoto Protokola. Pored navedenog, UEnZ je predviđeno da Ministarski savet može doneti odluke o proširenju broja propisa koji će biti obavezni za Energetsku zajednicu. Takođe je propisano da će Ugovorne strane primeniti i izmene *acquis* koji je već obavezni shodno tekstu samog UEnZ, ali nakon što Ministarski savet donese odluku o ovoj obavezi.

Studijama, koje su imale za predmet oblast energetike u Ugovornim stranama EZ utvrđeno je da u ovim državama postoji značajan uticaj na korišćenje energije na životnu sredinu. Utvrđeno je da su razlozi za navedenu činjenicu sledeći: ceo region ima veoma veliku emisiju gasova staklene bašte zbog velike potrošnje lignita; zagađenje od spaljivanja goriva (tj. zagađenje životnog prostora u zgradama i lokalno zagađenje iz neefikasnog i neadekvatnog korišćenja grejnih tela), gubitak šuma i degradiranje zemljišta (zbog povećanog korišćenja drveta kao goriva). Statistička istraživanja iz 2005. godine, pokazuju veoma visok stepen zagađenja životne sredine koji je u regionu Zapadnog Balkana zabrinjavajuće najveći u Srbiji, odnosno preko dva puta je veći od sledećeg, koji beleži Hrvatska.¹²⁵

¹²⁵ http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Environment/Indicators-Energy-in-the-Western-Balkans-study, „current patterns of energy use in the Western Balkans lead to significant impacts on the environment”, IEA, UNDP, 2008

UEnZ je utvrđeno da ugovorne strane treba da nastoje da primene Direktivu Saveta br. 96/61/EC od 24. septembra, 1996. godine koja se odnosi na sveobuhvatno sprečavanje i kontrolu zagađenja¹²⁶, uzimajući u obzir značaj ove Direktive. S obzirom da u vreme pregovaranja, ali i stupanja na snagu nisu sve Ugovorne strane pristupile Kjoto protokolu, u UEnZ je podvučen značaj ovog dokumenta i Ugovorne strane su se obavezale da će nastojati da mu pristupe. Ugovorne strane koje u vreme stupanja na snagu nisu pristupile Kjoto protokolu bile su Bosna i Hercegovina i Srbija, i to su naknadno učinile.

¹²⁶ Council Directive 96/61/EC of 24 September 1996 concerning integrated pollution prevention and control.

UEnZ propisano da Ugovorne strane treba da primene sledeće *acquis* Evropske unije iz oblasti zaštite životne sredine:

- Direktiva Saveta br. 85/337/EEC od 27. juna, 1985. godine, o proceni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu, izmenjeno i dopunjeno Direktivom Saveta br. 97/11/EC od 3. marta, 1997. godine i Direktivom br. 2003/35/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. maja, 2003. godine;¹²⁷

¹²⁷ Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment, as amended by Council Directive 97/11/EC of 3 March 1997 and Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003

- Direktiva br. 1999/32/EC od 26. aprila, 1999. godine, koja se odnosi na smanjenje sadržaja sumpora u pojedinim tečnim gorivima i koja menja i dopunjuje Direktiva br. 93/12/EEC,¹²⁸
- Direktiva br. 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. oktobra, 2001. godine, o ograničenju emisija određenih zagađivača u vazduh iz velikih ložišta,¹²⁹
- Član 4(2) Direktiva Saveta br. 79/409/EEC od 2. aprila, 1979. godine, o očuvanju divljih ptica.¹³⁰

¹²⁸ Council Directive 1999/32/EC of 26 April 1999 relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels and amending Directive 93/12/EEC.

¹²⁹ Directive 2001/80/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2001 on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants.

¹³⁰ Article 4(2) of Directive 79/409/EEC of the Council of 2 April 1979 on the conservation of wild birds.

Rokovi za implementaciju ovih *acquis* su propisani u Aneksu II UEnZ, tako da se najznačajnije obaveze primenjuju na nove objekte odmah a primena kod postojećih objekata treba da se ostvari zaključno sa krajem 2017. godine. Ovo podrazumeva značajne investicije i čini glavnu postojećih fizičkih obaveza pristupanja EU. Pored toga, raspoloživa tehnologija omogućava da se ove obaveze ostvare na više načina od kojih samo neki omogućavaju ekonomski razvoj i stvarno približavanje Evropskoj uniji.

1. Direktiva br. 96/61/EC

Direktiva Saveta br. 96/61/EC od 24. septembra, 1996. godine, koje se odnosi na sveobuhvatno sprečavanje i kontrolu zagađenja ima za cilj postizanje integrisane prevencije i kontrole zagađenja, nastalih zbog aktivnosti definisanih u Aneksu I ove Direktive. Ova Direktiva utvrđuje mere kreirane da preduprede ili tamo gde to nije ostvarivo, da smanje emisije u vazduh, vodu ili zemlju iz aktivnosti navedenih u Aneksu I ove Direktive, uključujući mere koje se odnose na otpad u cilju da ostvare visok stepen zaštite životne sredine u celini, bez pozivanja na Direktivu br. 85/337/EEC i druge relevantne odredbe propisa EU.¹³¹

¹³¹ Član 1. Direktive br. 96/61/EC.

Ovom Direktivom je utvrđena obaveza država članica da preduzmu mere

neophodne da regulišu da kompetentne ustanove obezbede da instalacije koje su u funkciji, u svakom slučaju primenjuju sve adekvatne preventivne mere protiv zagađenja. Ovo posebno kroz primenu najbolje raspoložive tehnologije, da nema uzroka određenih zagađenja, da se energija koristi efikasno i da neophodne mere koje se koriste u prevenciji akcidenata ograničavaju njihove posledice. Takođe je utvrđeno da države članice treba da preduzmu neophodne mere u navedenom smislu da proizvodnja otpada bude izbegnuta u skladu sa Direktivom Saveta br. 75/442/EEC, kao i da ove neophodne mere budu preduzete pod krajnjom pretnjom prestanka aktivnosti da izbegnu bilo koji rizik zagađenja ili nastavak funkcionisanja instalacija na zadovoljavajući način.

Kako bi se ostvario navedeni cilj, Direktivom je propisana procedura izdavanja dozvola za nove instalacije, kao i za instalacije koje su u funkciji. Propisana je obaveza prisustva informacijama i dostupnost javnosti proceduri izdavanja ovih dozvola, kao i obaveza država članica da obezbede pristup pravosuđu u slučaju da treće lice ima interes ili smatra da je povređeno neko pravo u vezi sa predmetom ove Direktive.

Države članice imaju obavezu da obaveštavaju Komisiju u pogledu implementacije ove Direktive, na koji način se ostvaruje razmena informacija. Značajno je navesti da ova Direktiva ima Aneksa kojima je utvrđena lista instalacija koje su potencijalni zagađivači (Aneks I), lista Direktiva koje se odnose na predmet ove Direktive (Aneks II), lista kojom se utvrđuju glavne zagađujuće supstance, koje treba uzeti u obzir za utvrđenje limita emisije zagađenja (Aneks III), pretpostavke koje treba uzeti u obzir uopšte ili u specifičnim slučajevima kada se utvrđuje najbolja raspoloživa tehnologija (Aneks IV) i procedura učešća javnosti u donošenju odluka (Aneks IV).

2. Direktiva br. 85/337/EEC izmenjena i dopunjena Direktivom br. 97/11/EC i Direktivom br. 2003/35/EC

Direktivom Saveta br. 85/337/EEC od 27. juna, 1985. godine, o proceni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu, uz izmene i dopune iz Direktive Saveta br. 97/11/EC od 3. marta, 1997. godine – uređuju se

neophodni elementi koje države članice treba da implementiraju u svoje zakonodavstvo u cilju procene određenih uticaja na životnu sredinu, koje mogu imati pojedini javni i privatni projekti. Ova Direktiva ima četiri Aneksa.

Direktivom br. 2003/35/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. maja, 2003. godine, se menjaju dosadašnje Direktive Saveta br. 85/337/EEC i br. 96/61/EC i daje se nova dodatna dimenzija ovim Direktivama. Direktivom br. 2003/35/EC regulisano je učešće javnosti u vezi sa izradom određenih planova i programa koji imaju veze sa životnom sredinom uz poštovanje učešća javnosti i pristupa pravosuđu. Predmet ove Direktive je doprinos implementaciji obaveza proizašlih iz Arhuske Konvencije u pogledu u dve oblasti: 1) u oblasti učešća javnosti u vezi sa izradom određenih planova i programa koji imaju veze sa životnom sredinom i 2) u oblasti poboljšanja učešća javnosti i utvrđivanja odredbe o pristupu pravosuđu za Direktive Saveta br. 85/337/EEC i br. 96/61/EC.¹³² Direktiva ima dva Aneksa.

¹³² Član 1. Direktive br. 2003/35/EC.

Ovom Direktivom propisuje se da države članice moraju osigurati sledeće: 1) da je javnost upoznata sa odgovarajućom javnom publikacijom o svim planovima ili izmenama planova, kao i relevantnim informacijama u vezi planova koji su od značaja za javnost i imaju uticaja na životnu sredinu; 2) da javnosti mora biti omogućeno da iznese komentare i mišljenja blagovremeno, tj. kada su sve opcije otvorene i pre nego što su odluke u vezi sa pomenutim planovima i programima donete; 3) da kod donošenja odluka mišljenje javnosti mora biti uzeto u obzir i 4) da uzimanje u obzir mišljenja javnosti treba da bude na način, da nakon sagledavanja komentara i mišljenja javnosti, odgovorna javna ustanova preduzima razumne napore da obavesti javnost o finalnoj odluci, okolnostima na osnovu kojih je ta odluka doneta, uključujući informacije i okolnosti proizašle iz procesa konsultovanja javnosti.¹³³

¹³³ Član 2. Direktive br. 2003/35/EC.

Ova Direktiva razrađuje načelo zainteresovane javnosti i utvrđuje da zainteresovana javnost pored onih koji su neposredno pogođeni pojedinim odlukama, uključuje i sve one organizacije koje se bave zaštitom životne sredine. Naročito je važno imati u vidu blagovremenost informisanja i uključivanja javnosti u proces donošenja odluka, tj. pre nego što je urađen predlog pojedine odluke ili plana.

Direktiva br. 85/337/EEC izmenjena i dopunjena Direktivom br. 97/11/EC i Direktivom br. 2003/35/EC treba da se unutar Energetske zajednice primeni zajedno sa stupanjem na snagu UEnZ.

3. Direktiva br. 1999/32/EC, koja menja i dopunjuje Direktivu br. 93/12/EEC

Predmet Direktive br. 1999/32/EC od 26. aprila, 1999. godine, koja se odnosi na smanjenje sadržaja sumpora u pojedinim tečnim gorivima i koja menja i dopunjuje Direktivu br. 93/12/EEC je smanjenje emisije sumpor dioksida nastalog spaljivanjem određenih vrsta tečnih goriva i na taj način ostvarivanja smanjenja štetnih efekata ovih emisija na ljude i na životnu sredinu. Smanjenje emisije sumpor dioksida nastalog spaljivanjem tečnih goriva naftnog porekla će se ostvariti utvrđivanjem granice sadržaja sumpora tih goriva, kao uslova da se ista koriste na teritoriji država članica. Ovom Direktivom su propisani izuzeci od njegove primene.¹³⁴

¹³⁴ Član 1. Direktive br. 1999/32/EC. Ovi izuzeci se u slučaju Srbije odnose samo na goriva koja su namenjena daljoj preradi u rafinerijama.

Direktiva br. 1999/32/EC kojom se menja i dopunjuje Direktiva br. 93/12/EEC, treba da se unutar Energetske zajednice primeni do 31. decembra, 2011. godine.

4. Direktiva br. 2001/80/EC

Direktiva br. 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. oktobra, 2001. godine, o ograničenju emisija određenih zagađivača u vazduh iz velikih ložišta se odnosi na velika ložišta čija nominalna instalisana snaga jeste veća ili jednaka 50MW toplotnih, nezavisno od vrste goriva koje se koristi (čvrsto, tečno ili gasovito).¹³⁵ Ova Direktiva propisuje maksimalne emisije štetnih materija iz velikih ložišta nezavisno od vrste goriva koje se koristi. Međutim kod istih limita za zagađujuće materije (sumpor-dioksid, azotni oksidi, čestice, teški metali), postrojenja koja koriste manje kvalitetna goriva koja po prirodi sadrže više rezidualnih materija, su više pogođena ovom Direktivom.

¹³⁵ Član 1. Direktive 2001/80/EC.

Ova Direktiva ima efekte na unakrsnu konkurentnost pojedinih energetskih izvora i mora se posmatrati u kontekstu odgovarajućih propisa o jednakom pristupu tržištu i konkurentnosti. Direktivom su detaljno nabrojane tehnologije sagorevanja i propisani su limiti zagađenja za svaku tehnologiju ponaosob. Ova Direktiva ima deset Aneksa.

Direktiva br. 2001/80/EEC, unutar Energetske zajednice treba da se primeni do 31. decembra, 2017. godine.

Ova Direktiva sadrži i odgovarajući proces stalnih i značajnih promena tehničkih propozicija. Imajući u vidu da Direktiva postavlja standard «najbolje raspoložive tehnologije» Evropska komisija je organizovala proces evaluacija, izbora i propisivanja najbolje raspoložive tehnologije. Ovo je stalan proces. Iz toga proizilazi da se tehnički parametri propisani Direktivom pooštavaju sa protekom vremena i poboljšanjem raspoloživih energetskih tehnologija.

Primena ove Direktive ima suštinski značaj za države potpisnice UEnZ. Njenom primenom se praktično opredeljuje kvalitet upravljanja upotrebom prirodnih resursa kako je ranije ukazano. Pored toga, ciljevi Direktiva se mogu postići na razne načine što uključuje izbor između smanjenja energetske efikasnosti i značajnog povećanja energetske efikasnosti uz različite potencijale upotrebe obnovljivih izvora energije kao što su biomasa i geotermalna energija. Primena ove Direktive može da dovede do značajnog povećanja troškova energije ili do značajnog smanjenja ukupnih troškova energije zavisno od kvaliteta investicionih odluka koje će se u ovom kontekstu doneti. Te odluke odrediće, ne samo brzinu pristupanja Evropskoj uniji već i konkurentnost privreda ovih zemalja kako u neposrednoj budućnosti tako i u perspektivi od najmanje 20 godina. Za sada nema naznaka o primeni energetske efikasne rešenja koje nudi izbor najboljih tehnologija analiziranih u kontekstu izbora «najbolje raspoložive tehnologije».

5. Član 4(2) Direktive br. 79/409/EEC

Predmet Direktive Saveta br. 79/409/EEC od 2. aprila, 1979. godine, o očuvanju divljih ptica je očuvanje svih vrsta prirodnih staništa ptica u divljini

na teritoriji država članica izuzev Grenlanda. Direktiva obuhvata zaštitu, upravljanje i kontrolu ovih prostora i utvrđuje pravila za njihovu eksploataciju. Ono će se primeniti na ptice, njihova jaja, gnezda i staništa.

Članom 4(2) ove Direktive propisana je obaveza država članica da primene slične mere za regularno nastajanje migratornih vrsta koje nisu imenovane u Aneksu I ove Direktive, imajući u vidu njihovu potrebu za zaštitom u geografskom vodenom i kopnenom prostoru gde je ova Direktiva primenjena, uz poštovanje njihovog prostora za prehranu, zamenu perja i zimovanje i tačaka zaustavljanja na njihovim migracijskim rutama. Države članice takođe treba da obrate posebnu pažnju na zaštitu močvara i posebno močvara od međunarodnog značaja.¹³⁶

¹³⁶ Član 4(2) Direktive br. 79/409/EC.

Član 4(2) Direktive br. 79/409/EEC unutar Energetske zajednice treba da se primeni zajedno sa stupanjem na snagu UEnZ.

6. Propisi koji će biti obavezni u budućnosti - Propisi u vezi sa klimatskim promenama -

Među mnogobrojnim propisima iz oblasti zaštite životne sredine koji nisu sada neposredno obavezni za primenu u Srbiji izdvajamo propise koji su povezani sa fenomenom klimatskih promena. Klimatske promene se razmatraju u kontekstu zaštite životne sredine ali propisi koji su s tim u vezi doneti, imaju uticaj na probleme sigurnosti snabdevanja, funkcionisanja unutrašnjeg energetskeg tržišta, konkurencije i slobode izbora. Ovi problemi imaju temeljan značaj za sam karakter privređivanja kakvo se razvija u Evropi. Kao što je pomenuto Direktiva br. 2001/80/EC ima uticaj na odnose konkurencije i funkcionisanja jedinstvenog tržišta tako i ostali propisi iz ove oblasti imaju složene efekte koji se ne mogu svesti samo na zaštitu životne sredine.

¹³⁷ Decisions adopted jointly by the European Parliament and the Council Decision No 406/2009/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the effort of Member States to reduce their greenhouse gas emissions to meet the Community's greenhouse gas emission reduction commitments up to 2020.

Uredba broj 406/2009/EC¹³⁷ Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine, o naporima država članica da smanje emisije gasova staklene bašte radi dostizanja obaveza Evropske unije u vezi

smanjenja emisije gasova staklene bašte do 2020. operacionalizuje obaveze koje EU preduzima u kontekstu šireg međunarodnog sporazuma o klimatskim promenama ako takav bude postignut odnosno unilaterlano u slučaju izistanka takvog sporazuma. Uopšte govoreći, emisije gasova staklene bašte ograničavaju se na nivo iz perioda 2008-2010. godina, i propisuju mehanizmi kojima će se to ostvariti kao i mehanizmi izveštavanja i kontrole.

Direktiva 2009/31/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine, o geološkom skladištenju ugljen dioksida uspostavlja pravni okvir za geološko skladištenje ugljen dioksida koje bi bilo sigurno sa stanovišta zaštite životne sredine.

Direktiva 2009/29/EC¹³⁸ Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine menja Direktiva 2003/87/EC radi poboljšanja i proširenja sistema trgovanja pravima emisije gasova staklene bašte. Ova Direktiva sužava prostor za besplatnu alokaciju prava emisije i propisuje strožije obaveze za nove energetske objekte. Isto tako, propisuju se sistemi merenja izveštavanja, trgovine i korišćenja prihoda od alokacije prava emisije.

Pooštavanje uslova poslovanja i izgradnje energetskih objekata u vezi emisije

¹³⁸ *Directive 2009/29/ec of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 amending Directive 2003/87/EC so as to improve and extend the greenhouse gas emission allowance trading scheme of the Community.*

¹³⁹ *Directive 2009/31/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the geological storage of carbon dioxide and amending Council Directive 85/337/EEC, European Parliament and Council Directives 2000/60/EC, 2001/80/EC, 2004/35/EC, 2006/12/EC, 2008/1/EC and Regulation (EC) No 1013/2006.*

gasova staklene bašte ima značajan uticaj na ostvarenje obaveza koje proizilaze iz Direktive br. 2001/80/EC. Naime, ove obaveze se mogu ostvariti na način da se uveća jedinična emisija gasova staklene bašte ili na način da se ta emisija umanjuje. Bez obzira na okolnost što ova Direktiva ne pominje problem emisije gasova staklene bašte postoji strukturna veza ova dva procesa. Na taj način buduće obaveze koje sada nisu neposredno propisane za države potpisice UEnZ, vrše značajan uticaj na način i karakter sada postojećih obaveza. Ovde se može pomenuti i Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta br. 2009/31/EC¹³⁹ od 23. aprila, 2009. godine, koja ima za predmet geološka skladišta ugljen-dioksida.

Karakter i značaj svih ovih obaveza može se jedino sagledati u dugoročnoj perspektivi. Evropska Agencija za životnu sredinu je nedavno objavila pu-

blikaciju¹⁴⁰ «Trendovi životne sredine i perspektive u Zapadnom Balkanu: budući trendovi proizvodnje i potrošnje». Imajući u vidu nepotpunost podataka, ova publikacija ipak daje određeno sagledavanje veličine problema povezanih sa klimatskim promenama i ukazuje na nedostatke domaćih sistema prikupljanja podataka, donošenja i ostvarenja odluka u oblasti energetske infrastrukture. ¹⁴⁰ *EEA Report No 1/2010, Luxemburg, May 2010.*

5.2 Konkurencija

Oblast konkurencije u EU je ključni osnov tržišne politike EU. Konkurencija je osnovno načelo stvaranja jedinstvenog tržišta EU u svim oblastima privrede. Principi jedinstvenog tržišta EU su primenjeni u oblasti energetike. Specifičnost oblasti energetike je da su ga činili nacionalni monopoli posebno u oblasti različitih oblika energije i energenata.¹⁴¹ Nacionalni monopoli su bili posebno razvijeni u energetskim mrežama (elektroenergetski vodovi i cevovodi: gasovodi, naftovodi, toplovodi), koji služe za prenos i distribuciju električne energije, transport i distribuciju prirodnog gasa za transport nafte, distribuciju tople vode i sl.

¹⁴¹ http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Competition.

U cilju stvaranja jedinstvenog tržišta energije, EU je preduzela aktivnosti na reorganizaciji nacionalnih tržišta energije u pravcu razbijanja nacionalnih monopola, prekograničnog povezivanja, liberalizacije tržišta, otvaranja tržišta u smislu ulaska na tržište i pristupa energetskim mrežama, razdvajanja energetskih usluga od trgovine energijom kao robom i regulacija liberalizovanih tržišta, kao i regulacija preostalih elemenata prirodnih monopola. Da bi se ovo sprovelo EU je usvojila propise koji su pre svega, regulisali oblast električne energije i prirodnog gasa, na sličnim principima, ali prilagođenim specifičnostima ovih podsektora energetike, gde je načelo konkurencije, pored načela transparentnosti, nediskriminacije i pristupa treće strane, jedno od osnovnih načela i čini funkcionalnu celinu.

Smatra se da se ovakvim razvojem konkurentnog tržišta na teritoriji cele EU uvećava ukupna ili zajednička sigurnost snabdevanja. Na ovaj način

pospešuje se pristup različitim isporučilaca energije velikom, likvidnom, konkurentnom tržištu. Pored toga energija se svrsishodno alocira unutar jedinstvenog tržišta EU, tako da se upotrebom energije ostvaruje maksimalni nacionalni proizvod. Dakle, energetska efikasnost i razvoj konkurentnog tržišta suštinski čine jedinstven kompleks sa sigurnošću snabdevanja, što sve zajedno motivise celokupni energetska sistem.

Načelo konkurencije u Evropskoj uniji se ostvaruje sa dva različita aspekta: 1) konkurencija između već postojećih učesnika na tržištu obezbeđuje se pravilima koja se tiču međusobnog odnosa tih učesnika i pravilima kojima se uvećava tržište, odnosno garantuje mogućnost učešća na tržištima svih država članica (korišćenjem prekograničnih kapaciteta elektroenergetske i gasne mreže i na druge načine) i 2) mogućnošću ulaska u granu, koja se ostvaruje obavezom država da naprave takav sistem davanja dozvola za izgradnju novih objekata da on omogući ravnopravan i jednostavan ulazak u granu novim učesnicima. Ukoliko države primene neki oblik dugoročnog planiranja novih kapaciteta u oblasti prava elektroenergetike i gasa, to planiranje treba da bude tako uređeno da uzme u obzir mogućnost ulaza novih učesnika na tržište u smislu obavljanja delatnosti i korišćenja efekata tih delatnosti. Tek ukoliko ove mere ne obezbede u određenom periodu očekivanu sigurnost snabdevanja, države mogu pristupiti odgovarajućoj tenderskoj proceduri, kojom će pozvati investitore da grade nove objekte i na taj način povećaju konkurenciju u grani.

2. Odredbe o konkurenciji u UEnZ

UEnZ je u naslovu IV „Acquis o konkurenciji” propisao da je sa ispravnom primenom UEnZ nespojivo da se trgovina mrežnom energijom (električnom energijom, prirodnim gasom, naftom i derivatima nafte¹⁴²) između Ugovornih strana smatraju:

- svi sporazumi između preduzeća, odluke udruženje privrednih subjekata i dogovorne prakse, koje kao svoj cilj ili posledicu imaju sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije;

¹⁴² Ovo proširenje pojma Mrežne energije na naftni sektor je utvrđeno Odlukom Ministarskog saveta br. 2008/03/MG-EnC od 11. decembra, 2008. godine o implementaciji određenih odredbi Ugovora (UEnZ) na naftni sektor i stvaranje Naftnog foruma Energetske zajednice.

- zloupotreba dominantne pozicije jednog ili više privrednih subjekata na tržištu između Ugovornih strana, u celini ili na njegovom znatnom delu;
- bilo kakva javna pomoć koja narušava ili pretili da naruši konkurenciju favorizujući određeni privredni subjekte ili određene energetske resurse.¹⁴³

¹⁴³ Član 18. UEnZ.

UEnZ utvrđeno je da će navedena ponašanja biti procenjivana na osnovu kriterijuma koji proizilaze iz primene pravila utvrđenih u članovima 81, 82. i 87. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice kako je dalje objašnjeno.

Takođe je dodato da će u pogledu javnih preduzeća i privrednih subjekata kojima su dodeljena posebna ili isključiva prava, svaka Ugovorna strana obezbediti da se u roku od šest meseci od dana stupanja na snagu UEnZ ispoštuju načela Ugovora o osnivanju Evropske zajednice, a naročito člana 86. stav 1) i 2).¹⁴⁴

¹⁴⁴ Član 19. UEnZ.

Na ovaj način je UEnZ uvedena direktna primena pojedinih članova Ugovora o osnivanju EZ u pravni sistem Ugovornih strana UEnZ. Članovi 81, 82, 86 stav 1) i 2) i član 87. Ugovora o osnivanju EZ koji treba da implementiraju Ugovorne strane UEnZ su navedeni u Aneksu III UEnZ. Rok za implementaciju ovih odredbi je momenat stupanja UEnZ na snagu – 1. juli 2006. godine.¹⁴⁵

¹⁴⁵ U članu 34-37. Lisabonskog ugovora (Konsolidovana verzija Ugovora o funkcionisanju Evropske unije) pojačavaju se odredbe o konkurenciji i uvodi se veća sloboda prekogranične trgovine između država članica, kao i obaveza država članica da državne monopole komercijalnog karaktera urede na način da njihovo delovanje ne vrši uticaj na razvoj zajedničkog tržišta Evropske unije. – Consolidated version of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning on the European Union «Official Journal of the European Union» C 83 Volume 53 30 March 2010.

U članu 81. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice utvrđena je zabrana tačno definisanih vrsta sporazuma između privrednih subjekata, odluke udruženja privrednih subjekata i dogovorna praksa udruživanja, koja može da nanosi štetu trgovini između država članica i čiji su cilj ili posledica sprečavanje, ograničavanje ili narušavanje konkurencije unutar zajedničkog tržišta. U slučaju da učesnici na tržištu ipak zaključe ovakve sporazume, Ugovorom o osnivanje Evropske zajednice propisano je da su oni ništavi. Takođe su propisa-

ni izuzeci od zabrane, odnosno ništavnosti ovakvih sporazuma, odluka ili dogovorne prakse, u slučaju da oni doprinose unapređenju proizvodnje ili distribucije robe ili podstiču tehnički ili ekonomski razvoj, a koji istovremeno potrošačima omogućavaju pravično učešće u tako ostvarenim pogodnostima, ne nameću privrednim subjektima ograničenja koja su nespojiva s ostvarenjem tih ciljeva i ne daju mogućnosti tim privrednim subjektima da isključe konkurenciju u pogledu bitnog dela proizvodnje koja je u pitanju.

U članu 82 Ugovora o osnivanju EZ utvrđeno je da se zabranjuje zloupotreba u korišćenju dominantnog položaja na zajedničkom tržištu ili na njegovom bitnom delu od strane jednog ili više privrednih subjekata, ukoliko bi to moglo štetno da utiče na trgovinu između država članica.

Članom 86. stav 1. i 2. Ugovora o osnivanju EZ reguliše se pravni položaj javnih preduzeća, odnosno drugih privrednih subjekata koji imaju posebna ili isključiva prava ili prava u pogledu obavljanja delatnosti (kao na primer prirodni monopol). Propisano je da ovi privredni subjekti mogu obavljati delatnosti u skladu sa svojim pravima ili ovlašćenjima, ali da moraju poštovati pravila o konkurenciji. Ipak, u odnosu na pravila o konkurenciji, zadatak koji je poveren ovim privrednim subjektima ima prvenstvo. To znači da mogu u određenoj meri naručiti pravila o konkurenciji ukoliko izvršavaju povereno ovlašćenje. Pravilo prvenstva poverenog zadatka ima ograničenje, jer je Ugovorom o osnivanju EZ propisano da i pored značaja ovlašćenja razvoj trgovinskog prometa EZ zbog ostvarivanja ovlašćenja ili zadatka pojedinog privrednog subjekta ne sme biti ugrožen i meri koja je protivna interesima Evropske zajednice.

Članom 87. Ugovora o osnivanju EZ je predviđeno da su određeni oblici državne, ali i nedržavne pomoći, ukoliko ugrožavaju trgovinu između država članica, nespojivi sa zajedničkim tržištem ili na drugi način stavljanjem određenih privrednih subjekata ili privrednih grana u povlašćen položaj i na taj način prete da dovedu ili dovode do nedozvoljene neloyalne konkurencije. Ovim članom Ugovora o osnivanju Evropske zajednice su predviđeni oblici pomoći koji su u skladu, ali i oni koji mogu biti u skladu sa zajedničkim tržištem EZ.¹⁴⁶

3. Acquis o energiji shodno UEnZ

Propisima EZ, koji su obavezni da se primene shodno odredbama UEnZ, uključujući i odluke Ministarskog saveta Energetske zajednice, a koji se odnose na jedinstveno tržište energije Energetske zajednice, utvrđeno je da se ova tržišta organizuju uz poštovanje principa konkurencije. Ovo se pre svega odnosi na Direktivu br. 54/2003/EC i Direktivu br. 55/2003/EC, ali i na druge propise EU ili njihove izmene, koji su obavezni da se primene na odnosu na tržištu energije Energetske zajednice gasa kada se radi o pristupu tržištu, odnosno energetskim mrežama.

4. Drugi propisi EU koji imaju uticaj na konkurenciju u EU, a koji za sada ne obavezuju

Uredba Saveta Evropske Zajednice broj 1407/2002 od 23. jula, 2002. godine, o državnoj pomoći za industriju uglja¹⁴⁷ definiše i ograničava prilike za državnu pomoć industriji uglja. Ova uredba propisuje slučajeve, ograničenja i uslove kada se ta pomoć može smatrati prihvatljivom sa stanovišta funkcionisanja jedinstvenog tržišta. Isto tako, Uredba propisuje relativni obim pomoći i postavlja uslove javnosti i transparentnosti koje moraju zadovoljiti preduzeća – primaoci pomoći kao i procedure za dodelu i kontrolu upotrebe dodeljene pomoći te ulogu Evropske komisije u tim procesima. Ova Uredba uvodi elemente dobre uprave u korišćenje prirodnih resursa uglja.

Direktiva br. 2000/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra, 2000. godine, kojom se

¹⁴⁶ U članu 87 stav 2. i 3. utvrdeni su sledeći oblici pomoći koji su u skladu ili mogu biti u skladu sa zajedničkim tržištem Evropske zajednice: «2. U skladu sa zajedničkim tržištem su: a) pomoć socijalnog karaktera data individualnim potrošačima, ako se pri tome ne pravi diskriminacija zasnovana na poreklu robe; b) pomoć koja se daje za naknadu šteta nastalih usled prirodnih nepogoda ili drugih izuzetnih događaja; c) pomoć data privredi određenih područja SR Nemačke pogođenoj podelom Nemačke, u meri u kojoj su potrebne da bi se nadoknadile ekonomske posledice prouzrokovane podelom. 3. U skladu sa zajedničkim tržištem mogu biti: a) pomoć za unapređenje ekonomskog razvoja područja na kojima je životni standard izuzetno nizak ili u kojima postoji znatna nezaposlenost; b) pomoć za unapređenje važnih projekata od zajedničkog evropskog interesa ili za otklanjanje znatnog poremećaja u privrednom životu jedne Države članice; c) pomoć za unapređenje razvoja određenih privrednih delatnosti ili određenih privrednih grana, ako se time ne menjaju uslovi poslovanja u meri u kojoj je to suprotno zajedničkim interesima; d) pomoć namenjena unapređenju kulture i očuvanju baštine, kada ona ne utiče na uslove razmene i konkurencije u Zajednici u meri koja bi bila suprotna zajedničkom interesu; e) ostale vrste subvencija koje određuje Savet odlukom koju donosi kvalifikovanim većinom na predlog Komisije.»

¹⁴⁷ Regulation (EC) No 1407/2002 of 23 July 2002 on State aid to the coal industry.

uspostavlja okvir za akciju Zajednice u oblasti politike voda¹⁴⁸ ima za svrhu da uspostavi okvir za zaštitu unutrašnjih površinskih voda, tranzitnih voda, priobalnih voda i podzemnih voda. Ovaj okvir se uspostavlja tako da se predupredi dalja degradacija i zaštite i potpomognu vodni ekosistemi, promoviše održivo korišćenje voda, osigura progresivno smanjenje zagađenje podzemnih voda i predupredi novo zagađenje i doprinese smanjenju efekata poplava. Član 3. ove Direktive propisuje koordinaciju administrativnih aranžmana unutar rečnog basena. Države članice moraju osigurati odgovarajuće administrativne aranžmane, uključujući identifikaciju odgovarajuće uprave radi primene pravila iz ove direktive unutar svakog rečnog basena koji se nalazi na njihovoj teritoriji. Države članice će osigurati da rečni basen koji obuhvata teritorije više od jedne članice bude u nadležnosti međunarodnog tela. Svaka država članica će osigurati odgovarajuće administrativne aranžmane, uključujući i identifikaciju jedne odgovorne uprave, a sve u cilju primene pravila ove Direktive u okviru dela međunarodnog rečnog basena, koji se nalazi na njoj teritoriji. Države članice će uzeti u obračun troškove vodnih usluga, uključujući troškove održavanja resursa i zaštite životne sredine. One će osigurati izradu plana upravljanja rečnim basenom za svaki rečni basen na njihovoj teritoriji i koordinaciju sa susednim državama za rečne basene koji obuhvataju više država. Države članice su bile dužne da ovu Direktivu primenjuju od 22. decembra, 2003. godine.

¹⁴⁸ Directive 2000/60/Ec of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy.

5.3 Standardizacija

Standardizacija je metoda usaglašavanja, i smanjenja prevelike raznolikosti proizvoda i usluga po pitanju kvaliteta, oblika, mere, materijala, sigurnosti i perioda trajanja. Oblik standardizacije je i prihvatanje jedinstvenog metričkog sistema za proizvode.¹⁴⁹ Pored toga, standardizuju se procedure izrade proizvoda i pružanja usluga, metodi merenja i izveštavanja, uključujući i statističko izveštavanje, kao i merenje i izveštavanje u oblasti zaštite životne sredine. Postoje usaglašeni standardi za merenje i bilansiranje prirodnih resursa i mineralnih sirovina.

¹⁴⁹ <http://sl.wikipedia.org/wiki/Standardizacija>

Za nastanak EU posebno je značajan rad na izradi i usaglašavju standarda¹⁵⁰ u oblasti energetike i mineralnih sirovina koji je ostvaren i dalje se ostvaruje u okviru Ekonomske komisije za Evropu Ujedinjenih nacija (UNECE)¹⁵¹. Danas različite insitucije EU prihvataju i usaglašavaju standarde sa UNECE. Ovo se posebno odnosi na standarde u oblasti vrednovanja mineralnih sirovina i statističkog izveštavanja u oblasti energetike. Metod izrade energetskih bilansa usaglašen je između EUROSTAT-a (koji je organ Evropske unije), UNECE i IEA.¹⁵²

IEA je organizacija koja se bavi usaglašavanjem energetskih politika i energetske sigurnosti između država članica OECD-a. Većina država članica EU su članovi IEA. U okviru IEA države članice sarađuju i u oblasti istraživanja i razvoja novih energetskih tehnologija. Radi sprovođenja te saradnje formirani su odgovarajući specijalizovani razvojni centri gde se obavlja koordinacija razvojnih aktivnosti iz različitih država. Jedan od aspekata ovog procesa je i formiranje odgovarajućih standarda. Zanimljiv je primer standarda energetske efikasnosti za proizvode široke potrošnje (npr. obeležavanje aparata u domaćinstvu, vidi odeljak 4.4. tačka 4.). U okviru IEA obavlja se i deo aktivnosti na usaglašavanju standarda između EU i neevropskih država članica IEA, kao što su Sjedinjene Američke države i Japan. Na ovaj način tehnički standardi koji su sada u primeni u EU predstavljaju prilagođeni oblik standarda za koje se može reći da su prihvaćeni na svetskom nivou – od država u kojima se stvara najveći deo ukupnog svetskog obima proizvodnje.

Sa nastankom Evropske zajednice i nastankom zajedničkog – jedinstvenog tržišta EZ, koje se širi proširenjem EU, došlo je do ujednačavanja standarda

¹⁵⁰ U Evropi su se neke vrste standarda razvile veoma rano. Oblici tih standarda su bili uzorci prema kojim asu se merili drugi proizvodi (iste vrste). Prvi standard je izdat 1660. u Francuskoj. Drugo poznato pravilo je vezano za format papira i izdala ju je Vlada Francuske revolucije naroda 1789. godine. Standardizacija je tada razvijana u pravcu integracije nauke, spaljivanja hemijske formule, crtjenje sklade za temperaturu (stepeni Celzijusa isl). Sa razvojem tržišta sve se više razvija standardizacija. Na nju utiču ponuda i pažnja, stepen zainteresovanosti potrošača i drugi elementi vezani za tržište kao što su postojanje izbora i postojanje ukusa. Sa razvojem tržišta razvija se i potreba za stvaranjem novih standarda na osnovu logike, racionalnosti i nauke. U Francuskoj, Nemačkoj i Italiji se u početku koristi pojam «norma», a u Engleskoj se koristi pojam «standard». Zbog brzog industrijskog razvoja, Sjedinjene Američke Države su preko razmene proizvoda i usluga pojam standardizacije proširile na ceo svet. U Rusiji su usvojeni u prvoj polovini prošlog veka standardi GOST. Usaglašavanje standarda na nivou Evropskog kontinenta započinje u raznim oblicima u XVIII veku i nastavlja se veoma intenzivno u toku XIX i XX veka.

¹⁵¹ www.unece.org

¹⁵² Energy Statistics Manual, OECD, IEA, EUROSTAT, OECD/IEA, 2004, strana 14

za robe i usluge i uspostavljeni su Evropski standardi u pojedinim oblastima i od strane različitih organizacija. Posebna organizacija u okviru EU koja se bavi standardima uopšte je EUROSTAT¹⁵³.

U EU postoji više tela koja preduzimaju aktivnosti u oblasti standardizacije energetike, kao što su: Evropski komitet za standardizaciju (CEN), Evropski komitet za standardizaciju u elektrotehnici (CENELEC), Unija za koordinaciju prenosa električne energije (UCTE) i Evropska asocijacija za unapređenje razmene energije (Eaceegas). Standardima koji se odnose na životnu sredinu, i na vezu životne sredine i energetike bavi se Evropska agencija za životnu sredinu (EEA).¹⁵⁴ Pored ovih tela, na formiranje i prihvatanje standarda u EU u oblasti energetike utiču i poslovna udruženja formirana na nivou EU, kao što su: Gas Infrastructure Europe (GIE) – za gasnu infrastrukturu, Euroelectric – za oblast elektroenergetike, Euroheat – za oblast toplotne energije, Eurocoal – za oblast uglja, COGEN – za oblast kogeneracije¹⁵⁵ i druga.

¹⁵³ EUROSTAT – Eurostat je statistička organizacija Evropske unije. Zadatak ove organizacije je da izrađuje statistiku za Evropsku uniju, na Evropskom nivou, koja omogućava da se naprave poređenja između država i regiona. Eurostat uređuje i usaglašava sakupljene podatke od strane država članica. U cilju da osigura da velika količina dostupnih podataka bude široko dostupna i da pomogne svakom korisniku da adekvatno koristi informacije, Eurostat je izdaje publikacije i uslužne programe.

¹⁵⁴ Evropska agencija za životnu sredinu (European Environmental Agency - EEA) je agencija Evropske unije koja se bavi regulacijom i izveštavanjem u oblasti životne sredine. Jedna od oblasti njenog rada je i kreiranje odgovarajućih standarda, merenja i izveštavanja iz oblasti životne sredine.

¹⁵⁵ Kogeneracija je spregnuta proizvodnja toplotne i električne energije ili spregnuta proizvodnja pregrijane pare i toplote.

Standardizacija roba i usluga u oblasti energetike u EU je mehanizam koji omogućava razvoj konkurencije između različitih proizvođača opreme i drugih roba, kao i između preivrednih subjekata koji vrše energetske usluge (prenos, transport, distribuciju, skladištenje) i vrše usluge u oblasti energetike.

Osnivanjem tržišta Energetske zajednice koje treba da se uključi u tržište energije EU, potrebno je da se izvrši usaglašavanje - standardizacija procesa, roba i usluga. Zbog toga je u UEnZ propisano usaglašavanje standarda Ugovornih strana UEnZ sa standardima EU. U članu 23. UEnZ je propisano da će se unutar Energetske zajednice primeniti bilo koji standard tehničkog sistema primenjen u EZ koji je neophodan za siguran i efikasan rad mrežnih sistema uključujući aspekte prenosa, prekograničnih priključaka, modulacije i opštih teh-

ničko-sigurnosnih standarda, gde je to primenljivo, od strane CEN, CENELEC, UCTE ili Eaceegas, u cilju određivanja zajedničkih pravila i poslovne prakse.

Sekretarijat Energetske zajednice, shodno UEnZ, je imao obavezu da u roku od godinu dana, od dana stupanja na snagu UEnZ (1. jul, 2006. godine) sastavi listu «Opšte primenljivih standarda Evropske zajednice» i podnese je Ministarskom savetu na usvajanja. Sekretarijat je ovu listu podneo na usvajanje Ministarskom savetu na njegovoj drugoj sednici održanoj 29. juna, 2007. godine.

Ugovorne strane UEnZ imale su obavezu da u roku od godinu dana od dana usvajanja liste Opšte primenljivih standarda Evropske zajednice od strane Ministarskog saveta, usvoje razvojne planove za usklađivanje sektora električne energije, prirodnog gasa, i nafte sa takvim «Opšte primenljivim standardima Evropske zajednice».

Primena ovih i ostalih standarda koji se primenjuju u EU ugovorena je i u okviru SSP. Potrebno je ukazati da je primena ovih standarda preduslov za primenu čitavog niza ostalih odredbi SSP, kao što su odredbe o uzajamnom pravu učešća u procesima javnih nabavki, otvaranja tržišta, razmene roba i usluga i ostalo.

5.4 Socijalna dimenzija

EU ima dugu istoriju bavljenja socijalnim aspektima u raznim oblastima uključujući i oblast energetike. U delu razvoja UEnZ socijalni aspekti su vrlo rano uzeti u obzir tako da je Evropska komisija počela se baviti socijalnim aspektima razvoja u oblasti energetike još u vreme pripreme UEnZ. Tako na primer saopštenje Evropske komisije kod potpisivanja UEnZ 25. oktobra, 2005. godine, kaže: „Ugovor će adresirati veoma lokalne i specifične probleme energije i životne sredine Jugoistočne Evrope kao što su uvećana smrtnost usled hladnoće i degradacija životne sredine usled emisije iz starih elektrana, korišćenja ogrevnog drveta koje dovodi do obešumljenja i neodrživi razvoj močvara i vodnih tokova kod hidroelektrana.”¹⁵⁶

Ubrzo posle potpisivanja UEnZ potpisan je i Memorandum o razumevanju o socijalnim aspektima u kontekstu UEnZ. Ovaj Memorandum je sada ključni sporazum kojim se definišu odnosi u oblasti socijalnih aspekata ovog ugovora. Naime, njime se prepoznaju i predviđaju socijalne posledice primene UEnZ. Isto tako, naglašava se potreba za kvalitetnim, dostupnim i raspoloživim energetske uslugama koje zadovoljavaju potrebe građana i preduzeća kao i interese potrošača.¹⁵⁷ Takođe, ukazuje se na neophodnost da se uvedu cene i tarife koje zaista oslikavaju troškove, da se obezbedi rodna ravnopravnost i tako dalje.

¹⁵⁶ Saopštenje Evropske komisije br. IP/05/1340 od 25. oktobra, 2005. godine.

¹⁵⁷ U članu 169. Lisabonskog ugovora (Ugovor o funkcionisanju Evropske unije) bliže se definiše uloga Evropske unije u zaštiti potrošača i podršci i nadzoru nad merama koje preduzimaju države članice u vezi sa zaštitom potrošača. Promoviše se potreba da države članice uvedu mere zaštite potrošača strože od standarda koji uvodi Evropska unija. – Consolidated version of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union «Official Journal of the European Union» C 83 Volume 53 30 March 2010.

Memorandum o socijalnom razumevanju, o socijalnim aspektima poziva se na osnovna socijalna prava koja su definisana raznim dokumentima EU ili na koja se oslanja EU i to:

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama;
- Evropska socijalna povelja, Povelja Evropske zajednice o osnovnim socijalnim pravima radnika;
- Socijalna prava proklamovana poveljom Evropske zajednice o osnovnim pravima ;
- Deklaracija Međunarodne organizacije rada o osnovnim principima i pravima na radu iz 1998. godine ;
- Principi procesa stabilizacije i pridruživanja i
- Socijalna dimenzije unutrašnjeg tržišta EU.

Ovaj memorandum ukazuje na političku volju potpisnika da u potpunosti uzmu u obzir socijalne dimenzije ugovora. Smatra se da razvoj energetskeg tržišta sam po sebi, kroz povećanje konkurencije i kvaliteta usluga doprinosi poboljšanju životnog standarda i uslova rada. Međutim,

ukazuje se i na značajne socijalne posledice primene ugovora i preuzimaju određene obaveze da se podstiče socijalni dijalog u energetskeg sektoru.

Memorandum poziva na ostvarenje obaveze i javne usluge u skladu sa članom 3 Direktive 2003/54/EC i 2003/55/EC i ističe potrebu zaštite ugroženih potrošača. Potpisnice se obavezuju da učine napor da obezbede ekonomsku, socijalnu i teritorijalnu koheziju, univerzalni pristup i visok nivo ostvarenja prava potrošača uporediv sa nivoom ostvarenim u državama članicama EU.

Obaveze javne usluge u skladu sa ovim direktivama uključuju sigurnost snabdevanja, regularnost, kvalitet i cenu isporuke, zaštitu životne sredine, energetskeg efikasnost i klimatske promene. Ova obaveza javne usluge mora biti jasno definisana, nediskriminatorna i mora garantovati jednakost pristupa. Države članice mogu uvesti dugoročno planiranje uzimajući u obzir mogućnost da treća strana zatraži pristup sistemu. Drugim rečima zemlje članice mogu da uvedu dugoročno planiranje u oblasti energije¹⁵⁸ ali tako da se tim dugoročnim planiranjem ne uskraćuje mogućnost investitora da se uključe na tržište, grade objekte, preduzimaju komercijalne transakcije i tome slično.

Univerzalna usluga koja se ovde pominje podrazumeva pravo potrošača da budu snabdeveni energijom određenog kvaliteta sa razumnim, i jednostavno i očigledno uporedivim transparentnim cenama. Države mogu uvesti takozvanog isporučioca u krajnjoj nuždi. Isto tako, države mogu uvesti i mere kojima se poboljšava pozicija malih potrošača, uključuju agregaciju potrošača, agregaciju i udruživanje potrošača. Uvodi se posebna zaštita osetljivih potrošača uključujući mere da im se pomogne da izbegnu isključenje sa mreže nafte ili gasa, mada isključenje ostaje moguća mera.

Obaveze i javne usluge podrazumevaju i mogućnost izmene isporučioca, raspoloživost informaci-

¹⁵⁸ U članu 170 - 172. Lisabonskog ugovora (Konsolidovana verzija Ugovora o funkcionisanju Evropske unije) uvode se obaveza da se planiranje i izgradnja transevropskih mreža (saobraćaj, telekomunikacije i energija) ostvaruju na način, kako bi se uz pomoć Evropske unije pojačavala konkurencija na celom prostoru Evropske unije i proširuje pravo potrošača da biraju isporučioce pojedine usluge. Ovo se dalje precizira za oblast energije u članu 194. istog dokumenta. – Consolidated version of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union «Official Journal of the European Union» C 83 Volume 53 30 March 2010.

ja uključujući i informacije o izvoru energije, prisustvo konkurencije u energetsom sektoru, praćenje i planiranje sigurnosti snabdevanja, nesmetano pravo pristupa treće strane i mogućnost izgradnje novih postrojenja. Imajući u vidu moguće socijalne uticaje razvoja energetske tržišta, Evropska komisija je pozvana da razvije strategije radi bavljenja širom socijalnom dimenzijom koja obuhvata pitanje dostupnosti, energetske siromaštva, reforme sistema daljinskog grejanja, distribuciju energije u ruralnim područjima izolovanim sistemima i uopšte socijalnim posledicama reforme.

Memorandum prepoznaje potrebu da se i socijalni partneri uvedu na nacionalnom nivou u sve procese koji proističu iz UEnZ. Takođe, promovise socijalni dijalog u kontekstu monitoringa sprovođenja ugovora i zemlje potpisnice se pozivaju da naprave efektivne mehanizme za informisanje i konsultaciju sa socijalnim partnerima.

Posebna pažnja posvećena je predviđanju i upravljanju socijalnim posledicama koje proizilaze iz primene UEnZ. Prepoznaje se da primena Ugovora vodi ili može voditi restrukturiranju ili promeni preduzeća i zaposlenosti u oblasti energetske sektora koji mogu posebno pogoditi radnike nižih kvalifikacija, osetljive grupe i određena geografski koncentrisana područja. Potpisnice preuzimaju da primene mere poboljšanja pokretljivosti, dodatne obuke, učenja, novog zapošljavanja i prekvalifikacije da bi se smanjili negativni socijalni efekti ovih procesa.

Uža socijalna dimenzija odnosi se na prava radnika u energetsom sektoru. U tom kontekstu Memorandum prepoznaje osnovna prava radnika koja se definišu odgovarajućim zakonima o radu, na zdravlje i sigurnost na radu i jednake mogućnosti na koje ti radnici imaju pravo. Stručne aktivnosti koje su definisane uključuju izradu socijalnih akcionih planova u saradnji sa socijalnim partnerima, uzimajući u obzir obaveze preuzete UEnZ.

U ovom kontekstu Memorandum uvodi Socijalni forum kao jedan od organa u okviru Energetske zajednice. Iz okvira aktivnosti ovog Socijalnog foruma na raspolaganju je takozvani Vodič najbolje prakse za zaštitu ugroženih domaćinstava koji je izradio Regulatorni bord Energetske

zajednice¹⁵⁹. Ovim vodičem definišu se: zatečena situacija, dostupnost energije i ukazuje na mehanizme koji su bazirani na tarifama, mehanizme koji nisu bazirani na tarifama, a naročito se uvodi definicija ugroženog potrošača, a takođe se definišu propozicije za eventualno isključenje potrošača. Zemlje potpisnice dužne su da dostavljaju izveštaj o primeni *Vodiča*.

¹⁵⁹ ECRB: *Best Practice Guidelines on the Protection of Vulnerable Household Customers*; Ref: R07-WGC-01-05, 28 June 2007; dostupan: http://www.ecrb.eu/portal/page/portal/ECRB_HOME/ECRB_DOCUMENTS/ECRB%20REPORTS%20%20DOCUMENTS/R07-WGC-01-05_BP_Guidelines_final.pdf

Potrebno je imati u vidu da Memorandum predstavlja samo jednu od aktivnosti koje su preduzete u socijalnoj oblasti, a povezane su sa Energetskom zajednicom. Razne aktivnosti, uključujući i donacije, preduzimali su i drugi: Evropska banka za obnovu i razvoj, Svetska banka, razni organi Ujedinjenih nacija i Međunarodna agencija za energiju.

5.5 Investicije

Značajan deo ostvarenje obaveza iz procesa integracije u oblasti energetike obavlja se investicijama. Proces donošenja investicionih odluka je složen i propisan mnogobrojnim propisima Evropske Unije: od procesa učesća javnosti u donošenju javnih planova, preko prostornih planova, strategija i politika do formiranja tržišnog okruženja za komercijalne investicije.

Proizvodnja energije se više ne smatra opštim dobrom već normalnom komercijalnom delatnošću. Shodno tome, uobičajeni instrumenti korišćeni kod izgradnje energetske objekata kao što su odluke o eksproprijaciji se mogu primenjivati samo na elemente energetske infrastrukture kod kojih je propisano pravo pristupa treće strane i koji imaju javni karakter odnosno značajan efekat na povećanje konkurencije (cevovodi, dalekovodi, terminali). Čak i kada je investitor preduzeće u državnom vlasništvu, smatra se da se to preduzeće bavi komercijalnom delatnošću i pravila se svode na normalne komercijalne odnose. Ovakvo poimanje je prisutno u propisima koji su ovde pomenuti i u redovnoj sudskoj praksi relevantnih evropskih sudova. Ova praksa shodno tome, predstavlja jednako važnu komponentu pravnog okvira Evropske unije kao i ostali instrumenti.

¹⁶⁰ *Council Regulation (EC) No 736/96 of 22 April 1996 on notifying the Commission of investment projects of interest to the Community in the petroleum, natural gas and electricity sectors.*

Inače, države članice su dužne da obavještavaju Evropsku komisiju o investicionim projektima od značaja za Evropsku uniju u skladu sa Odlukom Saveta (EC) broj 736/96 od 22. aprila, 1996. godine.¹⁶⁰

6. Zaključak

6.1 Značaj integracija u oblasti energetike za proces pristupanja u ostalim sektorima

Energetika je tradicionalno najznačajnija oblast delovanja Evropske unije. Još od samog formiranja Evropske zajednice za ugalj i čelik, pitanje snabdevanja energijom predstavljalo je jedan od najznačajnijih problema kojim se Evropska zajednica bavila. Stoga ne čudi da regulacija energetske sektora i danas predstavlja jednu od najznačajnijih oblasti delovanja institucija EU. Postoje brojni razlozi zbog kojih se smatra da energetika ima značajne uticaje na sve druge sektore privrede i društva u Evropi. EU u celini je zavisna od uvoza energije i ta zavisnost skoro kontinuirano raste. Pored toga, izvori energije u okviru teritorije Evropske unije su ograničeni, a njihova izdašnost i konkurentnost kontinuirano opadaju. Da bi se obezbedila konkurentna snabdevenost energijom svih ostalih privrednih grana potrebno je zajedničko delovanje država članica EU i institucija EU.

Posledica ovih okolnosti je da regulacija u oblasti energetike utiče na regulaciju u svim ostalim sektorima. Paralelno taj proces utiče na ponašanje i razvoj konkurentnosti zaposlenosti i mogućnosti razvoja svih drugih

privrednih sektora. Isto tako, regulacija u oblasti energetike je od velikog značaja za pitanja smanjenja siromaštva, zaštite potrošača, razvoja društvenih odnosa i uopšte sposobnosti država članica da razvijaju svoje društvene sisteme.

Razni drugi mehanizmi Evropske unije nalaze svoj odraz u oblasti energetike. Regulativa u oblasti zaštite konkurencije, zaštita životne sredine, zaštite potrošača, ljudskih prava, vladavine prava, imovinskih odnosa ima svoje refleksije u oblasti energetike. Isto tako, način kako energetska sektor prihvata i izvršava ove obaveze koje potiču iz drugih regulativnih oblasti je od značaja za razvoj tih oblasti.

EU upravo prolazi kroz proces restrukturiranja industrije i poljoprivrede u pravcu smanjenja energetske intenzivnosti. Uvećava se uvoz energetska intenzivnih roba i usluga iz zemalja koje su bogate energijom. Sa druge strane povećava se kvalitet i sadržaj novostvorene ekonomske vrednosti u privrednim granama čija je energetska intenzivnost značajno manja. To se odnosi na sektor usluga, privredne grane sa visokim učešćem novih tehnologija i znanja, poljoprivredu, kao i sve one grane gde je učešće visokokvalifikovanog rada veliko. Kao posledice toga, raste značaj efikasnosti korišćenja energije u potrošnji stanovništva, saobraćaju, zadržanju i znanjem intenzivnim industrijama. Ovakva promena strukture zahteva visoku sposobnost državne uprave, korišćenje razvijenih tehničkih standarda, ali i povećano učešće znanja u energetskim procesima. Takvi zahtevi za novim znanjem u oblasti energetike daleko prevazilaze naučne, tehničke i organizacione kapacitete svake pojedinačne zemlje. Otuda postoji potreba za međunarodnom saradnjom na potpuno novim osnovama. Da bi države među sobom saradivale u tako značajnim strateškim oblastima kao što su energetske tehnologije, neophodno je da imaju povećani stepen međusobnih kontakata i da ostvare odgovarajuću recipročnost u toj saradnji.

Ukratko, energetika je oblast u kojoj se preslikavaju sposobnosti državnog upravljanja u mnogim drugim oblastima uključujući i ljudska prava, zaštite potrošača, vladavinu prava, zaštitu životne sredine, smanjenje siromaštva i drugo. Smatra se da nije moguće razviti naprednu energetska politiku ukoliko ove druge oblasti nisu uređene na vrlo napredan način i obrnuto.

Teško se može govoriti o naprednom uređenju u ovim ključnim oblastima života, ukoliko se u sektoru energetike ne primenjuju jednako napredna pravila.

Tokom prethodnih 30 godina ceo svet, a naročito Evropska unija, uspele su da značajno umanje potrošnju energije po jedinici nacionalnog proizvoda i da smanje potrebnu količinu energije za ostvarenje visokog nivoa indeksa ljudskog razvoja. Shodno tome za postizanje visokog nivoa indeksa ljudskog razvoja (preko 0.9) danas je potrebno skoro upola manje energije nego pre 30 godina. Ovo je posledica naprednog državnog upravljanja sa jedne strane i primene najmodernijih energetska tehnologija sa druge strane. Imajući u vidu da se energetske tehnologije u prethodnih 30 godina ipak nisu menjale tom brzinom kojom je poboljšavana efikasnost upotrebe energije, jasno se vidi da dominantan uticaj ima poboljšano upravljanje u ovoj oblasti. Razvoj liberalizacije energetska tržišta, napredna regulacija, napredna zaštita životne sredine, i poboljšano korišćenje raspoloživih kapaciteta doveli su zajedno do znatno efikasnije upotrebe energije.

Ove okolnosti nisu ostavile traga u privrednom razvoju Srbije. Upotreba energije po jedinici nacionalnog proizvoda u Srbiji je vrlo velika u odnosu na proseku EU – najmanje četiri puta veća. Isto tako, doprinos globalnom zagrevanju tj. emisija gasova staklene bašte nekoliko puta je veća po jedinici nacionalnog proizvoda u Srbiji nego u državama članicama EU.

6.2 Integracija Srbije u oblasti energetike i mogući uticaj tog procesa na zaposlenost i konkurentnost privrede

Imajući u vidu značaj energetike kao privredne grane u privredi Srbije može se zaključiti da je proces pristupanja u oblasti energetike suštinski najznačajniji proces u okviru njenih evropskih integracija. Energetika je trenutno najveća pojedinačna privredna grana u Srbiji. Ona učestvuje sa više do 20% u formiranju nacionalnog proizvoda i sa blizu polovine u for-

miranju nacionalnih budžeta što se može utvrditi analizom dostupnih podataka iz budžetskih računa i Republičkog zavoda za statistiku. Sa druge strane, zatečena efikasnost energetskega sektora i uopšte korišćenja energije praktično određuje nivo zaposlenosti i konkurentnosti u privredi Srbije. Razvijajući decenijama energetske intenzivnu industriju i isto tako energetske intenzivnu poljoprivredu, Srbija se nalazi u situaciji da kod izvoza svojih proizvoda treba da konkuriše drugim zemljama koje su mnogo bogatije u energetskeim izvorima. Imajući u vidu da ovako strukturirana konkurentnost više neće biti moguća, ipak se uočava potreba da se privredne grane koje bi eventualno mogle biti konkurentne snabdeju energijom najmanje na nivou evropskog proseka konkurentnosti. Današnje ponašanje međunarodnog tržišta energijom koje je jako strukturirano i gde postoje specifični međusobni odnosi potrošača energije, ukazuje na potrebu organizovanja među državama koje su dominantno potrošači energije. Tek organizovane, ove države imaju priliku da uredi efikasnost korišćenja energije i efikasnost i sigurnost pribavljanja energije na način koji obezbeđuje relativnu konkurentnost snabdevanja energijom.

Očigledno je da primena naprednih pravila gazdovanja u oblasti energetike može značajno doprineti poboljšanju efikasnosti korišćenja energije u Srbiji, a time i značajnom poboljšanju svih ostalih okolnosti na koje to ima uticaja: ljudskog razvoja, zaštite životne sredine, smanjenje siromaštva itd.

Nedovoljno efikasno korišćenje energije predstavlja ograničavajući faktor za zaposlenost i smanjenje siromaštva. Jedna od ključnih okolnosti koje doprinose bržem približavanju, i bržem uključivanju zemlje u evropske integracije, upravo je smanjenje siromaštva, zaposlenost i odgovarajući nivo privredne razvijenosti. Ovo se ne može ni zamisliti u Srbiji bez suštinskog značajnog i višestrukog povećanja energetske efikasnosti.

Pored toga, ostvarenje praktičnih preduslova za priključenje EU na odgovarajući način može dovesti do povećanja efikasnosti upotrebe energije u Srbiji. Podsećajući ovde na međuzavisnost primene pravnog okvira i ostvarenja praktičnih preduslova pridruživanja, zaključujemo da oba međusobno zavisna procesa suštinski doprinose evropskim integracijama Srbije.

Konačno sektor energetike je još uvek značajan poslodavac, a zaposlenost u samoj energetici čini velik deo ukupne zaposlenosti u Srbiji. Imajući u vidu primenu modernih tehnologija i potrebu da se uvećava produktivnost u energetskeim sektoru, za očekivati je relativno smanjenje zaposlenosti u ovom sektoru. Međutim, razvoj ovog sektora naročito u pravcu većeg korišćenja obnovljivih izvora energije može da obezbedi da se zaposlenost zadrži na zatečenom nivou ili čak u izvesnoj meri poveća. Pored toga otvaranje energetskega sektora za međunarodnu razmenu omogućava povećanu zaposlenost u sektorima, koji su interakcija između energetike i transporta kao što su izgradnja i održavanje vodnih puteva i drugo.

Energetskei sektor je sektor sa visokim učešćem znanja. Potreba za znanjem u energetici se uvećava sa intenziviranjem razvoja energetskeih tehnologija i sve većim korišćenjem obnovljivih izvora energije i potrebom da se poveća energetska efikasnost. Nema nikakve sumnje da se i Srbija mora uključiti u međunarodnu razmenu znanja u ovoj oblasti. Ovo je moguće samo uz napredak u procesu pristupanja EU. Ovakav proces može da značajan razvojni impuls celokupnoj industriji obrazovanja u Srbiji. Polazeći od činjenice da je proizvodnja i korišćenje biomase jedna od komparativnih prednosti Srbije u odnosu na prosek država EU, uočava se potreba za većom primenom znanja i u ovoj oblasti.

6.3 Prilike za razvoj dobre uprave

Energetske tehnologije nisu društveno neutralne. Od izabrane strukture energetskega sektora i primenjenih tehnologija u dobroj meri zavisi i karakter društva u kome će se takav energetskei sistem primenjivati. Inovativno moderno društvo sa značajnim usmerenjem na razvoj opredeljuje se, po prirodi stvari, za moderne energetske tehnologije, objekte visoke energetske efikasnosti, decentralizovane oblike proizvodnje i korišćenja energije, obnovljive izvore energije i drugo. Sa druge strane, relativno rigidno visoko centralizovano društvo opredeljuje se za centralizovane oblike proizvodnje i korišćenja energije. U literaturi je poznata zavisnost između kvaliteta uprave i eventualno korišćenje renti na prirodne resurse. Ova veza je izuzetno značajna i za Srbiju. Većina prirodnih resursa koje privreda Srbije

danas koristi su, u stvari energetske resursi. Kako se upravlja ekonomskim vrednostima, koji od istih resursa potiču, praktično će opredeliti i kvalitet državne uprave u Srbiji.

Primenom naprednog pravnog okvira u energetske sektoru koji gradi i preporučuje, EU suštinski doprinosi da se ovim ekonomskim vrednostima bolje upravlja. Prvi i verovatno najznačajniji uticaj koji energetske sektor može izvršiti na zaposlenost i konkurentnost privrede Srbije je uticaj koji se vrši kroz kvalitet uprave. Moderna ekonomska nauka ukazuje na izuzetno značajnu vezu između dobre uprave i privrednog razvoja, odnosno dobre uprave i kvaliteta ljudskog razvoja u jednoj zemlji.

Sledeći aspekt uticaja energetske sektora na privredni razvoj je i fizička otvorenost privrede. Poznato je da fizička otvorenost praktično opredeljuje nivo konkurentnosti u jednoj privredi. Nominalna otvorenost je potreban, ali ne i dovoljan uslov za razvoj konkurentnosti. Fizička otvorenost omogućava da se nominalna pravna otvorenost zaista primeni u realnom životu. Tek kada su na raspolaganju fizička sredstva za uvoz-izvoz robe i usluga, privreda je zaista izložena međunarodnoj konkurenciji i prilika za učesće u međunarodnoj podeli rada. Imajući u vidu relativnu veličinu energetske sektora u Srbiji u odnosu na ostatak privrede može se zaključiti da bez značajnog učesća energetske sektora u međunarodnoj trgovini ne može biti ni izgradnje odgovarajuće infrastrukture koja bi onda omogućila fizičku otvorenost privrede Srbije. Transport energenata (uglja, nafte, prirodnog gasa), transport energetske intenzivnih roba (đubrivo, hemijski proizvodi, biomasa, metali i rude metala, otpadno gvožđe) praktično opredeljuje ekonomiju obima na svim transportnim pravcima koji su od značaja za razvoj i otvorenost privrede Srbije. Pored toga, mogućnost izvoza poljoprivrednih proizvoda u većem obimu uslovljena je korišćenjem biomase u energetske svrhe. Tek takvo korišćenje biomase omogućava odgovarajuću ekonomiju obima i konkurentnost celokupne poljoprivrede Srbije, u odnosu na poljoprivredu u susjednim zemljama. Otvaranje energetske sektora za međunarodnu razmenu je suštinski preduslov za ostvarenje minimalne ekonomije obima praktično na svim transportnim pravcima: Dunav, železnička linija Beograd-Solun, železnička linija Beograd-Bar, plovni sistem Rajna-Majna-Dunav. Isto tako transport energenata ili energetske intenzivne robe uslovljava minimalnu

ekonomiju obima u svim robno transportnim centrima, lukama i pretovarnim stanicama: Beograd, Pančevo, Smederevo, Prahovo, Novi Sad. Tek ovako formirana ekonomija obima omogućava investicije u najznačajnije transportne pravce, a te investicije su preduslov za fizičku otvorenost privrede Srbije.

7. Iskustvo Slovačke

Gledano sa stanovišta istorijskog razvoja države, proces ulaska u Evropsku uniju predstavlja izuzetan događaj. Iskustva zemalja, koje su okončale proces pristupanja, od velike su koristi državama koje prolaze kroz njega. Slovačka spada u grupu od deset država koje su 2004. godine postale punopravne članice EU. Iako je moguće okarakterisati Slovačku kao „mladu” državu-članicu, ona je, ipak, tokom nekoliko godina rada već stekla iskustvo i punopravno se uključila u razvoj strateškog i zakonodavnog okruženja.

U okviru struktura i institucija, u potpunosti se uključuje u političke i tehničke rasprave o različitim pitanjima. Budući da je do pristupanja EU došlo relativno skoro, moguće je pružiti „sveže” iskustvo, skrenuti pažnju na određene prioritete i naglasiti potrebu za eliminacijom rizika.

Ovaj dokument opisuje iskustvo u oblasti energetike, koji se inače smatra ključnim sektorom nacionalne ekonomije, a njegovo dobro stanje je preduslov održivog razvoja zemlje. Prvi deo se odnosi na stečeno iskustvo u korišćenju strukturnih fondova, budući da je ovaj finansijski instrument jedan od najznačajnijih sredstava države u ujednačavanju regionalnih razlika, i to u kontekstu cele EU. Nova država-članica je, nakon pristupa EU, suočena sa velikim pitanjima koje treba obraditi u evropskom kontekstu, pri tom uzimajući u obzir i svoje nacionalne interese.

Drugi deo prikaza nudi deo aktuelnih strateških i zakonskih dokumenata

unutar EU, a koji je definišu kao zajednicu visokih ambicija u pogledu transparentnosti, razvoja zdravog tržišnog okruženja, ublažavanja klimatskih promena, obezbeđenja stabilnog snabdevanja energijom i slično.

Poznavanje važeće zakonske regulative i strategije pre pristupanja države EU, poboljšaće orijentaciju i spremnost određene države za ulazak u članstvo. Doslednost u sprovođenju i transpoziciji zakonodavnog okvira dokumenata EU pažljivo prate i proveravaju pravne službe organa EU.

S obzirom da mera uspeha u procesu pristupanja zavisi od uspešnosti vođenja pregovora u vezi sa pitanjima koja su u interesu nacionalnih prioriteta države, na kraju prikaza se nalazi nekoliko važnih preporuka koje se ne odnose samo na proces pridruživanja, već i na članstvo u EU.

1. Strukturni fondovi Slovačke i njihovo korišćenje u oblasti energetike

U okviru strukturnih fondova u Slovačkoj Republici (Slovačka), Ministarstvo privrede, u smislu svojih opredeljenih nadležnosti, je nadležan vladin resor za Operativni program konkurentnosti i ekonomskog rasta (OP KaHR, nadalje Operativni program). Do ostvarenja strategije Operativnog programa dolazi se, kako kroz globalni cilj, tako i kroz njegove specifične ciljeve koji definišu glavni makroekonomski pravac podrške iz fondova EU u sektoru privrede u Slovačkoj. Globalni cilj Operativnog programa jeste da se „obezbedi održivi ekonomski rast i zapošljavanje”.

Postizanje globalnog cilja obezbeđeno je kroz uspostavljanje i dostizanje niza konkretnih ciljeva kao što su: povećanje konkurentnosti preduzeća i usluga, povećanje energetske efikasnosti i veće korišćenje obnovljivih izvora energije, povećanje konkurentnosti i efikasnosti turizma, osiguranje kvaliteta svih procesa koji utiču na sprovođenje strukturnih fondova i obezbeđivanje neophodne podrške glavnim akterima koji učestvuju u njihovoj realizaciji.

Specifični ciljevi Operativnog programa se ispunjavaju kroz implementaciju aktivnosti pojedinih prioriteta:

- Prioritet 1 - Inovacije i rast konkurentnosti;
- Prioritet 2 – Energetika;
- Prioritet 3 – Turizam;
- Prioritet 4 - Tehnička pomoć.

Ilustracije radi, treba prikazati sumirani implementacijski potencijal finansijskih sredstava opredeljenih planom realizacije Operativnog programa. Zaključno sa 31. 12. 2009. godine, u okviru spovođenja ovog Operativnog programa bilo je realizovano ukupno 17 javnih poziva za konkurisanje za nepovratna finansijska sredstva (NFS) u iznosu od 693,36 miliona evra. Ukupno za sve pozive bilo je primljeno 2.363 zahteva za NFS, u ukupnom potraživanom iznosu NFS od 1.700,31 miliona evra. Na osnovu analize može se zaključiti da ukupna tražnja za NFS u Slovačkoj u velikoj meri prevazilazi obim izdvojenih finansijskih sredstava. Međutim, postoje značajne razlike između ponude i potražnje za NFS u okviru pojedinačnih mera, što važi i za javne pozive za predloge projekata. U okviru implementacije Operativnog programa postoje mere, za čiju implementaciju vlada veliki interes među podnosiocima zahteva, koje stvaraju dobre uslove za održivost korišćenja finansijskih sredstava u svakoj od prioriteta u slučaju poteškoća pri ugovaranju i korišćenju sredstava u određenim merama.

U pogledu fleksibilnosti Programa u svakoj prioriteta u osi, nadležni vladin resor, odnosno upravni organ ima na raspolaganju mere kojima se može pouzdano obezbediti dovoljno interes podnosioca zahteva, kako u slučaju problema sa ugovornim stranama, tako i u vezi sa potrošnjom novca, Upravni organ ima relativno efikasna rešenja u cilju obezbeđenja potrošnje novca kroz prenošenje finansijskih sredstava između mera. Sa opšte tačke gledišta, može se istaći da su, ukoliko je ugovaranje i korišćenje finansijskih sredstava za Operativne programe na zadovoljavajućem nivou, stvorene pretpostavka za uspešnu implementaciju Programa.

U okviru analize apsorpcionog kapaciteta slovačkog Operativnog programa navodi se da potražnja u javnim pozivima na osnovu oblika državne pomoći, a gde je maksimalni iznos NFS za podnosioca zahteva do 6 miliona evra,

prevazilazi ponuđeni obim predviđenih sredstava. Sa druge strane, interesovanje za javne pozive u skladu sa „*de minimis*” oblikom državne pomoći, gde je maksimalni iznos 200 hiljada evra, bilo je veoma nisko. Zbog toga je, na osnovu programa za privremeno obezbeđivanje male pomoći u Slovačkoj, u vreme ekonomske krize, u maju 2009. godine, došlo do povećanja maksimalnog iznosa NFS u programu „*de minimis*” pomoći sa 200 na 500 hiljada evra. U odnosu na potražnju pre i posle ove izmene, u programu državne pomoći „*de minimis*”, može se zaključiti da je povećanje limita bila efikasna mera. Rezultati poziva za podnošenje predloga projekata u okviru programa „*de minimis*” pokazuju da je neophodno objaviti poziv, s obzirom na činjenicu da mnogi potencijalni podnosioci zahteva već rade na realizaciji projekta, odnosno da dosežu kumulativnu granicu obezbeđene pomoći „*de minimis*”.

Pri sumiranju faktora koji idu u prilog postignutim rezultatima Operativnog programa, kao i prepreka i poteškoća u njegovoj implementaciji ističe se sledeće:

- obezbeđenje redovne evaluacije Operativnog programa u cilju identifikacije oblasti problema implementacije;
- kvalitetno upravljanje implementacijom Operativnog programa na osnovu jasnih pravila u pogledu organa upravljanja;
- ugovoriti adekvatna finansijska sredstva posredstvom javnog poziva za projekte (od početka implementacije Operativnog programa u Slovačkoj bilo je 17 javnih poziva za predloge projekata u ukupnom iznosu od gotovo 700 miliona evra, pri čemu je ukupna alokacija sredstava za programe (bez Prioriteta 4 - Tehnička pomoć) bila skoro 880 miliona dolara. To predstavlja skoro 80% sredstava izdvojenih za podnosiocima zahteva.

Sa druge strane, pri sumiranju faktora koji otežavaju napredak u implementaciji Operativnog programa ističe se sledeće:

- relativno visoka administrativna opterećenja pri podnošenju predloga projekata (u nekim javnim pozivima za podnošenje predloga uočena je ekstremno visoka stopa diskvalifikacije predloga u okviru formalne kontrole);

- neatraktivnost mera namenjenih potencijalnim podnosiocima zahteva (na primer, mera koja se odnosi na podršku inovativnim aktivnostima u preduzećima u skladu sa uslovima iz Operativnog programa).

Prioritet 2 - Energija

Cilj Prioriteta u oblasti energije je povećanje energetske efikasnosti u proizvodnji, prenosu i potrošnji energije, smanjenje potrošnje energije u industrijskoj proizvodnji, potrošnje primarnih izvora energije i povećanje korišćenja obnovljivih izvora energije.

U okviru ose prioriteta zaključno sa 31. 12. 2009. godine bila su završena četiri javna poziva za podnošenje zahteva za nepovratna finansijska sredstva za projekte orijentisane na potražnju, u ukupnom iznosu od 144, 456, 283.61 evra. Inače, u okviru ovog prioriteta, stiglo je čak 568 zahteva, čiji je ukupni iznos potraživanih NFS sredstava 219.763 741,67 evra. Iz navedenih podataka vidi se da je ukupna potražnja premašila iznos izdvojenih sredstava za NFS za 52.13%.

U okviru ovog prioriteta su definisane dve „mere”:

- mera 2.1 - Povećanje energetske efikasnosti u proizvodnji i potrošnji i uvođenje naprednih tehnologija u energetici i
- mera 2.2 - Izgradnja i unapređenje javne rasvete u gradovima i selima i pružanje saveta u oblasti energetike.

Cilj mere 2.1 je približavanje energetskim zahtevima na nivou uporedivim sa EU 15, dostizanje uštede energije, povećanje efikasnosti primarnih izvora energije sa smanjenjem troškova za energiju i povećanje udela potrošnje obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji energije. Generalno, može se konstatovati da u okviru ove mere postoje značajne razlike u pogledu interesovanja za NFS, u zavisnosti od pojedinačnih javnih poziva u programu državne pomoći *de minimis*.

Cilj mere 2.2 je podrška javnom sektoru pri izgradnji i modernizaciji kapa-

citeta javne rasvete u gradovima i selima, kao i podizanje svesti o energetskej efikasnosti i korišćenju obnovljivih izvora energije. Ukupno interesovanje za finansiranjem premašilo je opredeljena sredstva.

Ukupnog gledajući, u okviru ose Prioriteta 2, tj. u oblasti energetike, može se konstatovati da je, u ovom trenutku, ukupan nivo implementacije Operativnog programa, pod uslovima koji vladaju u Slovačkoj, zadovoljavajući.

Međutim, neophodno je istaći sledeće negativne činjenice:

- broj projekata koji su otpisani nakon završetka formalne kontrole je bio nesrazmerno veliki (u okviru dva javna poziva za meru 2. 1 skoro 65%), što ukazuje na relativno komplikovane uslove za ispunjenje formalnih kriterijuma;
- nisko interesovanje za javne pozive iz programa pomoći de minimis ukazuje na faktore koji koče napredak u implementaciji OP KaHR kao što je to već gore pomenuto.

2. Trenutna strategija i zakonodavstvo EU u oblasti energetike, procesi i njihove posledice

U uvodu je takođe potrebno naglasiti da je jedan od važnih preduslova uspešnosti savladavanja, ne samo procesa pridruživanja EU već i samog statusa člana, što bolje poznavanje stručnog okruženja i karaktera tema, koje su u datom trenutku aktuelne, a koje treba razmotriti u okviru EU. Istovremeno, država koja tek treba da uđe u EU, ima mogućnost da kao posmatrač učestvuje u pregovorima koji se vode pred organima EU institucija. To otvara mogućnost da se upoznaju teme, priroda diskusije, kao i administrativne procedure. U suštini, prisustvo u svojstvu posmatrača omogućava državama da se u ovim pregovorima upoznaju sa argumentacijom prakse, uključujući i same pregovore i taktiku.

Pogledajmo u narednom delu ovog prikaza stvarni presek strategije i zakonodavstva:

Evropska energetska politika

U januaru, 2007. godine Evropska komisija objavila je paket dokumenata koji se na sveobuhvatan način bavi energetskej situacijom. Paket uključuje sledeća dokumenta:

1. Evropska energetska politika sa statističkim podacima o energetskej politici;
2. Plan obnovljivih izvora energije, uključujući Studiju o proceni uticaja ;
3. Izveštaj o napretku u oblasti biogoriva, sa Pregledom ekonomskih i ekoloških podataka iz izveštaja;
4. Izveštaj o napretku u oblasti obnovljivih izvora električne energije;
5. Perspektiva unutrašnjeg tržišta gasa i električne energije sa Izveštajima o realizaciji od strane pojedinačnih država;
6. Pregled evropskog sektora gasa i sektora električne energije sa detaljnim tehničkim izveštajem;
7. Plan prioritnog povezivanja koji sadrži Aneксе i mape;
8. Održivost proizvodnje električne energije iz fosilnih goriva sa Studijom o proceni uticaja;
9. Pravac evropskog Strateškog plana za energetske tehnologije;
10. Pojašnjenje nuklearnog programa;
11. Ograničavanje globalnih klimatskih promena na 2 stepena Celzijusa, sa pratećim dokumentima.

Ovaj izveštaj predstavlja pregled osnovnog paketa dokumenta kojim se formuliše poziv za smanjenje emisije gasova staklene bašte u oblasti snabde-

vanja energijom zemalja članica Evropske unije, pri čemu je neophodno obezbediti održivi razvoj, sigurnost snabdevanja energijom i konkurentnost. Istovremeno, to predstavlja tri osnovna stuba energetske politike EU.

Evropska Komisija u Izveštaju navodi da aktuelna politika EU u oblasti energetike nije održiva (očekuje se povećanje emisije CO₂ od 5% do 2030. godine u zemljama članicama EU, dok globalna emisija bi trebalo da bude povećana do 55%). Sigurnost snabdevanja energijom, uglavnom zavisi od uvoza primarne energije na bazi ugljovodoničnih goriva. Trenutno, uvoz ugljovodoničnog goriva u EU iznosi 50% ukupne potrošnje energije. Međutim, ova količina će se verovatno do 2030. godine povećati na 65%. Iz perspektive konkurentnosti Evropska komisija napominje da žitelji zemalja članica još uvek ne mogu da uživaju u prednostima potpuno liberalizovanog energetskeg tržišta.

Izveštaj se takođe fokusira na formulisanje strateškog cilja energetske politike. Komisija utvrđuje sledeće strateške ciljeve:

- odmah usvojiti kao važeću obavezu EU, a u svakom slučaju smanjiti emisiju gasova staklene bašte do 2020. za najmanje 20% u poređenju sa 1990. godinom;
- obezbediti 20% učešća obnovljivih izvora energije u potrošnji u EU;
- obezbediti 10% udela biogoriva u saobraćaju.

Ove obaveze su podržane od strane Evropskog Saveta u martu, 2007. godine.

Na osnovu energetske politike EU, Komisija EU je takođe objavila Informacija o Strateškom planu za energetske tehnologije (SET plan) koju je usvojio Savet ministara energetike u decembru 2007. godine. SET plan je tehnološki stub energetske politike. On je prvenstveno usmeren na koordinaciju politike država članica u oblasti nauke i istraživanja u oblasti energetike. U osnovna sredstva SET plana spadaju:

Grupa za upravljanje SET planom - koordinaciono telo u okviru Saveta, osnovana je u leto 2008. godine, na njenim sednicama učestvuju predstav-

nici Ministarstva privrede i Ministarstva obrazovanja. Predmet pregovora su sva pitanja vezana za SET plan.

Evropski savez za istraživanje energije (EERA) - osnovan je u oktobru, 2008. godine, kao savez organizacija u oblasti nauke i istraživanja. Njegov cilj je da koordinira aktivnosti istraživačkih institucija kroz zajedničke programe.

Evropska Industrijske Inicijative - privatno-javna partnerstva u oblasti energije vetra, solarne i nuklearne energije, prenosne mreže i sistema, bio-energije, skladištenja CO₂ (carbon capture and storage-CCS), energetske efikasnosti. Partnerstva deluju na osnovu implementacionih planova u kojima pojedinačni sektori kroz skup tehnoloških platformi određuju sopstvene sektorske ciljeve. Prve inicijative bi trebalo da budu pokrenute u junu 2010. godine u Madridu.

Treći paket liberalizacije

Cilj ovog paketa je dopuna postojećih pravila kako bi se obezbedilo funkcionisanje unutrašnjeg tržišta za sve potrošače, a pri tom bi Evropska Unija obezbedila snabdevanje energijom koja se odlikuje većom sigurnošću, konkurentnošću i održivošću.

Treći paket energetske liberalizacije, ne samo da promoviše dalje otvaranje tržišta električne energije i prirodnog gasa, već i unapređuje prava potrošača, jača ovlašćenja nacionalnih regulatornih tela i promoviše regionalnu solidarnost u slučaju ozbiljnog prekida snabdevanja gasom. Treći paket liberalizacije se sastoji od sledećih dokumenata:

Izmene i dopune Direktive 2003/54/EC i 2003/55/EC o zajedničkim pravilima unutrašnjeg tržišta električne energije i gasa

Osnovne karakteristike ovih dokumenata su:

- razdvajanje proizvodnje i isporuke od prenosne mreže koja daje država-ma članicama EU mogućnost da biraju između tri opcije za razdvajanje

delatnosti proizvodnje i isporuke od rada distributivne mreže za tržište električne energije i prirodnog gasa:

- potpuno vlasničko razdvajanje (ownership unbundling-OU);
- uspostavljanje nezavisnog operatora mreže (independent system operator-ISO);
- uspostavljanje nezavisnog operatora prenosne mreže (independent transit operator-ITO).

Jedna od najvažnijih mera koje je predložila Evropska komisija, jeste vlasničko razdvajanje vertikalno integrisanih energetske kompanije. To znači da, ukoliko država-članica odluči da uspostavi puno razdvajanje vlasništva, sve vertikalno integrisane firme će morati da prodaju svoje vlasništvo u oblasti transporta i distribuciju. Time bi se podstaklo stvaranje nezavisnih operatera koji će biti odgovorni za sve mrežne operacije. Kompanije koje obavljaju delatnost proizvodnje i isporuke, u ovom slučaju ne bi imale većinski deo u kompaniji koja je operater u prenosnoj mreži.

U slučaju ISO, koji omogućava postojećim vertikalno integrisanim kompanijama da zadrže vlasništvo nad mrežom, energetske kompanije će morati da svoju prenosnu mrežu prenesu na određeni za te svrhe formirani samostalni organ ili telo, nezavisno od sopstvene isporuke ili proizvodnje.

Predstavnici Slovačke i drugih zemalja članica (Francuska, Nemačka, Austrija, Grčka, Letonija, Kipar, Bugarska, Luksemburg) izrazili su ozbiljne rezerve i zabrinutost zbog tog postupka. Ta mera bi značila ozbiljno mešanje u imovinska prava i slobode osnivanja i funkcionisanja kompanija. Takođe, zahtevala bi čitav niz ponovnih pregovora oko ugovornih dokumenata, što bi, najverovatnije, dovelo do povećanja cene energenata. Alternativni model predložen od strane Komisije, podrazumeva model nezavisnog operatora sistema, kojim se uspostavlja razdvajanje vlasništva nad organom odgovornim za upravljanje infrastrukturom. To podrazumeva razdvajanje vlasništva, a funkcionisanje tržišta čini još složenijim i ne može biti predstavljeno kao prava alternativa potpunom razdvajanju vlasništva. Dakle, kreiranje ISO sa sobom nosi, osim dodatne administracije, i odlučivanje o

investicijama na različitim nivoima. Rezultat može da bude značajno komplikovanje procedure neophodne za investicione projekte i da stvori veštačku strukturu tržišta.

U oktobru 2007. godine, i januaru, 2008. godine, održano je nekoliko sastanaka sa stručnjacima iz ovih zemalja, što je rezultiralo razvojem alternative (tzv. ITO) za dalji razvoj tržišta. Nakon konstruktivnih pregovora u okviru institucija EU, konačno je postignut dogovor. ITO model je usvojen kao ravnopravna alternativa ISO modelu i vlasničkom razdvajanju. Ovaj model zadržava integrisanu proizvodnju, snabdevanje i distribuciju energije, ali će se preduzeća pridržavati određenih pravila kako bi se obezbedila nezavisnost obavljanja ovih delatnosti.

Takozvani „Nadzorni organ” sastoji se od predstavnika energetske kompanije, akcionara treće strane i predstavnika nezavisnih operatera prenosnog sistema koji je odgovoran za donošenje odluka koje mogu značajno uticati na vrednost imovine članova prenosnog sistema. Naloženo je da se razvije „program saglasnosti”, koji propisuje koje će se mere preduzeti protiv diskriminatornog ponašanja, kao i da se utvrdi organ odgovoran za obezbeđivanje poštovanja sporazuma, a koji ujedno nadgleda i njegovu implementaciju. Članovi Upravnog odbora prenosnog sistema ne mogu da rade u kompanijama koje obavljaju delatnosti u proizvodnji i snabdevanju, tri godine pre i četiri godine nakon što su radili za operatera prenosnog ili transportnog sistema. Ovaj model karakteriše bolja regulativa, pogotovo kada sve komercijalne i finansijske sporazume između integrisanih kompanija i operatera, budu odobravane od strane nacionalnih regulatornih tela.

Klauzula o trećim zemljama rešava pitanje kontrole mreže kompanija iz trećih zemalja na način koji ne dovodi do protekcionizma i koji osigurava da te kompanije poštuju ista pravila kao i firme iz EU. Odredba propisuje kriterijume za ocenu investicionih firmi iz trećih zemalja, posebno bezbednost snabdevanja države članice ili Evropske unije u postupku sertifikacije za investitore iz trećih zemalja koji nameravaju da preuzmu distributivnu mrežu ili operatera. Nacionalni regulatorni organi imaju pravo da odbiju sertifikaciju, u kojoj treba da se konsultuje Komisija. Države članice će imati tri i po godine da u praksu uvedu odredbe koje se odnose na kompanije van EU.

Odredbe o jednakim uslovima konkurentnosti privrede poštuju koegzistenciju tri različita modela. U tekstu se predviđa da kompanije, koje se bave proizvodnjom ili isporukom gasa, odnosno električne energije, ni na koji način ne mogu da kontrolišu operatera prenosnog sistema zemlje članice koji se odlučio za potpuno razdvajanje.

Nova pravila zahtevaju da svaki operater prenosnog sistema svake godine podnese nacionalnom regulatornom telu svoj aktuelni desetogodišnji plan razvoja mreže, koji se zasniva na postojećoj ponudi i tražnji. Ovaj plan ima za cilj da identifikuje glavni infrastrukturni prenos koji treba izgraditi ili ojačati. Regulatorno telo se brine o tome da njegov plan bude u skladu sa ukupnim evropskim planom. Štaviše, ima pravo da osigura da ulaganja predviđena planom budu i realizovana.

Paket takođe donosi određene promene u sektoru prirodnog gasa, koje će u cilju podsticanja investicija konkurencije i sigurnosti isporuke, doprineti da nova infrastruktura (kao što su gasovodi koji povezuju nekoliko država-članica, postrojenja LNG i skladišta prirodnog gasa) dobije izuzeće u odnosu na uslove za razdvajanje. Takođe, uvode se pravila u cilju unapređenja pristupa skladištenju gasa.

Efikasniji nacionalni regulatorni organi: u pogledu različitog obima nadležnosti regulatornih organa obe Direktive predviđaju mere kako bi se osnažila i garantovala nezavisnost nacionalnih regulatornih organa u državama-članicama. Budžet pruža garanciju nezavisnosti, kao i samostalnosti imenovanih članova regulatornih organa ili višeg menadžmenta čiji je mandat ograničen na period od 5-7 godina, a po čijem isteku je moguće još jednom obnoviti mandat. Jačanje harmonizacije prava i obaveza omogućava nacionalnim regulatornim organima da utvrde i odobre regulisane tarife prenosa i distribucije, kako bi se izbegle unakrsne subvencije prenosa, distribucije i snabdevanja. Nacionalna regulatorna tela su ovlašćena da donose obavezujuće odluke u vezi sa energetske kompanijama, kao i da izriču „efikasne, proporcionalne i destimulativne kazne” zbog neuspeha kompanije da obezbedi sprovođenje plana u skladu sa zahtevima iz paketa, a u iznosu do 10% godišnjeg prometa.

Jačanje prava korisnika pruža mogućnost da potrošači promene snabdeva-

ča gasa i električne energije u roku od tri nedelje bez naknade, a potrošači će dobijati završni račun u roku od šest nedelja nakon izvršene promene. Korisnici će imati pravo na sve relevantne podatke o potrošnji električne energije i gasa, pravo na informisanost o udelu pojedinačnih izvora snabdevanja električnom energijom u okviru ukupnog snabdevačkog „energetskog miksa”, pravo na zahtev za naknadu štete u slučaju niskog kvaliteta usluga (npr. nepravilno ili odloženo fakturisanje) i pravo na informacije o pravima potrošača na fakturama i sajtu kompanije. Od suštinskog značaja je postojanje nezavisnih mehanizama za efikasno delovanje po pritužbama, kao i mirnog rešavanja sporova (npr. uvođenje ombudsmana za energetiku).

Evropska komisija predstavila je jasan i koncizan spisak namenjen potrošačima energenata, koji sadrži praktične informacije o njihovim pravima. Do 2020. godine, 80% domaćinstava bi moralo da ima uvedeno „inteligentno” merenje, ako se pre toga, kroz testirane instalacije, potvrdi ekonomska isplativost. Ova tehnologija treba da omogući dobavljačima da nude različite tarife za različita doba dana, kao i na osnovu godišnjeg doba.

Države članice EU će u skladu sa novom legislativom obezbediti da sva domaćinstva kao i mala preduzeća (sa manje od 50 zaposlenih i godišnjim prometom ili bilansom stanja ispod 10 miliona evra), dobiju univerzalnu uslugu, odnosno pravo na snabdevanje električnom energijom na svojoj teritoriji, koja je određenog kvaliteta po razumnim, transparentnim, lako uporedivim i nediskriminatornim cenama.

Na osnovu inicijative Evropskog parlamenta, nova legislativa će sadržati posebne odredbe o zaštiti određenih kategorija korisnika energije, npr. onih koji su socijalno ugroženi. Države članice će preduzeti odgovarajuće mere u cilju postizanja rešenja za tzv. energetske siromaštvo, na primer kroz pripremu nacionalnih energetske planova ili drugih pogodnosti u sistemima socijalnog osiguranja. Sve ovo sa ciljem da se obezbedi neophodna energija za snabdevanje ugroženih potrošača i da se unapredi energetska efikasnost.

Mere za unapređenje regionalne saradnje među državama članicama i nacionalnim regulatornim organima, naročito u slučaju ozbiljnih poremećaja u isporuci gasa trebalo bi da obezbede koordinaciju nacionalnih planova za vanredne situacije kao i razvoj i unapređenje veza sa ciljem promovisa-

nja regionalne solidarnosti. Saradnja na regionalnom nivou prema ovoj Direktivi je „prvi korak ka potpunoj liberalizaciji unutrašnjeg tržišta”.

Uredba o osnivanju Agencije za saradnju regulatornih tela u oblasti energetike

Evropska Agencije za saradnju regulatornih tela u oblasti energetike će donositi neobavezujuće smernice i na evropskom nivou dopunjavati regulatorne poslove koje na nacionalnom nivou obavljaju regulatorna tela. Ipak, njeno osnivanje je neophodno sa stanovišta jačanja panevropske saradnje. Njene osnovne nadležnosti su da obezbedi okvir za saradnju nacionalnih regulatornih tela i kompatibilnost regulatornog okvira regionalne saradnje, kao i vršenje nadzora nad prenosnim sistemom operatera, te praćenje novih projekta povezivanja i sprovođenje smernica za rad Komisije. Pored agencijskih ovlašćenja, imaće i određene nadležnosti u donošenju odluka za posebno definisane slučajeve, kao što su uslovi pristupa prekograničnoj infrastrukturi. Ovo samo u slučaju ako u roku od šest meseci nacionalna regulatorna tela ne postignu dogovor o tim uslovima.

Izmene i dopune Uredbe 1775/2005 i 1228/2003 o uslovima za pristup mrežama za prenos gasa i uslovima pristupa mreži za prekograničnu razmenu električne energije.

Oba propisa odnose se na Evropske mreže operatere prenosnog sistema za električnu energiju (ENTSO-E) i gasa (ENTSO-G), posredstvom kojih će svi evropski operateri prenosnog sistema obavljati svoju delatnost, kako bi se u zakonodavnom smislu obezbedio „odgovarajući tehnički razvoj” evropskog sistema električne energije i gasa. Zajedno sa Agencijom, nacionalna regulatorna tela pripremaju pravila za interoperabilnost mreže, mere koje se preduzimaju u hitnim slučajevima ili mere za energetska efikasnost mreže i svoje predloge podnose Komisiji. Uloga Evropske komisije je da odobrava u komitološkom procesu obavezujuća pravila.

Pored primene ovih pravila u praksi, evropska mreža operatera sistema prenosa će imati obavezu da svake dve godine objavi neobavezujući desetogodišnji plan razvoja mreže kako bi se identifikovale potrebe za

investicijama. Pošto je svaki operater sistema za prenos u obavezi da godišnje podnese nacionalnom regulatornom organu svoj 10-godišnji plan razvoja mreže, regulatorni telo može u smislu smernica o električnoj energiji i gasu da zatraži usaglašavanje plana sa panevropskim planom. Slovačka je tokom pregovora podržavala većinu mera, posebno onih mera koje su usmerene na veću transparentnost, kao i na jačanje i garantovanje nezavisnosti nacionalnih regulatornih tela. Takođe, postignut je, za Slovačku, prihvatljiv kompromis, u stvaranju institucija EU za saradnju mrežnih operatera, kao i stvaranje mehanizama koji olakšavaju prekograničnu trgovinu posredstvom Agencije za saradnju energetskih regulatornih tela.

Očekivanja i iskustva

Po usvajanju paketa u državama članicama započinje proces harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa direktivom. Na ispunjavanju mera iz uredbi, koje su po stupanju na snagu direktno primenjive u celoj EU, počinju da rade već uspostavljene Evropske mreže operatera sistema prenosa, koje stvaraju svoje strukture i veze.

Osnivanje Agencije bi trebalo da počne do 2011. godine. Za sedište ove institucije izabran je grad Ljubljana u novoj državi-članici Sloveniji. Tadašnji evropski komesar za energetiku Andris Piebalgs je izrazio uverenje da će treći paket liberalizacije: „omogućiti EU jasan zakonodavni okvir koji je potreban kako bi se osiguralo pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, ali i podržati potrebne investicije”.

Konačna verzija paketa, pored produbljene liberalizacije tržišta električne energije i prirodnog gasa, predstavlja primer kako Slovačka može da nametne zahteve u saradnji sa drugim zemljama članicama EU.

Klimatsko-energetski paket

Klimatske promene su jedna od najozbiljnijih globalnih pretnji, koje mogu imati za posledicu nepopravljivu štetu po životnu sredinu, sa velikim ekonomskim i socijalnim posledicama. Klimatsko-energetski paket

predstavljen je od strane Evropske komisije u januaru, 2008. godine, kao odgovor na ovaj globalni izazov i sada se smatra za jedan od najvažnijih zakonskih dokumenata.

Predlozi u ovom dokumentu postavljaju ciljeve za pojedinačne države članice. Ciljevi za Slovačku, koji su bili predmet pregovora u bilateralnim konsultacijama sa Evropskom Komisijom, su sledeći: postizanje cilja od 14% učešća obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji energije u 2020. godini; 13% rast emisije izvan sektora trgovanja emisijama i smanjenja emisije od 21%. u sektorima koje pokriva trgovina. Specifičnosti klimatsko-energetskog paketa su visoka složenost kao i uvođenje fundamentalnih promena u trgovanju emisijama i stvaranje tržišta sa garancijama o poreklu u oblasti obnovljivih izvora energije.

Svrha klimatsko-energetskog paketa (KEB) je stvaranje zakonodavnog okvira za jedan od stubova energetske politike i garancija ispunjenja ciljeva Evropskog saveta iz marta, 2007. koji su identifikovali potrebu za: smanjenjem emisije gasova staklene bašte u 2020. za 20%, dostizanjem 20% udela obnovljivih izvora u finalnoj potrošnji i 10% udela biogoriva u saobraćaju do 2020.

Razvijeni okvir se sastoji od četiri glavne zakonske mere:

- Direktiva EP i Saveta 2009/28/EC o promociji obnovljivih izvora energije i o izmenama i dopunama Direktive 2001/77/EC i 2003/30/EC;
- Direktiva EP i Saveta 2009/29/EC o izmenama i dopunama Direktive 2003/87/EC u cilju unapređenja i proširenja šeme Unije u trgovini kvotama emisije gasova staklene bašte;
- Direktiva EP i Saveta 2009/31/EC o geološkom skladištenju ugljen-dioksida i izmene i dopune Direktive Saveta 85/337/EEC, Direktive Evropskog parlamenta i Saveta 2000/60/EC, 2001/80/EC, 2004/35/EC, 2006/12/EC, 2008/1/EC i Uredba Saveta (Ec). 1013/2006;
- Odluka Evropskog Parlamenta i Saveta br. 406/2009/EC o naporima država članica da se smanji emisija gasova staklene bašte sa ciljem ispunje-

nja obaveza Unije koje se tiču smanjenje emisije gasova staklene bašte do 2020. godine.

Prvi dokument je Direktiva o podršci proizvodnji energije iz obnovljivih izvora, kojim se utvrđuje nacionalni cilj za obnovljive izvore energije (OIE) u bruto finalnoj potrošnji energije u Slovačkoj u 2020. godini od 14%. U slučaju da države članice ne mogu da postignu svoj cilj iz domaćih resursa, mogu da koriste tzv. fleksibilne mehanizame. Ovo se odnosi na prenos statističkih podataka i zajedničke projekte. Statistički prenos dozvoljava državi članici trgovinu procentima OIE, pri čemu sporazum između država članica može da potraje nekoliko godina. Zajednički projekti dozvoljavaju rad dve ili više država na projektu, pri čemu se opredeljeni udeo u projektu obračunava kao nacionalni cilj.

Direktiva takođe obezbeđuje kriterijume održivosti za biogoriva i druge biotečnosti koje određuju uslove obračunavanja udela biogoriva u saobraćaju. Svako biogorivo mora da ispunjava kriterijum uštede gasova staklene bašte u odnosu na svoj fosilni ekvivalent. Kriterijumi određuju na kojim površinama se ne mogu proizvoditi biogoriva, kao i kaznu za promenu namene zemljišta (npr. pretvaranje pašnjaka u poljoprivredno zemljište). Jedan deo kriterijuma se odnosi na socijalne faktore.

Četvrti deo direktive odnosi se na set predloženih mera za smanjenje administrativnih prepreka za razvoj obnovljivih izvora energije i povećanja mogućnosti pristupa prenosnim sistemima proizvođačima električne energije iz obnovljivih izvora energije.

Sledeći dokument, koji revidira Direktivu o trgovini emisijama treba da u periodu od 2013. do 2020. godine zameni postojeće oblike trgovanja emisijama (ETS - Emission Trading System). Predlaže se proširenje broja sektora i gasova koji će biti uključeni u sistem. Najvažnija izmena je jačanje sistema aukcije u trgovini emisijama. U sektoru energetike kompanije će kupiti 100% emisija u sistemu aukcije od 2013. godine. U ostalim sektorima, visina obima emisijama utvrđuje se na osnovu standarda tehnologije i goriva (benchmarking) pri čemu će deo dozvola biti dodeljen putem aukcije. Udeo aukcija u ovim sektorima trebalo bi da bude postepeno povećavan, do nivoa od 70% u 2020. godine. (početni nivo od 20% u 2013).

Sektori koji podležu visokom riziku transfera u inostranstvo treba da budu isključeni iz aukcije, ako su u skladu sa standardima za goriva.

Odluka o utvrđivanju individualnih ciljeva država članica po kojoj moraju da smanje svoje emisije u sektorima koji nisu obuhvaćeni ETS (saobraćaj, poljoprivreda, građevinarstvo, upravljanje otpadom) navodi da bi ukupni pad u okviru EU u ovim sektorima morao da dostigne 10%. S obzirom na različite dinamike privrednog rasta, ciljevi za pojedinačne države članice navedeni su u rasponu -20% do +20%. Slovačka ima opciju da poveća emisiju gasova staklene bašte za 13% u odnosu na 2005. Sprovođenje ciljeva će biti kontinuirano nadgledano i redovno procenjavano na godišnjem nivou na osnovu podnetih izveštaja. U okviru fleksibilnost pri ispunjavanju obaveza smanjenja, dozvoljeno je korišćenje više mehanizama fleksibilnost (bankarstvo, sertifikovanje za smanjenje emisije).

Cilj Direktive za hvatanje i skladištenje ugljen-dioksida (CCS - Carbon Capture and Storage) je da promovise hvatanje i skladištenje CO₂ u geološkim formacijama, jer se u bliskoj budućnosti EU ne može odreći uglja, kao jednog od glavnih izvora energije. Cilj je stvaranje zakonodavnog okvira za podsticanje ulaganja u CCS, kako bi se emiterima gasova više isplatilo da podržavaju ove tehnologije nego da kupuju emisione dozvole. Izabrani CCS projekti će biti delimično finansirani sredstvima prikupljenim od prodaje emisijonih kvota.

Klimatsko energetska paket je postao predmet političkih sporazuma u decembru, 2008. godine, a usvojen je u aprilu, 2009. godine. Trenutno je u toku njegova implementacija. Pitanje klimatskih promena je nesumnjivo kompleksna tema, a implementacija evropske legislative zahteva blisku saradnju nekoliko resora. Zato je u Slovačkoj je za njegovo sprovođenje, u junu, 2008. godine, osnovana međuresorna Komisija državnih sekretara za klimatsko-energetski paket.

Paket energetske bezbednosti i efikasnosti

Jedan od osnovnih pretpostavki energetske politike EU je činjenica da Evropa postaje sve više zavisna od uvoznih ugljovodonika. Prema referentnom scenariju, zavisnost EU od uvoza energije će se povećati sa 50% od

ukupne potrošnje energije u EU na 65% do 2030. godine. Evropska komisija očekuje da će se zavisnost od uvoza prirodnog gasa povećati sa 57% na 84% do 2030. godine, a zavisnost od uvoza nafte će porasti sa 82% na 93%. Sigurnost snabdevanja energijom je, dakle, zajedno sa konkurentnošću i održivošću jedan od stubova energetske politike EU.

Energetsku bezbednosti treba posmatrati kao veliki bezbednosni problem države, odnosno kao sastavni deo nacionalne bezbednosti. Ako država želi da postigne potreban nivo energetske bezbednosti za održivi razvoj privrede i društva, mora da obezbedi diverzifikaciju izvora i trasa u najvećoj mogućoj meri. Energetska bezbednost kao i povećanje stepena bezbednosti je dakle neizbežno. Istovremeno mora da bude realizovano u kontekstu uzajamne saradnje u okviru manjih ili većih regionalnih grupacija i u uslovima određenim finansijskim stanjem energetske sektora. Takođe, potrebno je napomenuti da jačanje energetske bezbednosti ne može biti odvojeno od političkog i ekonomskog okruženja u zemljama i regionima. Sve to zavisi i od njihove želje za međusobnim dogovorom.

Evropska komisija je zato u novembru, 2008. godine predstavila Drugi strateško pregled energetike: akcioni plan za energetska bezbednost i solidarnost. To je okvirni dokument za jačanje energetske sigurnosti u Evropi. Evropska komisija se u Akcionom planu za energetska bezbednosti i solidarnost fokusira na pet prioriteta:

- infrastruktura i diverzifikaciju snabdevanja energijom;
- spoljni odnosi;
- krizni mehanizmi za naftu i gas;
- energetska efikasnost;
- bolje korišćenje sopstvenih izvora energije.

Povećane mere podrške EU odnose se na razvoj infrastrukture u okviru nekoliko prioritarnih geografskih oblasti. One obuhvataju Baltik, Mediteran i Severno more, oblast centralne i jugoistočne Evrope i trans-evropski

pravac Sever-Jug. Veliku pažnju EU posebno obraća na razvoj gasne mreže u Evropi, te će se pratiti i podržati projekat Južnog gasnog koridora i izgradnja terminala za utečnjeni prirodni gas (LNG).

Evropska komisija smatra da energetika igra važnu ulogu u trgovinskim sporazumima sa trećim državama. Naglasak treba, pre svega, staviti na širenje Energetske zajednice na Ukrajinu, Moldaviju, Tursku, kao i na usvajanje sporazuma o energetske saradnji između EU i Rusije, te razvijanje odnosa sa zemljama Kaspijskog regiona, dijalog između EU i OPEK, kao i na saradnju sa Australijom, Kanadom, Japanom, Kinom, Indijom, SAD, Južnom Amerikom i Afrikom.

U okviru mera koje se odnose na krizni mehanizam za naftu i gas, Komisija je pripremila izmene i dopune Direktive za naftu i prirodni gas. Direktiva Evropskog Parlamenta i Saveta 119/2009 o obavezi da se održi minimum zaliha sirove nafte i / ili naftnih derivata usvojena je u septembru, 2009. Pregovori su trenutno u toku u vezi sa propisima o sigurnosti snabdevanja gasom koji će zameniti postojeći zakonodavni okvir.

Slično tome, i u slučaju energetske efikasnosti, usvojena je u novembru, 2009. godine, Odluka Evropskog parlamenta i Saveta br. 1222/2009 o označavanju pneumatika u odnosu na uštedu goriva i druge bitne parametre. Trenutno, formalno se završava postupak odobravanja revizije energetske efikasnosti zgrada i označavanja uređaja.

Evropska komisija je u Akcionom planu takođe naglasila da je za dalji razvoj EU pri uspostavljanju energetske miksa neophodno bolje korišćenje lokalnih resursa i nuklearne energije. Zato je deo paketa i informacija o energiji vetra na moru, ako i ona u vezi sa nuklearnom energijom.

Deo Drugog strateškog pregleda je paket energetske bezbednosti i energetske efikasnosti. Cilj paketa je da ojača postojeću zakonsku regulativu o energetske efikasnosti u zgradama i energetske označavanju. U isto vreme uvodi se novi sistem označavanja za pneumatike, u cilju povećanja efikasnosti pneumatika. U cilju daljeg povećanja efikasnosti snabdevanja energijom, Evropska komisija je predložila detaljne smernice kako bi se olakšalo uvođenje na tržište proizvodnja električne energije iz kogenera-

cijskih postrojenja visoke efikasnosti. U oblasti energetske bezbednosti, Evropska komisija je usmerena na jačanje zakona o zaštiti minimalnih zaliha sirove nafte i naftnih derivata i gasa.

Paket energetske efikasnosti sadrži sledeća zakonska dokumenta:

- Predlog izmena i dopuna Direktive o energetske efikasnosti zgrada;
- Predlog izmena i dopuna Direktive o pokazateljima potrošnje energije i drugih izvora energije u vezi obeležavanja proizvoda i standardnih informacija o proizvodu;
- Predlog Direktive o označavanju pneumatika u odnosu na efikasnost goriva i drugih osnovnih parametara (Propis od 25. novembra, 2009. usvojena pod nazivom Odluka Evropskog parlamenta i Saveta (EC) br. 1222/2009 o obeležavanju pneumatika u odnosu na efikasnost goriva i drugih osnovnih parametara.);
- Odluka Komisije kojom se utvrđuju detaljne smernice za sprovođenje i primenu Aneksa II Direktive Evropskog parlamenta i Saveta 2004/8/EC.

U oblasti energetske bezbednosti paket obuhvata sledeće zakonske dokumente:

- Predlog Direktive obavezuje države članice da održe minimum zaliha sirove nafte i / ili derivata (odobren je 14. septembra 2009. godine, a 9. oktobra, 2009. godine, zvanično objavljen u Službenom glasniku EU kao Direktiva Saveta 2009/119/EC) i
- Predlog odluke u vezi sa merama za očuvanje sigurnosti snabdevanja gasom. Sastavni deo paketa su kompleti dokumenata nezakonodavnog karaktera, koji se odnose na energiju vetra i nuklearnu energiju.

Predlog izmena i dopuna Direktive o energetske efikasnosti zgrada

Građevinski sektor ima značajan potencijal za smanjenje potrošnje ener-

gije i emisije CO₂. U vreme usvajanja Direktive 2002/91/EC o energetskej efikasnosti zgrada, građevinski sektor je učestvovao sa više od 40% u finalnoj potrošnji energije u Uniji. Trend daljeg povećanja se nastavlja, a time i povećanje emisije ugljen-dioksida. Cilj direktive je da se uspostave procedure i mere za poboljšanje energetske efikasnosti u zgradama, kako bi se optimizovao enterijer u zgradama, kao i snižavanje emisije ugljen-dioksida od upotrebe zgrada.

Evropska komisija je predstavila predlog izmena i dopuna energetske efikasnosti zgrada kako bi se realizovao trajno postojeći potencijal za značajne uštede energije i smanjenje emisije CO₂. Ciljevi i principi postavljeni u Direktivi 2002/91/EC su ostali, a konkretne mere su ponovo prepuštene državama članicama. Međutim, predlog pruža veliki broj važnih promena: proširenje kruga zgrada na koje će se primenjivati Direktiva, unapređenje postojećih tehnologija trendova (zgrade sa gotovo nultim stepenom upotrebe energije, izgradnja inženjerskim sistemima, uključujući i alternativne sisteme), jačanje sistemskog pristupa finansiranju energetske efikasnosti u zgradama (optimalna cena, planirano sprovođenje finansijskih podsticaja), jačanje mehanizama kontrole (nezavisnih kontrolnih sistema za energetske sertifikate i izveštaje inspekcije za grejanje i klimatizaciju) i jačanje institucije informisanja javnosti o različitim metodama i praksi za poboljšanje energetske efikasnosti država članica EU i Komisije. Formalna procedura odobrenja predloga trebalo bi da bude završena krajem prve polovine 2010. godine. Tranzicioni period tokom kojeg države članice treba da usklade nacionalno zakonodavstvo sa Direktivom je dve godine.

Nacrt izmena i dopuna Direktive o pokazateljima potrošnje energije i drugih izvora energije u vezi sa etiketiranjem proizvoda i standardnih informacija o proizvodu

Cilj energetske obeležavanja je da na transparentan način obezbedi potrošačima informacije o potrošnji energije i ostalim povezanim parametrima. Prvobitna Direktiva 92/75/EEC o evidenciji potrošnje energije i drugih oblika energije na etiketama proizvoda i standardnim uputstvima o proizvodu je pružila korisnicima korisne i uporedive informacije o korišćenju energije (i drugih resursa kao što je voda) u kućnim aparatima. Potrošač je

tako počeo da razmišlja o kupovini aparata kao o investiciji usmerenoj na postizanje finansijske uštede kroz smanjenje potrošnje energije.

Komisija je predstavila predlog izmene i dopune Direktive, koji proširuje obim prvobitne Direktive na sve energetske proizvode. Znači, ne samo za kućne aparate, već i na energetske proizvode u komercijalnom i industrijskom sektoru, kao i na neke proizvode koji ne koriste energiju, npr. prozore koji mogu značajno da doprinesu štednji energije kada se koriste ili instaliraju (sa izuzetkom prevoznih sredstava). Novi predlog se takođe odnosi na jačanje transparentnosti informacija o proizvodima i podržava primenu najboljih proizvoda putem javne nabavke. Postupak formalnog usvajanja predloga trebalo bi da bude završen krajem prve polovine 2010. godine. Tranzicioni period tokom kojeg države članice treba da usklade nacionalno zakonodavstvo sa Direktivom je dve godine.

Uredba Evropskog parlamenta i Propis Saveta (EC) 1222/2009 o obeležavanju pneumatika u odnosu na efikasnost goriva i drugih osnovnih parametara

Pneumatici igraju važnu ulogu u smanjenju energetske intenzivnosti saobraćaja i emisija, jer oni čine 20-30% ukupne potrošnje goriva vozila. Pogodan parametar za pneumatike za automobile čini vidnim razliku od 10% u potrošnji goriva između setova guma sa najgorim i najboljim učinkom. Dakle, cilj je da se smanji potrošnja goriva za motorna vozila i time poveća energetska efikasnost u transportu.

Direktiva Parlamenta i Saveta 119/2009 o obavezi da održavanja minimalnih zaliha sirove nafte i / ili naftnih derivata. Direktiva se odnosi na potrebu razvoja efikasnijih mehanizama za reagovanje u kriznim situacijama u nabavci nafte, koje prethodna Direktiva nije rešila na dovoljno dobar način. Ovaj deo zakonodavstva uveden je u novembru, 2008. godine.

Predložena Direktiva će ukinuti postojeće dokumente:

- Direktiva Saveta 2006/67/EC, koja obavezuje države članice da održe minimum zaliha nafte i naftnih derivata;

- Odluka Saveta 68/416/EEC o zaključenju i realizaciji pojedinih ugovora između Vlada koje se odnose na obavezu država članica da održavaju minimalne zalihe sirove nafte i naftnih derivata;
- Direktiva Saveta 73/238/EEZ o merama za ublažavanje efekata teškoća u snabdevanju sirovom naftom i naftnim derivatima.

Veliki značaj u nacrtu direktive imala je činjenica da EU nije imala usklađene interventne postupke. To je u praksi otežavalo brzo donošenje odluka i efikasne mera, a u kriznim situacijama može biti od presudnog značaja. Predlog Direktive Saveta usklađuje metodologije u EU i Međunarodnoj agenciji za energiju (IEA). To je pogotovo značajno sa aspekta bolje koordinacije sa međunarodno prihvaćenim pravilima IEA i uključenja rezervi nafte u Uniji u mere IEA.

Specifični elementi navedenog dokumenta su:

- obaveza održavanja zaliha, tačnije, država članica je dužna da drži zalihe sirove nafte i naftnih derivata na nivou 90-dnevnog prosečnog dnevnog neto uvoza ili na nivou od šest dana prosečne dnevne unutrašnje potrošnje. Slovačka trenutno ima obezbeđeno vanredno snabdevanje sirovom naftom i naftnim derivatima za 92 dana prosečne dnevne potrošnje u Slovačkoj. Finansiranje, formiranja i održavanja ovih zaliha obezbeđeno je putem državnog budžeta;
- povećanje raspoloživosti zaliha, koje bi trebalo ojačati verifikovanim revizijama i inspekcijama;
- obavezno dostavljanje na uvid pregleda o komercijalnim rezervama na mesečnom nivou;
- zadržavanje u rukama država članica većine ovlašćenja u odlučivanju o oslobodanju zaliha u cilju pomoći u vreme krize;
- osnivanje Koordinacione grupe za naftu i naftne derivate, koje kao i Koordinaciona grupa za gas treba da igra važnu ulogu u koordinaciji procedura u kriznim situacijama na nivou EU;

- uvođenje novog koncepta kroz novi termin specifičnih zaliha, kao mogućnost da države članice EU imaju zalihe koje odgovaraju njenim potrebama;
- pojednostavljenje zakonskih okvira u ovoj oblasti, tako što su tri seta zakona koji se odnose na sigurnost snabdevanja naftom i naftnim derivatima zamenjeni jednim.

Slovačka je uspela da tokom pregovora o nacrtu Direktive unese nekoliko rešenja po za nju osetljiva pitanja kao što su:

- ukidanje nepromenljivosti utvrđivanja iznosa specifičnih zaliha;
- mogućnost smanjenja obaveznih zaliha za četvrtinu u slučaju oslobađanja zaliha tokom regionalne krize;
- održavanje i učestalost izveštavanja o komercijalnim zalihama.

Nosilac realizacije direktive su Državne robne rezerve Slovačke. Rok za konačnu implementaciju Direktive je 31. decembar, 2012. godine. Direktiva će biti uvedena u Zakon br. 170/2001 Zakon o obaveznim zalihama nafte i naftnih derivata i Rešenja o stanju naftnih potreba, kao i izmenama i dopunama Zakona br. 240/2006 Z.

U junu, 2009. godine, objavljeno je, kao dopuna ovom paketu, niz drugih zakonskih predloga:

Predlog Uredbe Evropskog parlamenta i Saveta u vezi sa merama za zaštitu bezbednosti isporuke gasa, kojom se ukida Direktiva 2004/67/EC.

Ove pravne norme su stupanjem na snagu, postale kamen temeljac trenutnog predloga Direktive Saveta 2004/67/EC u vezi sa merama za zaštitu bezbednosti isporuke prirodnog gasa.

Kriza u snabdevanju gasom iz januara, 2009. godine, ubrzala je proces revizije važeće Direktive. Evropska komisija je odlučila da izmeni ovu Direktivu posebnom Uredbom, zbog toga što je ovaj propis još uvek odgovarajuće sredstvo, posebno iz sledećih razloga:

- neposredno se primenjuje na nadležne organe država članica, preduzeća za prirodni gas i korisnike prirodnog gasa;
- ne zahteva dugačak period tranzicije;
- obezbeđuje transparentnost i konzistentnost u standardima i obavezama širom EU i direktno određuje učešće institucija EU.

Osnovni cilj je unapređenje sigurnosti isporuke gasa u EU, podrška potrebnim investicijama za međusobno povezivanje kako bi se zadovoljili pokazatelji N-1, koji su neophodni za pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta gasa, kao i garancije toka gasa u cevovodima. Propis naglašava ulogu unutrašnjeg tržišta gasa u sigurnosti snabdevanja gasom. Cilj je da se dozvoli privrednim subjektima koja obavljaju delatnost u oblasti prirodnog gasa, da snabdevaju potrošače širom EU kad je to moguće i bez ograničenja. Za najvažnije rešenje poremećaja u snabdevanju smatra se tržišni mehanizam.

Uredba omogućava korišćenje netržišnih mera, o kojima odlučuje nadležni državni organ. Ove mere treba da se koriste samo u vreme kada tržište više nije u stanju da se adekvatno nosi sa prekidom u snabdevanju gasom, dakle, kao poslednje utočište u kriznim situacijama kada se iscrpe sve tržišne mere i kada gasne kompanije nisu više u stanju da se izbore sa prekidima. Predlog je, inače, bio tema sastanka Saveta ministara energetike u Briselu 12. 7. 2009. godine.

Promene u postojećim zakonima, u uslovima koji vladaju u Slovačkoj, odnose se na one oblasti koje su van sadašnjih ovlašćenja i obaveza i obuhvataju široku lepezu mera:

- izmena definicije zaštićenih potrošača u odnosu na obavezu snabdevanja gasom (u Slovačkoj su trenutno zaštićeni svi potrošači);
- promene u pravima i obavezama nadležnog organa uvode obavezu da preduzme mere izrade preventivnih akcionih planova, nacionalnog kriznog plana i neprekidno praćenje sigurnosti u snabdevanju na nacionalnom nivou, saradnju sa nadležnim organima susednih zemalja u pripremi dokumenata, kao i u pripremi regionalnih planova;

- zajednička odgovornost za bezbednost u snabdevanju, što znači da su i privredni subjekti odgovorni za svoju oblast delovanja (u saradnji sa nadležnim organom); izrada, svake dve godine, preventivnog akcionog plana sa merama za sprečavanje kritičnih situacija, uključujući i vanredno stanje; obavezne konsultacije sa susednim zemljama, najmanje u vezi prekograničnog snabdevanja, prekograničnog pristupa skladištenju i kapacitetima transporta prirodnog gasa u oba smera, uključujući procenu da li je prikladna izrada regionalnog plana za prevenciju obaveštavanje EP o nacrtu plana i plana; obaveza da se unesu preporuke Koordinacione grupe za gas;
- definisanje i primena standarda infrastrukture - N-1 regionalno sprovođenje standarda, informisanje Evropske komisije o neispunjenju N-1 standarda do tri godine od stupanja na snagu Uredbe, realizovati sve povratne tokove do svih prekograničnih spajanja, osim - npr. isporuka u treću zemlju ili ako povratni tok nema uticaja na sigurnost snabdevanja do tri godine obezbediti reverzibilnosti sistema, zajedničko odlučivanje regulatornih tela o interkonekcijskoj tarifi;
- definisanje i primena standarda isporuke o određenom broju dana (najmanje 30) za zaštićene kupce;
- izrada procene rizika sigurnosti snabdevanja u toku godine, a zatim svake dve godine;
- izrada kriznih planova;
- uspostavljanje detaljnih procedura i mera za svaki nivo krize, uključujući dijagrame protoka informacija;
- identifikacija doprinosa tržišnih i netržišnih mera za svaki nivo, posebno onih iz Uredbe;
- uključivanje svih mere bezbednosti za održavanje mreže;
- opis mehanizma saradnje tokom krize sa susednim zemljama;

- lista redefinisanih akcija tokom krize, uključujući kompenzaciju i mehanizam komercijalnih ugovora;
- četiri nivoa krize i njihovo definisanje: upozorenje, uzbuna, vanredno stanje na nacionalnom nivou, vanredno stanje na evropskom nivou;
- obezbeđenje prekograničnih tokova tokom vanrednog stanja;
- informisanje o civilnoj zaštiti stanovništva tokom krize;
- obaveza ukidanje stanja krize i određenih mera na inicijativu KOM.

Konačno, mere predviđaju i :

- dostupnost informacija u vanrednim situacijama na dnevnoj bazi;
- evaluacija mera posle krize;
- prikaz Faktora za procenu sigurnosti snabdevanja u EU.

Predlog Uredbe Saveta o izveštavanju o investicionim projektima u energetska infrastrukturu Evropske Unije i ukidanje Uredbe (EZ) č.736/96

Ova Uredba ima za cilj da učini efikasnijim zajednički okvir za prenos podataka i informacija o investicionim projektima u energetici Evropske komisije. Nakon korekcije, naročito u pogledu relevantnosti podataka u praćenju Evropske komisije, izbegla bi se dupliranja i administrativna opterećenja u odnosu na postojeće obaveze izveštavanja prema već postojećem zakonodavstvu EU (posebno u vezi Trećeg paketa propisa za unutrašnje energetska tržišta), a istovremeno i njihovo efikasno korišćenje i zaštita poslovnih informacija TTE Saveta. Politički dogovor o nacrtu ovog dokumenta je postignut 14. 3. 2010. godine.

Međutim, trenutno je odloženo stupanje na snagu ove Uredbe, do naredne

godine. Ovo i na zahtev Slovačke, a iz razloga da bi se obezbedila pravna sigurnost za države članice, do izrade konačnog oblika obrazaca, koje je u obavezi da izradi Evropska komisija.

Ekodizajn

Direktiva Parlamenta i Saveta 2009/125 o uspostavljanju okvira za postavljanje zahteva za Ekodizajn za energetske proizvode

Ekodizajn, kao sredstvo energetske i ekološke politike, prati usvajanje mera, ne samo za uštedu energije, već i za zaštitu životne sredine, i to tokom životnog ciklusa proizvoda. Prvobitna direktiva 2005/32/EC o uspostavljanju okvira za postavljanje uslova za ekodizajn proizvoda koji koriste energiju, omogućila je proizvodima koji ispunjavaju uslove za ekodizajn slobodno kretanje unutar tržišta EU. Implementacija Direktive o ekodizajnu postepeno poboljšava kvalitet proizvoda na tržištu zajedno sa sistematskom zaštitom životne sredine.

Komisija je u julu, 2008. godine predstavila predlog izmene i dopune Direktive, koja proširuje opseg na energetske proizvode. Istovremeno predlog nije usmeren samo na korišćenje energije proizvoda, već i na direktnu potrošnju energije. Revidirani tekst Direktive ima za cilj jačanje energetskog i ekološkog karaktera. Predlog je usvojen i objavljen pod nazivom izmene i dopune Direktive 125/2009/ES, a uspostavlja okvir za postavljanje zahteva Ekodizajna za poznate energetske proizvode.

Trenutno je u Slovačkoj postupak izmene i dopune zakona br. 665/2007 Zakona o životnoj sredini i upotrebi energije korišćenjem proizvoda (Zakon o Ekodizajnu), koji je inkorporisao Direktivu 2009/125/ES u nacionalno zakonodavstvo.

Evropski privredni plan obnove i energija

Evropski savet je tokom zasedanja u decembru, 2008. godine, kao odgovor na finansijsku krizu, odobrio Evropski plan oporavka. Jedna od

mera u četiri prioritetne oblasti politike Lisabonske agende, je ubrzanje investicija u infrastrukturu i energetske projekte. Na osnovu plana ekonomskog oporavka, Evropska komisija je 28. 1. 2009. godine, usvojila predlog Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju programa finansijske pomoći za projekte u energetskom sektoru u okviru evropskog oporavaka.

13. jula, 2009. godine usvojena je Uredba 663/2009. Ovaj akt obezbeđuje ukupnu finansijsku pomoć u iznosu od 3.980 milijardi evra, koja bi trebalo da bude dodeljena između 2009. i 2010. godine za sledeće oblasti:

- gasne i električne interkonekcije;
- projekti energije vetra na moru;
- projekti hvatanja i skladištenja ugljenika.

U okviru Uredbe dana 4. 3. 2010. godine Evropska komisija je podržala projekte sa pozitivnim efekatom po Slovačku:

- povezivanje gasovodom Velikog Krtiša i Večeša (Slovačka-Mađarska) što omogućava povratni protok gasa, pretpostavljenog kapaciteta od 5 milijardi m³ gasa godišnje. To je jedan od ključnih projekata u cilju diversifikacije snabdevanje gasa u Slovačkoj. Iznos finansijske pomoći je 30 miliona evra.
- projekat spajanja stanica za prikupljanje gasa i transportne mreže Slovačke putem centralne stanice Gajari-Bade sa mrežom u Češkoj. Cilj projekta je povećanje kapaciteta u slučaju povratnog protoka gasa iz Češke Republike u slučaju poremećaja u snabdevanju. Iznos finansijske pomoći je 2,9 miliona evra.
- projekat jačanje kapaciteta rezervnog protoka gasa u smeru zapad - istok (infrastrukture i opreme), sa ciljem povećanja kapaciteta u slučaju povratnog protoka gasa iz Češke Republike u slučaju poremećaja u snabdevanju. Iznos finansijske pomoći je 0,66 miliona evra.

Umesto zaključka - Iskustvo Slovačke u vezi sa aktivnostima koje se odnose na proces pristupanja i članstvo u EU u oblasti energije

Promovisanje i odbrana državnih interesa mora uvek da ostane nacionalni prioritet, čak i po cenu odlaganja planiranog rasporeda. Ubrzanje procesa može da rezultira pritiskom na državu da donese neke odluke koje nisu nužno u njenom interesu. Stoga je očuvanje racionalnog pristupa najbolji način da se spreči sklonost ka donošenju odluka izvan nacionalnog interesa. Strateška pitanja, o kojima se pregovara u oblasti energije mogu biti, na primer učešće pojedinih vidova energije u energetskom miksu, kvantitativni ciljevi energetske politike, plan njihovog ostvarivanja, proces transformacije, restrukturiranja, itd.

U poslednjoj fazi procesa pridruživanja, država-kandidat ima mogućnost da direktno učestvuje u pregovorima u radnim grupama i na taj način ima priliku da se upozna sa načinom komunikacije, razmišljanja, pregovaranja u praksi, profesionalnim diskusijama i reakcijama. Pohađanje ovih sastanaka na nivou posmatrača povećava spremnost za predstojeće članstvo države. Sposobnost zemlje da fleksibilno odgovori na izazove koji se odnose na energetska pitanja trenutno utiču na sve sektore nacionalne ekonomije, što je od posebne važnosti.

Dodatno, činjenica koja zahteva punu pažnju u procesu pridruživanja je raspoređivanje adekvatnog broja stručnjaka sa profesionalnim i jezičkim sposobnostima u procesu pregovora, koji mogu u okviru pojedinih poglavlja da vode teške pregovaračke procese.

Svaki problem (strateški ili zakonodavni) iziskuje osnivanje ad-hoc radne grupe koja radi na izradi komentara predmetnog dokumenta još od trenutka njegovog predstavljanja radnim grupama, pa sve do najviših nivoa odlučivanja u EU telima. Neophodno je da eksperti države u okviru priprema pozicija, mišljenja, uputstva, ili mandata, od najnižeg do najvišeg nivoa pregovora (pregovori eksperata, direktora, ambasadora, predstavnika, zastupnika ambasadora, ministara i premijera ili sastanaka na ministarskom nivou), pre stvaranja radnih grupa, sprovedu detaljnu analizu dokumenta i procene ko su zainteresovane strane i sektori.

Pri definisanju pozicije Slovačkoj je ponekad veoma teško da uskladi interese komercijalnog sektora u energetskom sektoru sa nacionalnim interesima. Stručnost i diplomatija su zato od ključnog značaja za uspešnost ovih međunarodnih aktivnosti.

Specifičnost stavova države-članice ne može biti prepreka - u toku procesa pristupanja, ali i tokom članstva u EU. Ipak, moguće je da država ostane usamljena u mišljenjima i stavovima po nekim pitanjima. Ovakav stav je opravdan, ako je država u mogućnosti da racionalno formuliše argumente. Posebno je važno da portfelj argumenta bude stručno i profesionalno pripremljen i predstavljen. Moguće je da nakon predstavljanja ovih argumentata, država dobije podršku od drugih država članica. U tome je od velikog značaja korišćenje nezvaničnih pregovora i drugih formalnih i neformalnih kontakata za dobijanje informacija o stavovima država-članica (npr., predstavnici komunikacijskih misija, predstavnici bilateralnih poslovnih saveta, neformalne događaji, itd). Jer, ukoliko država ima pregled stavova drugih država, povećava se samopuzdanje pri iznošenju svojih stavova.

Savladavanje raznolikosti i dinamičnosti pitanja koja su redovno u postupku rešavanja je ponekad veoma teško. Dobre menadžerske sposobnosti, spremnost na pregovore, pregovaranje i jezičke predispozicije predstavnika nadležnih vlasti, pomažu u prevazilaženju ovog. Kod zahtevnih dokumenata može se koristiti institut „rezerve” za dalje ispitivanje. Time se dobija na vremenu za dalje razmatranje dokumenta i stvara se prostor da se čuju i analiziraju mišljenja drugih država, kao i praćenje njihovih komentara. Ove izjave se mogu koristiti kao inspiracija za odgovarajuću nacionalnu debatu u ad-hoc radnim grupama. Ovo je izuzetno korisno u pogledu novih tema.

Pri kraju, za period priprema članstva u EU važnu ulogu u predstavljanju države ima delegirano osoblje države koje je uključeno u misije u EU. Tako se otvaraju mogućnosti na dnevnom nivou za ostvarivanje saradnje sa nadležnim organima u državi, kao i za bolje povezivanje, promovisanje i lobiranje za sopstvene pozicije i nacionalne interese.

Konačno, stanovišta zemlje treba da budu hronološki predstavljena u okvi-

ru razvoja svakog dokumenta. Pozicije države treba da budu predstavljene odmereno i odgovorno u okviru stabilnih stavova. Promena stavova trebalo bi da bude izuzetak koje prati detaljno obrazloženje.

8. Prilozi

8.1 Propisi koje je neophodno implementirati na osnovu ugovora o osnivanju energetske zajednice i odluke ministarskog saveta energetske zajednice (član 100 UEnZ)

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
1.	European Community Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market of electricity repealing Directive 96/92/EC www.energy-community.org www.energy-community.org	Direktiva br. 2003/54/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine, koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište električne energije i menja Direktiva br. 96/92/EC	Član 11. EZnZ i Aneks I UEnZ	48
2.	European Community Regulation 1228/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity www.energy-community.org	Uredba (EC) br. 1228/2003 Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine, o uslovima za pristup mreži radi prekogranične razmene električne energije.	Član 11. EZnZ i Aneks I UEnZ	/
3.	Directive 2005/89/EC of the European Parliament and of the Council of 18 January 2006 concerning measures to safeguard security of electricity supply and infrastructure investment www.energy-community.org	Direktiva br. 2005/89/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 18. januara, 2006. godine, o merama za obezbeđenje sigurnosti snabdevanja električnom energijom i investicijama u infrastrukturu	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2006-06 od 18. 12. 2007. godine	56

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
4.	Commission Decision of 9 November 2006 Amending the Annex to Regulation (EC) No. 1228/2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity www.energy-community.org	Odluka Komisije od 9. novembra, 2006. godine, Kojom se menja Aneks Uredbe (EC) br. 1228/2003 o uslovima za pristup mreži radi prekogranične razmene električne energije.	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2008-2 od 27. juna, 2008. godine	/
5.	Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC www.energy-community.org	Direktiva br. 2003/55/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. juna, 2003. godine, koja se odosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište prirodnog gasa i menja Direktivu br. 98/30/EC	Član 11. EEnZ i Aneks I UEnZ	62
6.	Regulation (EC) No 1775/2005 of the European Parliament and of the Council of 28 September 2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks www.energy-community.org	Uredba (EC) br. 1775/2005 Evropskog parlamenta i Saveta od 28. septembra, 2005. godine, o uslovima za pristup mreži za transport prirodnog gasa	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2006-06 od 18. 12. 2007. godine	73, 144
7.	Council Directive 2004/67/EC of 26 April 2004 concerning measures to safeguard security of natural gas supply www.energy-community.org	Direktiva Saveta br. 2004/67/EC od 26. aprila, 2004. godine, koja se odnosi na mere za obezbeđenje sigurnosti snabdevanja prirodnim gasom	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2006-06 od 18. 12. 2007. godine	69
8.	Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment www.energy-community.org	Direktiva Saveta br. 85/337/EEC od 27. juna, 1985. godine, o proceni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu	Član 16. UEnZ i Aneks II UEnZ	103

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
9.	.Directive 2001/80/EC on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants www.energy-community.org	Direktiva br. 2001/80/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. oktobra, 2001. godine, o ograničenju emisija određenih zagađivača u vazduh iz velikih ložišta	Član 16. UEnZ i Aneks II UEnZ	105
10.	Directive 1999/32/EC relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels and amending Directive 93/12/EEC www.energy-community.org	Direktiva br. 1999/32/EC od 26. aprila, 1999. godine, koja se odnosi na smanjenje sadržaja sumpora u pojedinim tečnim gorivima i koja menja i dopunjuje Direktivu br. 93/12/EEC	Član 16. UEnZ i Aneks II UEnZ	105
11.	Council Directive No. 79/409/EEC on the conservation of wild birds, art 4 (2) www.energy-community.org	Direktiva Saveta br. 79/409/EEC od 2. aprila, 1979. godine, o očuvanju divljih ptica, član 4(2)	Član 16. UEnZ i Aneks II UEnZ	106
12.	Council Directive No. 97/11/EC of 3 March 1997 amending Directive 85/337/EEC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment www.energy-community.org	Direktiva Saveta br. 97/11/EC od 3. marta, 1997. godine, koja menja Direktivu br. 85/337/EEC o uticaju efekata određenih javnih i privatnih projekata na životnu sredinu	Član 16. UEnZ i Aneks II UEnZ	103
13.	Directive No. 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC www.energy-community.org	Direktiva br. 2003/35/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 26. maja, 2003. godine, koja uređuje javno učešće u stvaranju određenih planova i programa koji se odnose na životnu sredinu i menja u pogledu javnog učešća i pristupa pravosuđu Direktive Saveta br. 85/337/EEC i 96/61/EC	Član 16. UEnZ i Aneks II UEnZ	103

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
14.	Directive No. 2001/77/EC on the promotion of electricity produced from renewable energy sources in the internal electricity market www.energy-community.org	Direktiva br. 2001/77/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 27. septembra, 2002 godine, o promociji električne energije proizvedene iz obnovljivih izvora energije na unutrašnjem tržištu električne energije	Član 20. UEnZ	92
15.	Directive No. 2003/30/EC on the promotion of the use of bio-fuels or other renewable fuels for transport www.energy-community.org	Direktiva br. 2003/30/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 8. maja, 2003. godine, za promociju upotrebe biogoriva ili drugog goriva proizvedenog iz obnovljivih izvora za transport	Član 20. UEnZ	93
16.	Generally applicable Standards of the European Community	Opšte primenljivi standardi Evropske zajednice	Član 21-23. EUhZ i Proceduralni akt Stalne grupe na visokom nivou Energetske zajednice br. 2007/04 od 17. 10 .2007. godine, o Listi Opšte primenljivih standarda za električnu energiju i gas	/
17.	The Treaty establishing European Community Art. 81, 82, 87, 86 (1) i (2) www.energy-community.org	Ugovor o osnivanju Evropske zajednice član 81, 82, 87, 86 (1) i (2)	Član 18. i 19. UEnZ i Aneks III UEnZ	/
18.	Council Directive No. 2006/67/EC of 24 July 2006 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products www.energy-community.org	Direktiva Saveta br. 2006/67/EC od 24. jula, 2006. godine, o utvrđivanju obaveze država članica o održavanju minimalnih rezervi sirove nafte i/ili naftnih derivata	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2008/03/MC-EnC od 11. 12. 2008. godine	79

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
19.	Directive No. 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on energy end-use efficiency and energy services and repealing Council Directive 93/76/EEC www.energy-community.org	Direktive br. 2006/32/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 5. aprila, 2006. godine, o energetskej efikasnosti kod krajnje potrošnje i energetskim uslugama, koja menja Direktiva Saveta br. 93/76/EEC	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18. 12. 2009. godine	85
20.	Directive No. 2002/91/EC Of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the energy performance of buildings www.energy-community.org	Direktiva br. 2002/91/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 16. decembra, 2002. godine, o energetskim performansama zgrada	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18. 12. 2009. godine	86
21.	Council Directive No. 92/75/EEC of 22 September 1992 on the indication by labelling and standard product information of the consumption of energy and other resources by household appliances, as amended by Regulation (EC) No. 1882/2003 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No. 1137/2008 of the European Parliament and of the Council („Directive 92/75/EEC“) www.energy-community.org	Direktiva Saveta br. 92/75/EEC od 22. septembra, 2002. godine, o pokazateljima na koje se ukazuje obeležavanjem i standardnim informacijama o proizvodu koji se odnose na potrošnju energije i drugih resursa primenom aparata u domaćinstvu, izmenjena Uredbom (EC) br. 1882/2003 Evropskog parlamenta i Saveta i Uredbom br. 1137/2008 Evropskog parlamenta i Saveta (Direktiva 92/75/EEC)	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18.12.2009. godine	87

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
22.	Commission Directive No. 94/2/EC of 21 January 1994 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric refrigerators, freezers and their combinations, as amended by Commission Directive No. 2003/66/EC www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 94/2/EC od 21. januara, 1994. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja frižidera, zamrzivača i njihovih kombinacija, koja je izmenjena Direktivom Komisije br. 2003/66/EC	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18.12.2009. godine	88
23.	Commission Directive No. 95/12/EC of 23 May 1995 implementing Council Directive No. 92/75/EEC with regard to energy labeling of household washing machines, as amended by Commission Directive No. 96/89/EC www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 95/12/EC od 23. maja, 1995. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja mašina za pranje u domaćinstvu, koja je izmenjena Direktivom Komisije br. 96/89/EC	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18.12.2009. godine	88
24.	Commission Directive No. 95/13/EC of 23 May 1995 implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labelling of household electric tumble driers www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 95/13/EC od 23. maja, 1995. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja električnih sušaća za domaćinstvu	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18.12.2009. godine	88
25.	Commission Directive No. 96/60/EC of 19 September 1996 implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household combined washer-driers www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 96/60/EC od 19. septembra, 1996. godine o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja kombinovanih aparata za pranje i sušenje u domaćinstvu	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18.12.2009. godine	88

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
26.	Commission Directive No. 97/17/EC of 16 April 1997 implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household dishwashers www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 97/17/EC od 16. aprila, 1997. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja mašina za pranje sudova u domaćinstvu	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18. 12. 2009. godine	89
27.	Commission Directive No. 98/11/EC of 27 January 1998 implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household lamps www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 98/11/EC od 27. januara, 1998. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja izvora osvetljenja za domaćinstvu	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18. 12. 2009. godine	89
28.	Commission Directive No. 2002/40/EC of 8 May 2002 implementing Council Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric ovens www.energy-community.org	Direktiva Komisije br. 2002/40/EC od 8. maja, 2002. godine, o primeni Direktive Saveta br. 92/75/EEC u pogledu energetske obeležavanja električnih rerni za domaćinstva	Odluka Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2009/05/MC-EnC od 18. 12. 2009. godine	89

8.2 Propisi Evropske unije koji će biti obavezni – predstojeće obaveze

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
1.	Directive No. 2009/28/EC of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC www.energy-community.org	Direktiva br. 2009/28/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine, o promociji upotrebe energije iz obnovljivih izvora i izmeni i delimičnom stavljanju van snage Direktive br. 2001/77/EC i Direktive br. 2003/30/EC	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Preporuka oko implementacije Direktive 2009/28/EC	94
2.	Commission Decision of 30 June 2009 establishing a template for National Renewable Energy Action Plans under Directive 2009/28/EC www.energy-community.org	Odluka Komisije od 30. juna 2009. godine, o stvaranju osnova za Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju shodno Direktivi 2009/28/EC		96
3.	Directive No. 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 on the energy performance of buildings (recast) http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:153:0013:0035:EN:PDF	Direktiva br. 2010/31/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 19. maja, 2010. godine, o energetske karakteristika zgrada (izmenjeno)	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Odluka o implementaciji Direktive 2010/31/EU o energetske karakteristika zgrada, izmeni i ukidanju Direktive 2002/91/EC	/

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
4.	Regulation (EC) No. 713/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm	Uredba (EC) br. 713/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o osnivanju Agencije za saradnju Regulatora u oblasti energetike		58 – 59, 74 – 75
5.	Regulation (EC) No. 714/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation (EC) No 1228/2003 http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm	Uredba (EC) br. 714/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o uslovima za pristup mreži za prekograničnu razmenu električne energije i ukidanju Uredbe (EC) Br. 1228/2003	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Preporuka oko implementacije Uredbe 714/2009 od strane ugovornih strana	59
6.	Regulation (EC) No. 715/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) No. 1775/2005 http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm	Uredba (EC) br. 715/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula, 2009. godine, o uslovima za pristup mreži za transport prirodnog gasa i ukidanju Uredbe (EC) br. 1775/2005	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Preporuka oko implementacije Uredbe 715/2009 od strane ugovornih strana	75

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
7.	Directive No. 2009/72/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm	Direktiva br. 2009/72/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009. godine, koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište električne energije i ukidanje Direktive 2003/54/EC	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Preporuka oko implementacije Direktive 2009/72/EC od strane ugovornih strana	59 – 60
8.	Directive No. 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm	Direktiva br. 2009/73/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 13. jula 2009. godine koja se odnosi na zajednička pravila za unutrašnje tržište prirodnog gasa i ukidanje Direktive 2003/55/EC	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Preporuka oko implementacije Direktive 2009/73/EC od strane ugovornih strana	75 – 76
9.	Council Directive No. 2009/119/EC of 14 September 2009 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:265:0009:0023:EN:PDF	Direktiva Saveta br. 2009/119/EC o utvrđivanju obaveze država članica o održavanju minimalnih rezervi sirove nafte i/ili naftnih derivata koje stavlja van snage Direktiva br. 2006/67/EC	Predlog Agende za Osmu sednicu Ministarskog saveta Energetske zajednice koja treba da se održi 24. 9. 2010. godine – Izveštaj o sledećim koracima koji se odnose na implementaciju Direktive 2009/119/EC	81

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
10.	Regulation (EC) No 1222/2009 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the labeling of tires with respect to fuel efficiency and other essential parameters http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:342:0046:0058:EN:PDF	Uredba (EC) br. 713/2009 Evropskog parlamenta i Saveta od 25. novembra, 2009. godine, o obeležavanju guma za motorna vozila u odnosu na efikasnost potrošnje goriva i druge bitne karakteristike		153
11.	Directive No. 2004/8/EC of the European Parliament and of the Council of 11 February 2004 on the promotion of cogeneration based on a useful heat demand in the internal energy market and amending Directive 92/42/EEC http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:052:0050:0060:EN:PDF	Direktiva 2004/8/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 11. februara, 2004. godine, o promociji kogeneracije bazirane na potražnji korisne toplote je razvoj Direktive 92/42/EEC iz 1992. godine		89
12.	Regulation (EC) No 1407/2002 of 23 July 2002 on State aid to the coal industry http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:205:0001:0008:EN:PDF	Uredba Saveta Evropske Zajednice broj 1407/2002 od 23. jula, 2002. godine, o državnoj pomoći za industriju uglja		113
13.	Regulation (EC) No 663/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 establishing a programme to aid economic recovery by granting Community financial assistance to projects in the field of energy http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:200:0031:0045:EN:PDF	Uredba Evropskog parlamenta i Saveta br. 663/2009 od 13. jula 2009. godine, o stvaranju programa sa ciljem ekonomskog povraćaja doniranih sredstava finansijske pomoći Zajednice u projektima u oblasti energije		160

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
14.	Decisions adopted jointly by the European Parliament and the Council Decision No 406/2009/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the effort of Member States to reduce their greenhouse gas emissions to meet the Community's greenhouse gas emission reduction commitments up to 2020 http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0136:0148:EN:PDF	Zajedničke odluke Evropskog Parlamenta i Saveta broj 406/2009/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. o naporima zemalja članica na ispunjenju ciljeva Evropske zajednice vezanih za smanjenje emisije gasova se efektom staklene bašte do 2020. godine.		107
15.	Directive 2009/31/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the geological storage of carbon dioxide and amending Council Directive 85/337/EEC, European Parliament and Council Directives 2000/60/EC, 2001/80/EC, 2004/35/EC, 2006/12/EC, 2008/1/EC and Regulation (EC) No 1013/2006 http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0114:0135:EN:PDF	Direktiva 2009/31/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. aprila, 2009. godine o skladištenju ugljen dioksida u geološkim slojevima I dopuna directive Saveta 85/337/EEC, kao I Direktiva Evropskog parlamenta i Saveta brojevi 2000/60/EC, 2001/80/EC, 2004/35/EC, 2006/12/EC, 2008/1/EC i Uredba(EC) No 1013/2006		108

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
16.	Directive 2009/29/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 amending Directive 2003/87/EC so as to improve and extend the greenhouse gas emission allowance trading scheme of the Community http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0063:0087:en:PDF	Direktiva 2009/29/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. aprila, kao dopuna Direktive 2003/87/EC u cilju unapređenja i proširenja šeme trgovanja dozvolama za emisiju gasova sa efektom staklene bašte Evropske zajednice		108
17.	Council Regulation (EC) No 736/96 of 22 April 1996 on notifying the Commission of investment projects of interest to the Community in the petroleum, natural gas and electricity sectors http://www.mee.government.bg/integration/doc_energy/4_736_96.pdf	Uredba Saveta (EC) No 736/96 od 22. aprila, 1996. o obaveštavanju Komisije o investicionim projektima u interesu Zajednice u oblastima naftne privrede, gasne privrede i elektroenergetike.		122, 158
18.	Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0001:EN:PDF/	Direktiva 2000/60/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 23. oktobra, 2000 kojom se uspostavlja okvir za delovanje Zajednice u oblasti politike upravljanja vodama		113

8.3 Propisi Evropske unije koji će biti obavezni – potencijalne obaveze

R.B.	Naziv propisa	Prevod naziva	Napomene	Više detalja na stranici broj:
1.	Commission of the European Communities, Document 2009/0108 of 16 July 2009 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council concerning measures to safeguard security of gas supply and repealing Directive 2004/67/EC http://www.europarl.europa.eu/oeil/file.jsp?id=5788232	Dokument Komisije Evropskih zajednica broj 2009/0108 od 16. jula, 2009: «Predlog Uredbe Evropskog parlamenta i Saveta koja se tiče mera obezbeđivanja sigurnosti u snabdevanju gasom i ukidanje Direktive 2004/67/EC»		
2.	Council of the European Union, Document 2007/0286 of 26 June 2009 Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (Recast) http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st11/st11320.en09.pdf	Dokument Saveta Evropske unije broj 2007/0286 od 26. juna, 2009: « Predlog Direktive Evropskog parlamenta i Saveta o industrijskom zagađenju (integrisana kontrola i sprečavanje zagađenja) (Preoblikovanje)		

9. Skraćenice

AERS	Agencija za energetiku Republike Srbije
CE (Council of Europe)	Savet Evrope
CEN	Evropski komitet za standardizaciju
CENELEC	Evropski komitet za standardizaciju u elektrotehnici
COGEN	Udruženje za oblast kogeneracije
KzK	Komisija za zaštitu konkurencije Republike Srbije
Eaceegas	Evropska asocijacija za unapređenje razmene energije
EEA	European Environmental Agency (Evropska agencija za životnu sredinu)
EESD	Program energija, životna sredina i održivi razvoj
ERGEG	Regulatorna grupa za električnu energiju i gas
EU (European Union)	Evropska unija
Eurocoal	Udruženje za oblast uglja
Euroelectric	Udruženje za oblast elektroenergetike
Euroheat	Udruženje za oblast toplotne energije
EUROSTAT	Posebna organizacija u okviru Evropske unije koja se bavi statistikom i čiji je cilj da omogući poređenja između zemalja i regiona na nivou Evrope.
GIE	(Gas Infrastructure Europe) Udruženje za gasnu infrastrukturu Evrope
IEA (International Energy Agency)	Međunarodna agencija za energiju
LNG	Utečnjeni prirodni gas

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries)/OPEK	Organizacija država izvoznica nafte
OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe)	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
AzEE	Agencija za energetske efikasnost
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
UCTE	Unija za koordinaciju prenosa električne energije
UEnZ	Ugovor o osnivanju Energetske zajednice
UN (United Nations)	Ujedinjene nacije
UNECE (United Nations Economic Commission for Europe)	Ekonomska Komisija za Evropu Ujedinjenih nacija
UNFCCC	Okvirna Konvencija UN o klimatskim promenama

Priredili: **Olivera Vitorović i Aleksandar Macura**

10. Pojmovnik

„Down stream” delatnosti	Energetske delatnosti prerade, distribucije i korišćenja energije uključujući i rafinerijsku preradu sirove nafte (proizvodnja derivata nafte)
„Up stream” delatnosti	Proizvodnja i eksploatacija uglja/lignita, sirove nafte i prirodnog gasa do prerade
„Take or pay”	Klauzula „uzmi ili plati” se pojavljuje kod ugovora o prodaji i podrazumeva unapred utvrđene količine energije ili usluge koje kupac treba da plati bez obzira da li ih je preuzeo
Acquis communautaire	Pravne tekovine Evropske unije
Arhuška konvencija (Aarhus Convention)	Konvencija o dostupnosti informacija, učešću javnosti i dostupnosti pravosuđa u pitanjima koja se tiču životne sredine
Centralno skladišno telo (CST)	Države članice EU mogu osnovati da bude odgovorno za stvaranje, održavanje i prodaju rezervi nafte i/ili derivata nafte, regulisano Direktivom br. 2009/119/EC
Delatnosti od opšteg interesa	U Srbiji: Zakonom propisane delatnosti od interesa za društvenu zajednicu i/ili državu; U EU: delatnosti kod kojih regularni tržišni mehanizam ne obezbeđuje socijalno poželjni rezultat i koje se pribavljaju plaćanjem iz javnih sredstava
Directive	Direktiva, vrsta propisa Evropske unije
Državna pomoć	Svaki oblik plaćanja industriji iz državnog budžeta koji nije povezan sa uslugama ili dobrima isporučenim od strane industrije; Uključuje i ustupanje prava i imovine industriji bez naknade i u postupku koji nije tržišno zasnovan; Državna pomoć bi trebalo da bude ograničena na pomoć u vanrednim situacijama, transparentna i bez uticaja na tržišnu poziciju preduzeća koja je primaju niti (eksplicitno ili implicitno) povezana sa obavljenjem delatnosti od opšteg interesa.

Energetika	Oblast privrede u okviru koje se ostvaruju proizvodnja, „prevoz“, prodaja i korišćenje energenata i energije
Energetska efikasnost	Odnos između ostvarenog učinka, usluge, proizvedene robe ili energije i uložene energije
Energetska efikasnost/ upravljanje potrošnjom	Globalni ili integrisani pristup čiji je cilj da utiče na količinu i vreme potrošnje energije da bi se smanjila ukupna potrošnja primarne energije i vršna opterećenja dajući prednost merama energetske efikasnosti i drugim merama kao što su ugovori o snabdevanju sa klauzulama o mogućim prekidima isporuke, u odnosu na mere uvećanja proizvodnih kapaciteta - ovaj pristup podrazumeva da su mere efikasnosti ekonomičnije u odnosu na mere uvećanja proizvodnih kapaciteta uzevši u obzir i pozitivne posledice po životnu sredinu nastale usled smanjenja potrošnje kao i smanjenje troškova vezanih za obezbeđivanje sigurnosti snabdevanja
Energetska politika	Opšti akt koji predstavlja pravce i ciljeve razvoja energetike
Energetska regulativa	Skup propisa koji uređuju energetske oblasti delovanja
Energetska zajednica	Nastala Ugovorom o osnivanju Energetske zajednice između Evropske zajednice i Republike Albanije, Republike Bugarske, Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Crne Gore, Rumunije, Republike Srbije i Privremene Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu u skladu sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Ugovor je potpisan 25. oktobra, 2005. godine i stupio je na snagu jula 2006. godine sa ciljem stvaranja zajedničkog tržišta energije država Jugoistočne Evrope, koje bi se integrisalo sa tržištem energije Evropske unije
Energetske mreže	Elektroenergetski vodovi i cevovodi: gasovodi, naftovodi, toplovodi koji služe za prenos i distribuciju električne energije, transport i distribuciju prirodnog gasa za transport nafte, distribuciju tople vode i sl.
Energetske delatnosti	Privredne delatnosti u oblasti energetike koje obavljaju privredni subjekti

Energetski objekti	Postrojenja i oprema (uređaji i instalacije) koji služe za obavljanje energetske delatnosti
Energetsko tržište	Skup kupovina i prodaja energije/energenata sa pripadajućom infrastrukturom
Energy Charter Treaty (ECT)	Ugovor o energetske povelji
European network of transmission system operators for electricity	Evropska mreža operatora elektroenergetskih prenosnih mreža
Gas Coordination Group	Grupa za gasnu koordinaciju, regulisana Direktivom br. 2004/67/EC
Horizontalno integrisano preduzeće	Označava preduzeće koje obavlja najmanje jednu od funkcija proizvodnje za prodaju, ili prenosa ili distribucije ili snabdevanja električnom energijom, i drugih aktivnosti koje nisu vezane za električnu energiju
Instrumenti prava energetike	Sredstva kojima se uređuju pravni odnosi u koje stupaju energetski subjekti
Izvori energije	Pojave ili materijali koji se mogu koristiti za dobijanje energije
Javna usluga	Usluga dostupna u svako vreme svim kupcima i energetske subjektima po regulisanoj ceni i prema regulisanim uslovima pristupa i korišćenja, koja se obavlja prema načelima javnosti rada i nadzora tela određenih zakonom; Javna usluga obezbeđuje se i plaćanjem iz javnih fondova u delu koji se ne može ostvariti normalnim tržišnim delovanjem; U tom delu javna usluga se pribavlja i ugovara uz uobičajna načela javnih nabavki; Plaćanje ovog dela javnih usluga obavlja se iz javnih fondova /budžeta i ne može se obavljati vanbilansnim poravnanjem sa pravima i koncesijama koje je vršilac javne usluge eventualno ostvario u drugom postupku
Javno dobro	Dobra koja su na raspolaganju svima bez konkurencije i gde bi troškovi isključenja bili viši od socijalno prihvatljivih troškova; Smatra se da država ili druga javna uprava upravlja javnim dobrima u ime i za račun javnosti; U Srbiji su javna dobra definisana kao vlasništvo Republike Srbije

Javno preduzeće	U Srbiji: posebna forma privrednog subjekta koje država osniva radi obavljanja delatnosti od opšteg interesa upotrebom sredstava i prava u svojini Republike Srbije; U EU: preduzeće čiji su izveštaji javno dostupni i izvori kapitala pribavljeni na otvorenom tržištu
Kogeneracija	Spregnuta proizvodnja toplotne i električne energije ili spegnuta proizvodnja pregrejane pare i toplote
Kvalifikovani kupci	Kupci koji imaju pravo izbora snabdevača - očekuje se prevođenje svih kupaca u ovaj status
Kyoto Protocol	Kjoto protokol na Konvenciju UNFCCC
Labelling	Oznaka ili etiketa, u ovom slučaju, energetske efikasnosti proizvoda koja pruža informaciju potrošaču o klasi energetske efikasnosti
Licence	Dozvole za obavljanje energetske delatnosti, kojima se utvrđuju uslovi i način obavljanja delatnosti ili se potvrđuje ispunjenje uslova za obavljanje delatnosti
Mrežna energija	Energent koji se može preneti samo mrežom
Obavezne rezerve nafte	Mera ostvarivanja sigurnosti snabdevanja energijom na tržištu sirove nafte, odnosno derivata nafte koja podrazumeva držanje rezerve od 90 dana prosečne potrošnje u državi
Obavljanje delatnosti od opšteg interesa	„Ekskluzivno pravo” istraživanja, korišćenja, upravljanja, zaštite i unapređivanja dobara od opšteg interesa; Delatnost od opšteg interesa u domaćem zakonodavstvu utvrđuje se meritornom odlukom Vlade ili drugog nadležnog organa; pojam se razlikuje od pojma delatnosti od opšteg interesa (services of general interest) koji poznaje pravo EU utoliko što su ovde delatnosti od opšteg interesa jasno definisane i svedene na delatnosti prirodnih monopola gde se utvrđuje pravo pristupa treće strane.
Objekti prava energetike	Energenti, energija i energetski objekti
Oblici energije	Različite forme u kojima se pojavljuje energija
Obnovljivi izvori energije	Sunce, vetar, biomasa, voda, geotermalna energija, energija plime i oseke, energija talasa...

Okvirna Konvencija UN o klimatskim promenama (UNFCCC)	Konvencija UN o klimatskim promenama je doneta 1992. godine, ratifikovana u Srbiji Zakonom o potvrđivanju Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promeni klime sa aneksima 1997. godine
Operator prenosnog sistema	Fizičko ili pravno lice nadležno za rukovođenje, održavanje i, ako je potrebno, razvijanje prenosnog sistema u određenoj oblasti i gde to važi, njegovo povezivanje sa drugim sistemima i za obezbeđenje dugoročne sposobnosti sistema da ispuni razumne zahteve za prenos električne energije
Otvaranje tržišta	Proces kroz koji potrošači energije stiču mogućnost slobodnog izbora snabdevača ne ugrožavajući kvalitet i sigurnost snabdevanja
Priključenje na energetske mreže	Ostvarivanje fizičkog priključka između energetske mreže i objekata proizvođača, korisnika energije, odnosno druge mreže za „prevoz” energije kao preduslov ostvarivanja prava pristupa energetskim mrežama
Principi prava energetike	Kriterijumi zaključivanja i vrednovanja u skladu sa kojima treba da se ponašaju subjekti prava energetike
Pristup treće strane energetskim mrežama	Korišćenje energetske mreže od strane trećih lica radi prenosa, odnosno transporta, distribucije, preuzimanja i predaje ugovorene količine energije u ugovoreno vreme; Može biti ugovorno i regulisano; Pravo pristupa utvrđuje se na temelju prihvaćenog shvatanja da su ove delatnosti prirodni monopoli koji se ne mogu efektivnije obavljati primenom tržišnog mehanizma ali pravo pristupa treća strane i drugi regulativni mehanizmi obezbeđuju da ovi monopoli ne vrše uticaj na kvalitet energetskog tržišta
Regulacija energetskog tržišta	Skup normi i aktivnosti državnih organa ili ovlašćenih tela kojima se utiče na ponašanja na tržištu energije
Regulation	Uredba, vrsta propisa Evropske unije
Regulatorno telo	Telo kome je država prenela autoritet da donese odluke kojima utiču na određene subjekte na tržištu i tržišna ponašanja i na taj način regulišu odnose na tržištu

Sigurnost snabdevanja	Pouzdanost snabdevanja energijom koja treba da bude dostupna svim učesnicima na tržištu
Sistemske usluge	Usluge neophodne za rad prenosne i distributivne mreže u cilju omogućavanja nesmetanog, pouzdanog i kvalitetnog snabdevanja potrošača električnom energijom; Mogu obuhvatati sve ili neke od sledećih usluga: isporuku reaktivne električne energije, regulaciju frekvencije i napona, obrtno rezerve, hladne rezerve, balansiranje odstupanja, restartovanje sistema nakon raspada; Pribavljaju se normalnim tržišnim mehanizmom
Snabdevanje	Isporuka i prodaja uključujući i preprodaju energije, ne uključuje proizvodnju energije.
Standardizacija	Metod usaglašavanja po pitanju kvaliteta, oblika, mere, materijala, sigurnosti i perioda trajanja.
Strategija razvoja energetike	Instrument prava energetike koji predstavlja izraz volje kojim se određuje način ostvarivanja energetske politike
Subjekti prava energetike	Fizička i pravna lica, nosioci prava i obaveza u oblasti energetike
Tarifni kupci	Kupci koji nemaju pravo izbora od koga će kupiti energiju i snabdevaju se na regulisanom tržištu energije, po propisanom tarifnom sistemu
Tranzit	Prenos ili transport energije koja se niti proizvodi niti koristi na teritoriji pod jurisdikcijom sistema preko koga se taj prenos ili transport vrši
Trgovac	Učesnik na tržištu energije koji kupuje energiju radi dalje prodaje drugim učesnicima na tržištu.
Uredbe, direktive...	Propisi koji se donose u organima EU po propisanom postupku
Vanbilansno poravnanje	Proces kojim se deo javne usluge može platiti davanjem koncesija i drugih pogodnosti mimo tržišnog mehanizma preduzeću koje obavlja tu delatnost a naknada za pogodnosti i troškovi obavljanja javnih usluga međusobno poništavaju.

Vertikalno integrirano preduzeće	Preduzeće ili grupa preduzeća pod direktnom ili indirektnom kontrolom jednog ili više lica koja vrše barem jednu od funkcija prenosa ili distribucije energije i barem jednu od funkcija proizvodnje ili snabdevanja energijom
Zelena energija (Green energy)	Energija dobijena iz obnovljivih izvora energije

Priredili: **Olivera Vitorović i Aleksandar Macura**

Izdavač

Evropski pokret u Srbiji

Kralja Milana 31

Beograd

www.emins.org

Za izdavača

Maja Bobić

Urednici edicije „Vodič kroz EU politike“

Tanja Mišćević,

potpredsednica

Evropskog pokreta u Srbiji

Milan Simurdić,

potpredsednik

Evropskog pokreta u Srbiji

Autori edicije

„Vodič kroz EU politike – Energetika“

Branislava Lepotić Kovačević

Aleksandar Kovačević

Autorka priloga – Iskustvo Slovačke

Alena Zakova

Lektura i korektura

Marija Todorović

Dizajn

Igor Sergej Sandić

www.issstudiodesign.com

ISBN: 978-86-82391-51-7

Tiraž

1.000

Štampa

Mladost grup, Loznica

2010.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.824.11:620.9(4-672EU)
339.976:620.9(4-672EU)

ЛЕПОТИЋ Ковачевић, Бранислава, 1969-

Energetika / [Branislava Lepotić Kovačević, Aleksandar Kovačević ; autorka priloga Alena Zakova]. - Beograd : Evropski pokret u Srbiji, 2010 (Loznica : Mladost grup). - 189 str. : tabele, graf. prikazi ; 21 cm. - (Vodič kroz Evropsku uniju)

Podaci o autorima preuzeti iz kolofona. – Tiraž 1.000.
– Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-82391-51-7

1. Ковачевић, Александар, 1963 (аутор)
- а) Европска унија – Хармонизација – Енергетска политика
- б) Енергетска политика – Европска унија

COBISS.SR-ID 177409804

Mišljenja i stavovi izraženi u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove **Evropskog pokreta u Srbiji (EPuS)**, **Istraživačkog centra Slovačke asocijacije za spoljnu politiku RC SFPA**, niti **Slovačke agencije za međunarodnu razvojnu pomoć SlovakAid**.

VODIČI KROZ
EU POLITIKE

